

ПОШТАРИНА ПЛАЋЕНА У ГОТОВУ

УЧИТЕЉ

**ПЕДАГОШКО-СОЦИЈАЛНИ ЧАСОПИС
ЈУГОСЛОВЕНСКОГ УЧИТЕЉСКОГ УДРУЖЕЊА**
Главни уредник: **МИЛИЋ Р. МАЈСТОРОВИЋ**

Садржај:

Учитељева теорија: Програм активитета и учење читања од Добрице Милетића (1) — Обрада науке о језику (граматике) од Милоша Павловића (9) — Učiteljeva praksa: Geografija danas - geografija u godini 2000 od Aleks. Miliha (16) — Рад с два разреда од Радована Теодосића (25) — Primorska banovina od Ljubice Godler (38) — Најпростији огледи из наставе о неорганској природи од В. Игнаћева (42) — Učiteljeva hronika: Sezdesetogodišnjica prof. Mihajla Rostohara od Ferd. Maslića (44) — Полемика: „Одговор г. др. Вој. Р. Младеновићу“ од др. Вој. Р. Младеновића (46) — Учитељеве вести (55) — Учитељева библиографија (58).

БР. 1

**СЕПТЕМБАР
1938**

**ГОД. 19 (53)
БЕОГРАД**

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРА

ЈЕРЕМИЈЕ Ј. ЦЕЛЕБЦИЋА

Београд, Карађорђева 61

Препоручује најновија издања уџбеника за народне школе и шo:

ЗА I РАЗРЕД

- Бушетић Т. Чедомир: **Буквар**, препоручен од Мин. просвете у више боја Цена дин. 10.—
Петровић Јован, **Буквар са читанчицом**, препоруч. од Мин. просвете IV бр. 3766/38 10.—
Матовић С. Милош: **Прва читанка**, препоручена од Минист. просвете ОНБр. 40564/37 6.—
Матовић С. Мил.: **Прва читанка латиницом**, препоручена од Мин. просвете ОНБр. 40564/37 7.—
Мајсторовић Р. М.: **Наука хришћанска**, препоручена од Светог Синода бр. 532 5.—
Пушкар П.: **Ручни рад и цртање** 5.—
Срнић В.: **Рачуница у сликама** 5.—

ЗА II РАЗРЕД

- Матовић С. М.: **Друга читанка**, према препоруци Гл. просвет. савета одобрена одлуком г. Мин. просвете ОНБр. 40563/37 у тврдом повезу 10.—
Матовић С. М.: **Друга читанка латиницом**, препоручена од Мин. просв. ОНБр. 40563/37 10.—
Мајсторовић Р. Милић: **Стварна настава и земљопис** 7.—
Мајсторовић Р. Милић: **Наука хришћанска**, одобрена од Св. Синода 5.—
Стефановић Б.: **Домаћи задаци** 6.—
Лазич Д. Б.: **Мала граматика** 5.—
Пушкар П.: **Ручни рад и цртање** 8.—
Срнић Витомир: **Грамматика** 4.—

ЗА III РАЗРЕД

- Матовић С. М.: **Трећа читанка** у тврдом повезу одобрена од Мин. просв. IV бр. 9116/38 14.—
Мајсторовић Р. М.: **Познавање природе и поуке о здрављу**, одобрено IV бр. 11998/38 8.—
Срнић В. и Радаковић М.: **Рачуница**, одобрена од Мин. пр. 10.—
Поповић С. М.: **Земљопис**, одобрено IV бр. 12172/38 10.—

- Мајсторовић Р. М.: **Наука хришћанска**, одобр. од Св. Синода 5.—
Вељановић Д.: **Историске личности**, по настав. програму од Мин. просвете ОНБр. 48491/33 6.—
Николић П. С.: **Практична привредна знања и умења** 6.—
Стефановић Б.: **Домаћи задаци** 6.—
Матовић С. Милош: **Ручни рад и цртање** 8.—
Петровић В.: **Народне шаре** 6.—

ЗА IV РАЗРЕД

- Матовић С. М.: **Четврта читанка**, одобрена ОНБр. IV 9118/38 15.—
Мајсторовић Р. М.: **Познавање природе**, према препоруци Гл. просвет. савета СБр. 1475/38 одобрено IV бр. 11988/38 10.—
Мајсторовић Р. М.: **Наука хришћанска**, Св. Синод 7201/38 5.—
Матовић С. М.: **Историја**, одобрена IV бр. 12338/38 10.—
Поповић С. М.: **Земљопис**, одобрено IV бр. 12172/38 10.—
Стефановић Б.: **Домаћи задаци** 6.—
Николић П. Света: **Практична привредна знања и умења** 6.—
Вукотић Шпиро: **Одговарања на литургију** 5.—
Матовић С. Милош: **Ручни рад и цртање** 8.—

ЗА ВИШЕ НАРОДНЕ ШКОЛЕ

- Николић П. С.: **Практична привредна знања и умења за I и II р. више нар. школе** 12.—
Баошић М.: **Библиска повесница свештена историја старог и новог завета за II р. в. н. шк.** 12.—
Станић П. М.: **Грамматика српско-хрватског језика за I р. в. шк.** 12.—
Карапанџић Ђ.: **Рачуница за I р. виших народних школа** 12.—
Карапанџић Ђ.: **Рачуница за II разр. виших народних школа** 12.—
Ђорић И. и инж. Ђорић И. М.: **Најновија карта Краљ. Југославије**, одобрена ПБр. 1340/35 200.—

НА ЗАХТЕВ ШАЉЕМО НАШ КАТАЛОГ

УЧИТЕЉ-УЧИТЕЉ

ПЕДАГОШКО-СОЦИЈАЛНИ ЧАСОПИС ЈУГОСЛ. УЧИТЕЉСКОГ УДРУЖЕЊА

СЕПТЕМБАР 1938

БЕОГРАД XI

19 (53) ГОД. БР. 1

ГЛАВНИ УРЕДНИК МИЛИЋ Р. МАЈСТОРОВИЋ, БОЖЕ ЈАНКОВИЋА БР. 30

Министарство просвете са Он бр. 69679 од 15-X-1937 г. препоручило је „Учитељ“ за књижнице народних и учитељских школа, учитеље, забавиље и ученике учитељских школа.

УЧИТЕЉЕВА ТЕОРИЈА

Програм активнијег учења и учење читања

Ако проматрамо дете видећемо да је његова биолошка потреба да истражује околинду у којој се налази и да јој се прилагоди, односно околинду прилагоди себи уколико је оно у стању да то учини. Дете већ у родитељској кући открије колика је важност читања у познавању околине. У почетку свесног опажања дете се сусреће са тековинама науке и технике. Ту је електрична светлост, аутомобил, авион, продаја млека, и разна друга занимања, затим проматра птице у лету, цвеће у врту, друге животиње, затим свет у разним занимањима и хоће то све да зна. Има доста да учи. Не зна ништа о изворима и процесима и сва су му искуства сведена на резултате процеса. Како се шири његово искуство тако му доноси и нова факта у односу према свету, животињама и стварима. Ако му се штогод прочита онда види да и књиге дају разна обавештења. Ужива у сликама ствари које види сваки дан. Подражава одрасле који читају и почиње да схвата важност читања.

Читање је важан део модерне дечије околине јер види одрасле да, тако рећи, непрекидно читају. За то мора бити неки разлог. Ствари које треба упознати умножиле су се и мало ко их може упознати из прве руке. Штампана, која омогућава и олакшава ширење знања, постоје потребом управо нуждом. Са увећањем читања долази и остварење важности разумевања мисаоног живота света а и његовог физичког развитака. Само читањем човек може да схвати развитака животних сила као што су философија, религија, литература, музика, уметност итд. Данас милиони читају и изгледа као да је овај век — век читања.

Ово је све важно како за учитеља тако и за ученика. Важност читања ставља два захтева школском програму: довољно читања као битни услови за потпуни развитака детета и формирање навика у детету које ће ту омогућити да његово читање буде различито и непрекидно кроз цео живот. У школи је читање потребно оруђе у односу према свему што деца раде, оно је део свих њихових цели-

сходних делатности. Дужност учитеља је да створи такову атмосферу да деца могу у њој слободно планирати и изводити делатности тако да увиде важност читања и развију јаке мотиве да га науче. Учитељ може водити децу тако да науче читати да избегну формирање навика које ће им сметати у даљем раду и постигну вештину и трајни интерес у читању. Задаћа школе је да учи децу да прошире искуство а то се постиже праксом стицања и употребе знања у односу према проширеном искуству, решавању проблема, испуњењу сврха детета.

Читање ма које речи укључује њено тумачење на темељу пређашњег искуства. Тумачење речи је јасно утолико уколико је у односу према стварности искуства а ово је и разлог зашто деца морају да све виде, опипају, окусе, омиришу или на који други начин искусе особине многих ствари пре него речи могу ишта значити за њих. Треба да разумеју идеје пре него могу протумачити симболе који их претстављају. Читање је исто толико стављање значења у штампану страницу колико и добијање смисла из ње. Да неко може читати мора имати многе правилне појмове простих ствари. Но читање не укључује само тумачење речи које стоје за разне појмове него оно укључује и употребу речи у многим, често пута, замршеним односима.

Читање је тешка вештина. Оно захтева толико нових навика како мускуларних тако и менталних за које су потребни концентрисани, целисходни и истрајни напори. Ово се најбоље може видети при учењу одраслих аналфабета. Колико њих често пута напусте учење или га употребљавају само при нужди. Кад деца први пут приступају учењу читања мора се код њих развити велики интерес као и јака жеља за читањем. Јер само моћан мотив, живахно остварење радости онога ко учи читати може да савлада све тешкоће. Разуме се после припреме да треба чекати на време које је најподесније да се започне са читањем, јер и овде вреди она Христова: прво семе, па стабљика затим цвет и на крају плод.

У самој припреми деце за читање имамо много фактора који долазе у обзир од којих ћемо навести само неке: А) Околина која потстиче дечију природну радозналост: 1) лепа околина која је сталан извор дивљења — проматрање лица и ствари у односу према себи 2) испитивање и истраживање и то прво *шта*, а затим *зашто* и напослетку *како* 3) Жеља за изналажењем ствари, каткада деструктивна каткада конструктивна, са намером да све око себе савлада, 4) осетљивост према окоolini-природи ветру, води, небу, земљи, топлоти, студени итд. Б) Околина која соколи и изазива разговор и повећава дечији речник: 1) игра са другом децом, 2) проматрање природе — игре, излети у шуму, поље, парк итд. 3) нега животиња,

4) разговор са старијим који су симпатични... В) Околина која даје прилику баратања са стварима у којима се огледа стваралачка делатност у искуствима као: 1) долазак у додир са стварима и употреба њихова за одређене сврхе, 2) градња или конструисање, било стварање игре или конструисање кутије као одговор духовној потреби стварања. Г) Околина богата лепим сликама, добром музиком, добрим књигама где могу доћи до изражаја емоционалне реакције процењивања и односа: 1) уживање у проматрању лепих слика, слушању добре музике, песама и прича, 2) певање кратких песама, рецитовање, 3) драматизовање прича или делатности које су запажене у околини 4) причање прича испричаних, прочитаних или замисљених. Д) Околина у којој неко од старијих чита. Друштвено подражавање потстиче жељу да дете ради оно што и други раде: 1) налажење задовољства у претендирању да дете чита 2) гледање у оно што и док други чита, 3) уживање у нечијем читању прича, песама, новина 4) разговор о причи и њено драматизовање. Ђ) Околина која потстиче интерес у делатностима читања: 1) проматрање знакова, етикета, разних натписа, кућних бројева, имена улица итд. 2) везивање реч са сликама на играчкама, играма сликама у буквару и сликовницама 3) упознавање имена или презимена, 4) интерес у штампању свога имена, писању писма 5) упознавање натписа, чланака, часописа итд. 6) проматрање прича у сликама у кину и читање значења 7) разне игре са картама односно словима, 8) низање обојених карата, тачака итд. 9) колекције слика и њихово класифицирање 10) цртање слика да прикажу ствари 11) прављење слика, прављење књижица које садрже предмете као лишће, цветове, цртарије, речи или реченице које садрже предмете као што су лишће итд. 12) израда многих ствари као одговор на дане упуте, симболе, гестове итд. 13) опажање и подражавање звукова у природи, индустрији, говору. Добра кућа даје много набројаног али колико је таквих кућа ?

Добро састављен програм забавишта који пружа деци богато и различито искуство у односу према дечијим интересима може доста припомоћи да се код деце развије интерес за читањем. Програм према дечијим потребама учења о околини и њиховим односима даће жељену припрему за читање само ако учитељ зна да осети тесни однос између читања и свега што дете ради. Разуме се да се право читање може врло ретко покушати у забавишту. Најважнији циљ забавишта је да прошири и употпуни раст сваког детета према његовим индивидуалним потребама. Дете постиже у забавишту: 1) разне односе: радост у употреби књига, смисао одговорности према делатностима групе, дух сарадње који је потре-

бан за заједнички рад у првом читању, брижљивост у баратању с књигама и стварима, интерес у вредности искустава које даје непосредна околина — кућа, заједница, школа и уживање у хумору прича које му се причају или читају. 2) знање: богати фонд значења у односу према интересима детета, остварује задовољства и вредности које долазе од читања, упознаје се са простим причама, фолклором и дечијим песмицама, употребом књига како их треба држати, окретати листове и бринути се о њима; 3) способности: моћ да изрази значења или жеље усмено, пораст у речнику, моћ препричавања прича, осећање емоционалне боје у причама које је чуло, тачност изговора, способност да врши разне делатности које развијају интересе читања, спајање значења са симболима.

Деца долазе у школу са различитим способностима: има их која говоре али су ментално незрела и искуство им је врло ограничено — показују врло мало интереса за читање, има их која тешко говоре — немају искуства, има их ментално зреле и са доста искуства тако да могу учити читати, има их ментално напредних али ограничених у искуству и још има их која су ментално добро развијена са доста искуства која обично читају чим дођу у школу.

Програм активности који усредсређује у групи интерес има велику важност јер решава многе тешкоће на које учитељ наилази. Он помаже да се открије позадина и потреба сваког детета као и то да се установи потребно осећање јединства међу децом, што је почетак групне свести и кооперативног напора. Даје нова интересантна искуства и тако задржава интерес зреле деце која на тај начин могу да савладају потребни напор за успех. Затим потстиче и одржава напор и незреле деце. Даје различитост задатака коју изазива различитост способности. Сви могу учествовати и имати успеха. Деца треба да учествују у слободној дискусији, заједничком планирању, решавању многих проблема, скупљању обавештења питањима, излетима и проматрањем слика. Сама треба да изводе планове и просуђују резултате свога рада.

Како ће учитељ знати да су деца припремљена за читање? Фактори који долазе у обзир за спремност читања јесу следећи: 1) да деца имају приличан број правилних појмова о обичним стварима које су добила различитим искуством; 2) да постоје добри физички услови и ментално доба од 6 или више година; 3) да имају јак интерес и велику жељу да науче читати; 4) да доста јасно мисле и добро употребљавају судове које су стекли праксом у решавању многих простих проблема у односу на искуство; 5) да постоји извесни куриозитет с обзиром на знакове, огласе, натписе и друго како у школи тако и ван школе и куће, проматрање слика са интересом, радозналост за именима и причама, доношење књига

у школу ради читања и показивања, асоцијација речи са делима, предметима и сликама, способност правилног покрета очију, разлике и препознавања облика, разликовање сличних звукова и гласова, способност изражавања и саопштавања идеја усмено, поседовање довољног броја речи, схватање говорних израза и саопштења других, способност праћења тока мисли другог, предвиђања онога што долази итд. Паметан ће учитељ сачекати док се појаве ови знаци и тек тада ће почети без журбе са учењем читања.

Како деца учествују у дискусији и изналажењу ствари, у раду настају многа питања на која треба одговорити како би се на тај начин задовољила потреба дечја за разна обавештења а учитељ треба све ово да предвиди. Треба да се искористи свака прилика која макар нешто доприноси читању. За ово су врло згодне информативне слике о којима деца могу дискутовати и стављати питања, слике које дају радост у односу према дечијим интересима са описним реченицама испод њих — само да су лако приступачне деци, затим су потребне привлачне сликовнице као и прости материјал за читање са којим дечјим часописом. Могу се још употребити знакови са више од једног слова и етикете, затим имена деце на њиховим стварима, столицама, натписи над књигама итд. Први материјал за читање може бити кратка реченица која описује слику или што друго. Реченица треба да буде у односу према некоме делу, у односу према некоме делу почетних активности деце у којима су заинтересована — затим на ову треба надовезати поједине реченице или мале групе реченица које се односе на дечије активности или школске догађаје.

Почетно читање оснива се дакле на дечијим интересима и активности. За почетно читање треба да деца изаберу из својих интереса и активности приче које сачињавају припремни рад. Направи се листа прича из читанака које су узете из дечијег искуства и што децу интересује а служи да руководи и заповеда у раду претшколског доба. При овом претшколском периоду настоји се: 1) развити жељу да науче читати; 2) употребити материјал из дечијег искуства и интереса; 3) саградити асоцијације штампаних симбола како дете напредује у своме речнику; 4) осигурати правилан изговор; 5) створити добре навике одмах у почетку читања; 6) охрабрити децу да се лако изражавају и употребљују књижевни језик; 7) дати деци што богатије искуство тако да се код њих развије правилан однос према читању.

Чим се почне радити на овај начин долазе деца у међусобни пријатељски однос заједнице или групе, где се увек разговара и договара шта треба радити и на тај се начин одмах развија интерес, деца са усхићењем пристају на рад. Одмах се чују повици

ми хоћемо читати, писати, сликати, цртати итд. Под утицајем учитеља изабере се оно што је најважније а остало се остави за после.

Кад је све готово за прво читање оно се мора изводити врло брижљиво. Учитељ прочита све реченице показујући их штапом, затим пита хоће ли који ђак да нађе ову или ону реченицу и то се ради док сва деца не науче напамет реченице по реду. Може се допустити да сама деца саставе план и изаберу шта ће учити читати. Деца најрадије узимају причу о мајци: мајка у кући чисти, пере, кува, глача, шије, ми волимо мајку, ми ћемо помоћи мајци итд. Када се ова прича отштампа на картону и обеси на зид или плочу онда долази игра питања: Ко' може наћи реченицу у којој се говори где је мајка? шта волите урадити за мајку? како мајка држи кућу? После овога дете узме штап и тражи реченицу као на пр. ко може наћи реч која каже кога волите? где је мајка? После овога долази игра са да и не: износе се разне тврдње о садржају лекције — ако је истинито одговори се са да а ако није онда са не. Могу се употребити и разне друге приче.

Како деца расту тако се и интерес за књиге повећава. Деца се могу заинтересовати ако им учитељ говори о књигама разуме се да ту долази у обзир како и шта учитељ говори о књигама јер деца много пазе на ово. Сlike такође много помажу да деца поклоне више пажње књигама. Учитељ може нешто проговорити о књизи и показати неколико слика у њој, затим питати ученике да ли они имају оваких књига код куће. На овај начин ће деца бити заинтересована и питаће родитеље о књигама те ако имају књига донеће их и у школу. Чим једно дете донесе и друго ће сигурно настојати да и оно донесе. Некада ће дете нешто прочитати а учитељ довршити. Могу се књиге ставити и на сто да их деца разгледају и читају изјутра. Ако се пак донесу непожељне књиге онда се ставе на страну и рекне се деци да ће се касније употребити. Може се рећи деци какве књиге треба донети. Учитељ седи с децом, премеће књиге, разговара о њима, саставља распоред и остало. Читање се из почетка не мора строго надзирати, главно је да се развије интерес за читањем. Распоред књига треба тако удесити да утиче на децу ма каквих способности или интереса. Пажњу треба посветити на књиге као изворе обавештења исто тако као и задовољства, разоноде.

Кад деца могу читати просте приче онда треба водити забелешке о њиховом читању ради тога да се деца потстакну на даљи рад. Читање прича по вољи. Деца сама изаберу књиге и приче и после када прочитају расправља се о вредности појединих прича. Напише се списак најбољих прича и извеси — но ако дете нађе

бољу причу може је после дискусије написати изнад оних које су већ написане. Деца се науче да изаберу оно што њима највише годи и што их задовољава. Она процењују сарадњу која се огледа у процењивању прочитаних књига. Вежбају се у јасном мишљењу као и у концентрацији и у читању са неком сврхом. Затим науче да се брину о књигама и да им дају вредност. Ако које дете упрља или оштети књигу одмах га друга деца опомињу. Деца осим тога заинтересују родитеље за књиге и приче. Деца треба да напишу у своје бележнице кратак садржај прочитаног и тако се вежбају у писању, говору и интерпункцији.

Чим деца почну уживати у читању књига одмах се почиње формирати и њихов укус у читању. Разуме се да је неопходно потребно да се све ради под надзором самог учитеља и ради тога што има много материјала који се још штампа за децу а није за њих а осим тога деца би могла направити лош избор који их може одвести погрешним схватањима живота, лошим навикама или менталној стагнацији. При избору књига пази се на индивидуалност деце а оне могу бити делом информативне нарави и делом забавне. Наћи ће се по која књига која ће садржавати информације о великим социјалним и индустријским активностима света. Навика читања таквих књига култивише интелектуалне интересе, води слободи имагинације и стваралачком настојању. Програм активитета даје учитељу јединствену прилику за свестран развитак детета.

При избору материјала за читање треба се држати следећих начела: 1) Идеје, фразеологија, речник и илустрације дечје књиге морају бити у домену њиховог искуства. Треба да претстављају предмете, карактере и радње које може разумети дете које ће их употребљавати. У исто време треба да имају утицаја и на емоције. 2) Факта морају бити истинито приказана, карактеризација истинита животу. Не искључују се књиге чисте фантазије, вилинске приче... само треба изабрати такве које ће у истину претстављати људску природу. 3) Основне идеје приче или песме морају бити етички здраве. Морализирање треба избегавати. Прича или песма је тако писана да потстиче развитак вредних идеала који се могу остварити. 4) Материјал књиге да потстиче развитак имагинације и развија укус. 5) Треба да увећа знање које је пожељно и корисно. Деца воле у литератури радњу, људски интерес, имагинативни апел. Деца воле непосредан разговор више него ли посредан, сликовите описе и имена за све, место и време приче или догађаја назначено је тако да лако могу замислити сцену, воле хумор али не и сатиру хумора одраслог, траже искреност и природни поступак... 6) Сама књига треба да је привлачна а за ово су потребне илустрације — за малу децу у боји и то радије јаче боје, не сме се претерати — боје

морају бити истините животу. Илустрације треба да претстављају идеје и искуства које дете може разумети. 8) Увез мора бити привлачан али добар, не сме бити скуп. Величина слога игра важну улогу. Књига не сме бити гломазна ни тешка...

За учитеља постоје два проблема: 1) проблем да помогне ученицима који уче читати спорије него просечан ђак и који наилазе на тешкоће као и оне који су стекли лоше навике и 2) проблем да се помогне деци да савладају недостатке и постигну извесну праксу у вештини читања. Ученик који слабо чита не пролази добро у школи. Сваки учитељ треба да настоји да се оспособи да може поставити тачну дијагнозу и лек у тешкоћама читања.

Вештина читања има две групе: а) она које се тиче механике читања, као препознавање речи, поглед ока итд. и б) која се односи на проблеме схватања и тумачења. Како схватање овиси о једнаком савлађивању механичких вештина то треба доста пажње поклонити правилном развоју ових вештина. Недостатак у механици читања лако се открије и дијагностицира. Лако је класифицирати децу уопште као што се често чини: спор, немаран, неспособан да схвати, неспособан да препозна речи итд. Треба истаћи и то да учитељ има мало времена да подробно испита недостатак 40 или 50 деце. За ово испитивање постоје разни тестови међу којима нарочито место заузима тако звани стандардизовани тест.

Најобичније грешке у читању на које су деца навикла јесу: 1) дете непрекидно гледа слике да препозна речи. Учители су полагали важност више на мисаоно читање него на усмено изражавање да гледају деца слике и на тај начин дођу до изговора или препознавање непознатих речи. Ово има доста доброг у себи али се употребљава пречесто и има за последицу развој навике гледања слика. Ово спречава правилан покрет очију с лева на десно преко странице и развија честе осцилације очију. Ову је навиклу тешко исправити. Јер она помаже и навиклу нагађања која ради честог успеха умањује по копи напор да се независно изради. Ако има мање слика а више речи дете је мање способно да се помогне непознатим речима ако овиси о сликама да нађе згодно решење. Овде би добро дошла исцрпна дискусија о илустрацијама пре почетка читања. Честа употреба текста без слика помаже да се установи навика израде речи из садржаја. У ову сврху добро дођу загонетке, полуистините тврдње итд. 2) Дете показује сваку реч коју прочита. Ниједан добар учитељ неће развијати навиклу показивања речи. Деца која су стекла лоше навике читања и која имају чак и мање дефекте очију показују речи изговарајући се да не могу читати другачије. Да се ова навика уклони употребљава се картон испод ретка који се чита. Затим добро дође и то да дете држи књигу

обема рукама, јер су руке на тај начин запослене и неће моћи показивати слова рукама. 3) Дете испушта неке речи при читању. Многи регресивни покрети очију, гледање слика ради решења, непрекидно гледање учитеља или ма који покрет очију са штампаних редака може да проузрокује испуштање речи. 4) Догоди се да дете немарно гласно чита и испушта многе речи или их погрешно изговара. Оно не чита добро кад чита на глас док у исто време може да добро схвати оно што чита ако то чини тихо — у себи. Његове се очи могу кретати тако брзо по редовима да не може изговарати речи истом брзином и тако настају омашке које често мењају значење или смисао онога што се чита. Ову погрешку треба спречити одмах у почетку читања. 5) Може се догодити да дете чита реч по реч уместо да прочита реченицу, или да не може изговорити нове речи без везе са познатим речима итд...

Добрица Милетић

Обрада науке о језику (граматике)

Постојало је некада опште уверење да је граматика у основној школи потребна ради самог језика. Она, по речима Фелбигера, има за циљ да ученик научи правилно писати и говорити. Јаков Грим сматраше језик делом природних и моралних тајни у човеку. „Та се тајна са њим роди, расте и развија, па је свако уплитање у тај процес само на сметњи. Зато из основне школе мора посве да изиђе граматика матерњег језика.“¹⁾ К. Ф. Бекер формулише задатак граматике у „учењу мислити и мислити о мишљењу“. Он сматраше наставу матерњег језика „теоретском обуком“, те је с тим уверењем и граматику сврстао у некакву „гимнастичку школу, која интелектуалне силе развија и вежба.“ Противници овога схватања у свом настојању падаху у другу крајност оспоравајући сваку васпитно-наставну вредност граматике матерњег језика, називајући је „баластом наставе.“ Ово време долази у онај период продубљивања проблема наставе, кад се тражило и истраживало градиво васпитне наставе, које ће ученика придобити за рад, и за њега имати интереса тако, да објекти не означавају гимнастичка средства, него услове за постизање циља. То време историја педагогике обележила је појавом теорије о формалном образовању, које је доцније изазвало реакцију напредних педагошких теоретичара, који истицаху да мане формалног образовања не треба отклањати заменом његових доктрина доктрином специјализованог образовање, већ изменом облика схватања свести и њеног образовања. Тако је откривена заблуда, која је дуго владала у погледу образовања духа, по којој се није обраћала пажња на ток догађаја с погледом на будуће циљеве, у којима ученици учествују и у чијем су

¹⁾ Dr. Jure Turić: „Metodika škole rada.“

правцу опажање, имагинација и памћење ангажовани. Тако је тада дух схваћен као нешто посве одвојено и готово за примену непосредно на градиво наставе.²⁾ Тако су, благодарећи овој заблуди, још дуго времена, званично и незванично традиционалне студије и методе учења уживале пуну заштиту од разумне критике и нужне коректуре

Данас је неоспорно утврђено и дидактички оправдано да некој систематској научној граматичкој не може бити места у основној школи, јер наука о језику није више сврха за себе. Она је данас само једно од средстава за усавршавање у усменом говорењу и писменом изражавању.³⁾ Бубање и напамет учење извесних правила о језику најчешће без система, без разумевања и из схоластичких граматичких уџбеника — претставља данас неопростиви грех према омладини и народу, коме наставници дугују моралну обавезу. Са овом и оваквом основом рада убија се онај здрави смисао код деце, да могу осетити и пријемљиво схватити оне језичне стихије, којима су располагала до доласка у школу. Сувопарна граматика нема живе садржине. Заблуда је — вели Хефдинг у својој „Етици“ — кад се желе развити дечије способности и оним средствима, која за децу не претстављају никакав интерес, нити какву вредност, као например, ако се нагнају да уче из граматике напамет дуге дефиниције и врсте речи, граматичке изузетке и сл., чиме се врло много напреже дечји ум на штету њиховог здравља.

И данас по нашим основним школама налазимо књиге под звучним називима: поуке о језику, поуке из језика, мала граматика и т. сл. Ове књиге својим обликом и садржајем илуструју „напор“ својих аутора, да сажетом интерпретацијом научног дела „напишу“ или „саставе“, „израде“ поуке о језику за децу основне школе. Разумљиво је, да је у оваквој граматичкој усвојен и задржан научни метод, по коме је и научно дело те врсте рађено. Граматика се, дакле, учила па и данас учи правилима и дефиницијама.

Зато је граматика сматрана до скоро као неки посебни предмет у народној школи. Ово се правдало разлогом, да ће ученик кроз граматичку доћи до оног најважнијег сазнања о језику, до кога је дошла наука. Тако је код неких дидактичара рођена заблуда, да граматика као засебан предмет има велику васпитну моћ.⁴⁾ Зато се не треба чудити, што се тада и за на успех у настави граматике сваљивала сва кривица на рђаво исконструисане или недовољно обрађене уџбенике.

Међутим, Џон Дуји згодно примећује, да што год је један наставни предмет индиферентнији за ученика, што год има као предмет мање важности за његове наклоности, утолико му треба више напора да ово градиво свест усвоји, те утолико мора појачати и дисциплину воље. Исто тако, ученик ће оно градиво, које њему не одговара, у недостатку побуда за рад, по мишљењу неких педагога, осећањем дужности, трудом и формалном вежбом савладати и постићи ипак неке резултате. „Резултат оваквог поступка

²⁾ Џон Дуји: „Педагогика и демократија.“

³⁾ Др. Д. Рајичић: Посебна дидактика, II књига.

⁴⁾ S. Ljubunčić: Maternji jezik.

буквално је изражен у речима једног америчког хумористе: „Не мари чему учите децу, догод она то мрзе.“

И у настави матерњег језика, заблуда је долазила од схватања језика кроз граматичку поуку, која је полазила од педагошке претпоставке да ће ученик, који је упознат са гласовима и њиховим променама, речима и њиховим облицима и синтаксом, отпочети конструктивним радом у језику ради даљег усавршавања. Међутим, граматика се не сме одвојено од говора предавати деци народне школе. Настава уопште мора бити животна и за живот, па и настава граматике не сме се удаљавати од живота. На место некадашњег захтева, да се поуке из науке о језику дају деци у тесној вези са наставом читања и писања, савремени педагошки и дидактички теоретичари истичу, да настава граматике преко језика, живог говора, утиче на дечје душевно напредовање. По Рудолфу Хилденбранду, немачком методичару, језик се не учи из граматике, већ граматика из језика.

А познати педагошки реформатор, Ото Бертхолд, види све недостатке у говору и писању, као и свему школском образовању уопште, у погрешно постављеној и конструисаној наставној обради. Он истиче да „сваки човек ради нагонски, од првих покрета живота на изградњи што потпунијег назора о свету.“ А тај назор о свету садржан је у матерњем језику, који човек учи док је жив, јер језик није увек исти, како би то граматичари хтели. Ото Бертхолд супротно њима вели, да свако доба човековог живота има свој говор.⁵⁾ А савремени педагози тврде, да није ништа више убило углед педагошкој теорији него веровање, да се она састоји у рецептима и узорима по којима треба у настави поступати. „Механичка удаљеност је неизбежан корелат сваке теорије, која одваја дух од радње у правцу извесног циља.“

Данас се од граматичке наставе тражи, да преко тог говора утиче на духовно дечје напредовање. Овим се њој не придаје нека посебна снага. Духовно усавршавање деце не очекује се од самог градива, већ и од начина давања тих поука о језику. Дидактичари се данас слажу да се граматика у основној школи може предавати индуктивном методом, управо аналитичко-синтетичким поступком. Тако, Др. Рајичић Душан мисли, кад се за полазну тачку у настави граматике узме реченица или прича, у вези са доживљајем и кад се у граматичким вежбањима тражи од деце да не наводе ма какве примере, већ само примере, који ће их нагонити да размишљају, да се сећају ранијих опажања, да се интересују за живот који их окружава — да ће таква настава помоћи да се граматичке поуке са великим интересовањем усвоје, чиме ће се увећати и дечја моћ правилног говорења а тиме се јачају и дечје моћи посматрања и размишљања.⁶⁾

Методичко извођење ове наставе треба, по Љубунчићу Салиху, формирати познатим радним ступњевима: утврдити заједничким радом учитеља и ученика, задатак (проблем), који садржи све о чему ће се радити; потом у заједници решити, које ће се градиво

⁵⁾ S. Ljubunčić: Maternji jezik.

⁶⁾ Др. Д. Рајичић: Посебна дидактика.

обрадити и чему ће се при раду служити (наставна средства), да после овог приступи разредна заједница извођењу самог рада; и најзад, при крају сваког радног часа долази контрола — преглед извршеног посла, утврде се чињенице а потом се опет заједнички утврђује задатак наредног часа.⁷⁾

Импулсе за предавање наставног градива и стварање васпитних навика треба принципијелно прилагођавати тако, да се у овоме послу осети континуитет општења, јер се тиме ствара обилан резервоар социјалне вредности. Овакво социјално, међусобно али заједнички издвојено општење помаже замаху индивидуалне потребе за учењем један од другог. На овај начин доживљаји долазе до изражаја као стварно градиво васпитне наставе. Узајамно саопштавање садржине личног и заједничког доживљаја и искуства, илуструје онај жељени начин течења и новог знања и новог искуства. А улога оваквог узајамног општења у личном раду постаје мерило за оцену вредности информативног градива у настави. По мишљењу и извршеним експериментима савремених дидактичара, није важно колико ученик чита и слуша предавања и „лекције“ у школи, него је претежно да ли и у којој мери осећа потребу и интерес за оним што чита он, други или за оним што чује и да ли то може и хоће да лично примени у даном случају. Јер, по радној школи и интерпретацији Хесеновој: „Сваки наставни предмет може се тако предавати, да буде извор општег развића ученикове личности и сваки предмет, који се предаје као агрегат готових и изолованих знања и навика, може да угуши сваку тежњу за општим образовањем. Није ствар у томе, шта предајеш, већ како предајеш, т. ј. у формалној каквоћи или стилу наставе.“⁸⁾ Рђаво организована настава изграђује типове, које кроз живот воде циљеви других. Такви никад нису своји и саморадни. Школа треба да нас навикава да умемо мислити и конструктивно примењивати тако стечено знање, тј. да умемо сами путем истраживања знања доћи до поузданог знања ширењем свог умног хоризонта.

Отуда је први методички услов за обраду наставе граматике: умети распоредити наставну грађу према правом и стварном стању ученичког језичног знања и искуства. У настави се мора рачунати у сваком посебном разреду основне школе са стварним стањем језичног знања ученика. У прва два разреда, који чине први (елементарни) ступањ, треба се ограничити на проматрање изражајних облика у речима и реченицама и то највише колико се то односи на њихову спољну страну. Главно је, да ученици овог ступња вежбају свој усмени начин изражавања и да практичном применом дођу до сазнања правила и појмова. У другом ступњу, у коме су III IV разред основне школе, ово проматрање се проширује и на односе међу реченицама, опет у усменом и писменом изражавању, никако појмовно, дефиницијама и правилима. На овом ступњу отпочиње проматрање облика речи и важнијих гласовних појава. И ово прома-

⁷⁾ S. Ljubunčić: Maternji jezik.

⁸⁾ С. Ј. Хесен: Основи педагогике, у преводу М. Р. Мајсторовића.

трање ограничено је на уочавање погрешака у усменом и писменом изражавању. Тек би се у вишем ступњу (V и VI, евентуално VII и VIII разреду) прешло проматрању свих важнијих појава у језику у вези са погрешкама говорења и писања. Затим би дошли облици гласова и речи, али никад по неком систему, већ према органској вези језичног посматрања. До правила и система ученици ће доћи преко свог личног рада, својих експеримената, свог искуства о матерњем језику.

Неки верују да је много лакше, чак сигурније по формални успех, накљукати ученика „протумаченим“ градивом него их упутити да у својој радној разредној заједници сами, својим искуством обраде исто градиво. Међутим, врло често се губи из вида природа ученичка, њихова душевна моћ и — што је најглавније — њихови инстинкти за радом у циљу течења искуства. Тако се упадало у многе заблуде. Већина и данас верује и мисли да је право знање оно обиље чињеница, правила, регула и истина, које други провере као и сав разноврстан материјал у томовима енциклопедија, туристичким путовођама, научним експериментима и т. сл. Тако се дошло до изједначавања правог знања са поставкама, које то знање у ствари изражавају. Знање стечено искуством и личним проверавањем туђег, није исто што и знање до кога се долази туђим „тумачењем.“

Зато методичку основу у овој настави треба анализирати кроз начин њеног извођења. Начин извођења мора имати подршке у психолошким и органским манифестацијама дечјег говора, као и у психолошким могућностима рада ученика. Да би се ови услови изазвали и могли наставној обради послужити, потребно је пре свега, зајемчити, управо створити слободно активно духовно учешће разредне заједнице у заједничком наставном раду.

Основна школа мора увек својим разредним заједницама бити животна радна заједница. Она треба да наставком породичног живота буде израз живота и рада заједнице и животног колектива. Животно искуство и знање о стварима, по Џон Дују, може добити сваки ученик за себе у оваквој заједници. Она као и игралиште, као радионица и лабораторија, руководи свима пригодним активним животним тежњама младости, формирајући и узајамну кооперацију у циљу дубљег и поузданијег схватања социјалних и других односа у природи и средини у којој живи, у којој ће активно делати. Између школе и живота мора, дакле, бити слободне, никако напете и извештачене узајамности. Школа се мора формирати у духу другарства и заједничке делатности, у чијем би се социјалном животу оцртавао онај живот изван школских зидова, никако само живот школе, јер би то потсећало на круту академску усамљеност, интернат и манастирски живот. А тај живот заробљава, окива дух и отуђује младост од стварности. Школа као и педагогика треба да је организам пун увек свеже крви. Слободно школско проживљавање живота онакав какав је, јест основна подлога савремене педагогике. Зато и поменути начин слободног учествовања појединаца — ученика у наставном раду — долази као резултат слободног разговора и размишљања о ономе, што је њима најближе, што их највише интересује, — што им је познато, што

је стварно њихово. А баш то изразито њихово, то најближе и блиско — претставља јасно све њихове погрешке. Ако нам ученици елементарног ступња пишу по две, три речи заједно, једну растављено, не деле правилно на слоге, или ученици III и IV разреда, поред ових да чине још и грешке у несхватању односа појединих реченичних делова у сложеној реченици — онда је педагошки најзгодније ученицима изложити ове грешке да их посматрају, да о њима суде сви и размишљају те да на подлози разговора, суђења и размишљања доносе своје искуствене закључке о даљем будућем држању у сличним случајевима. Препоручљиво је погрешке, нарочито опште природе, написати и истаћи на школ. табли. Такав рад је стварност. Такав рад је потстрек целе разредне заједнице, без повреде ичије појединачне осетљивости. Јер, погрешке долазе најчешће из неразумевања, из недовољног схватања, како треба правилно говорити и писати. Овакво заједничко исправљање погрешака у обради граматике, изазива ону, ма и несвесну борбу ученика са језичним тешкоћама. Разговор о овим тешкоћама и погрешкама буди самопоуздање за даље потхвате. Ту су и спонтани предлози ученика, ту је и поуздано улажење појединачно а и целе разредне заједнице или ученичких група у анализу погрешака, ту су примери из искуства свог и туђег, ту разнолика питања. А ове мисаоне радње изграђују радну личност, радну заједницу. Оне су подлога дечјем искуству. Искуство, самопоуздање, слободно активно учествовање деце у наставном раду, уочавање и анализирање својих и туђих граматичких и уопште језичних погрешака, изазивају стварање задатака — нових проблема у настави граматике, који се постављају за рад целе разредне заједнице у школи и код куће. Постављањем овог задатка, сарадња ученика отпочиње импулсивно, снажно, с вољом и прати сав рад наставе у основној школи. У настави граматике полази се, дакле од ученика природним путем, уз пуно њихово духовно учешће. Настава обујима целог ученика; он је у њој и са њом, пун самопоуздања и импулсивног рада.

У овој настави наставник треба да води своје белешке, док би ученици требало, од III разреда да воде своје дневнике матерњег језика. Ова два бележника треба да служе изради заједничког распореда рада ове наставе, уз наставу матерњег језика уопште. У дечји дневник треба уписати све шта је сваког дана рађено из граматике. Кад овај дневник ученици воде уредно, он им служи и као граматика. А најбоља је она граматика, коју ученици сами израде и сами напишу.⁹⁾

Овде треба истаћи, да је данас пречишћено у дидактици питање граматичких правила. Она се у основној школи не смеју дати унапред — готова, већ их ученици треба уз вођство наставника да изводе из примера, које треба тражити у читаном штиву и у ђачким погрешкама у говору и писменим саставима. Што се тиче самих примера, неки дидактичари истичу читанку полазном тачком у настави граматике, тврдећи да је садржина читанке позната, те ће лакше пажњу сконцентрисати на форму, која „на крају крајева — веле они — мора бити главна ствар у граматичкој на-

⁹⁾ S. Ljubunčić: Maternji jezik.

стави.¹⁰⁾ Дидактичари Хербартове школе постављају полазном тачком писмене саставе, који учитељу дају прилике да види у чему ученици греше кад говоре и пишу. Има дидактичара, који налазе да и усмени дечји говор даје доста материјала за граматичка објашњења. Они истичу за полазну тачку у овој настави пробране примере, тј. „реченице подесне за фиксирање граматичких разних облика.“ Др. Душан Рајичић препоручује да се у I и II разреду полази од приче, коју је наставник исконструисао из реченица, у којима има жељених граматичких облика. Те приче морају бити у вези са дечјим доживљајима, тј. да су из сфере њиховог интересовања.

У овој настави наставник се мора нарочито чувати прераног генералисања. Потребно је што више дечјих примера, што дужег проматрања ових, да би се размишљањем и судом добио појам. У основној школи треба избегавати уопште дефиниције, правила и класификације, као апстракције, неприступачне дечјем схваћању. Место њих треба више употребљавати примере из живота, доживљаја, вежбања, размишљања, анализирања, просуђивања. Уобичајена „анализа речи“ у једном штиву, добропознати узус, без ког ђак основне школе не може положити „пријемни испит“ за улаз у средњу школу — претставља мучење и посао без реалне подлоге. Пре свега, штиво које се анализира, изгуби од своје естетичке вредности, да и логички ништа од тога не добије. Ради вежбе и ради контроле — прегледа, треба ученике позвати да у извесном штиву нађу разне врсте речи или да их (ако су реченице) преведу из једног у други облик, време и однос. Правилно и постојано организовано вежбање ове врсте условљава успех. Она, пак „вежбања“, која налазимо у „граматикама“ — уџбеницима, у већини случајева не воде успеху, не утичу на правилност говора, јер својом стереотипношћу и сувопарношћу изазивају код ученика досаду, умор и неразумевање. Вежбања ове врсте не воде бригу о живом говору ученика, о њиховом доживљају и проживљавању а граматичка настава је намењена животу целог човека — детета.

При овим вежбама наставник мора добро пазити на веће и мање језичне грешке својих ученика, које ови чине у својим одговорима, свом причању, излагању на часу матерњег језика или ког другог наставног предмета. Или их чине у игри, за време одмора, у међусобном другарском разговору, при шетњи, излету и т. сл. Један део ових погрешака наставник одмах исправља, ако ово неће сметати даљем току дечјег разговора или дечјој осетљивости. Оне друге погрешке, за које он има посебних разлога да их одмах не предочава, бележи у свој дневник, нарочито ако су те грешке често појава у говору и писменим задацима или су појаве истих ученика, или опште. Овакве погрешке су предмет заједничког рада целе разредне заједнице. На њима се тече оно поуздано и опробано искуство у настави граматике матерњег језика.

Милош Павловић

¹⁰⁾ Др. Д. Рајичић: Посебна дидактика, II књига.

Geografija danas — Geografija u godini 2000 *(Istina i fantazija)*

Rousseau: Najbolji je onaj zemljopis,
 što ga čovjek sam proživi.

Prije no što predem na obučavanje zemljopisa u godini 2000 neka mi čitalac dozvoli malo podulji uvod s crticama o prošlosti i sadašnjosti obučavanja ovoga predmeta.

U trećem razredu osnovne škole počinjemo zemljopis obradivati kao zaseban predmet. Treba prijeći na zemljovidnu kartu. Nije to lak posao! Sjećam se kada sam polazio osnovnu školu kako smo to onda učili. Bilo mi je uistinu veliko veselje kada mi je otac kupio mali atlas za osnovne škole. Kao djetetu najprije su mi upale u oči žive boje na političkim kartama. Čitao sam imena država i koje su bile življe bojadisane izgledale su mi veselije države. A kako smo učili o tim državama? Znali smo nabrajati i pokazivati države jednu za drugom na zemljovidnoj karti. Onda smo nabrajali rijeke, pa još i danas mi zuji u ušima onaj redoslijed rijeka u Evropi: Pečora, Neva, Dvina, Visla, Odra, Laba, Rajna, Sena, Loara, Tajo, Rona. Najvažnije je bilo da se trajno utuve ta imena i to se je stotine puta ponavljalo u zboru sa čitavim razredom. Nije se mnogo govorilo o životu kraj tih rijeka, o ljudima koji žive kraj tih rijeka, o ribama kojih ima u tim rijekama. Slike o tim rijekama i gradovima ne znam da bi nam i jednom pokazivali. Glavno je bilo da se znadu imena i zato »verglaj«: Pečora, Neva, Dvina, Visla i gledaj u one crne i debele zmije na karti. Glavno su bile riječi i ko je bolje znao nabrojiti sva ta imena bez pogreške taj je bio bolji učenik. Gojila se samo jedna duševna radnja tj. vježbanje pamćenja. Kroz Evropu protjecale su rijeke, kao i danas, pune života i gibanja, a kroz dječje duše protjecale su prazne riječi: Pečora, Neva, Dvina, Visla itd. Nit je Pečora imala kakve veze s djecom, a niti su djeca imala kakve veze s Pečorom. Bilo je to ono dobro, staro vrijeme, pa se djeca nisu mnogo starala o Pečori, a niti se Pečora starala o njima, jer brige Pečori što se djeca na nju neprestano deru i viču u zboru.

Grozovita je razlika između geografske karte i zbiljskoga kraja koji ta karta pretstavlja. Zamislimo se mi učitelji koji smo prošli srednju školu i proučili sve zemlje svijeta: kako moramo imati i te kako živu fantaziju da na pr. pretstavimo zbiljsku sliku neke zemlje u kojoj nikada nismo bili. Pretstavimo na pr. Arhangel'sk na Bijelom Moru. Nadimo sve moguće geografske karte, knjige, putopise, albume toga kraja i nakon toga stvorićemo u duši neku sliku Arhangel'ska. Sada se dajmo na zbiljski put i izlet u Arhangel'sk. Sve ono što smo stvorili o Arhangel'sku u duši prije, sve će to nestati kao pusta sjena, kada budemo na saonama uletjeli u arhangel'sku luku preko zaleđenoga mora. Rousseau u »Emilu« kaže: »Kad dijete obučavaju u zemljopisu, onda ga upoznaju samo kartama; uče ga imenima gradova, zemalja i rijeka, a nema pojma o tom da su u zbiljnosti drukčiji nego na papiru, gdje mu ih pokazuju.«

Imao sam kolegu u učiteljskoj školi, koji nikada u beletrističkim djelima nije čitao opise krajeva (pejsaže), pa makar da je pjesnik još ljepše opisivao neko jezero ili neku šumu. Taj je kolega takve opise preskakivao i nije ih nikada čitao, jer mu je to izgledalo suvišno i dosadno. Dr. Turić u »Metodici škole rada« kaže: »Tko nije bio u gori, vidio gorski potok, gudure, kose, uvale, i nije s višega mjesta pregledao veći obzor u gorskom kraju, taj ne može ni s pomoću slike da stvori sebi barem približnu predodžbu, da proživi moment gledanja, sličan času, kad je putovao po takvom kraju.« Dalje veli: »Učeniku ne može niko da u dušu fotografira tudi kraj, kao što ne može nitko da vidi mjesto njega domaću, zavičajnu okolicu, nego on to mora sebi da **izgradi**, to mora da bude **njegovo** vlastito iskustvo, koje odgovara zbilji do nekog, obukom određenog stepena.«

Priznajmo i sami da su putopisi samo surogati za onoga ko je naučen da sam vidi svaki kraj. Osobito pak umara u putopisima kad se pisac po pola sata divi nad nekim slapom i to kuje u zvižde i troši na pregršte riječi, a možda bi bilo bolje da čitaocu prepusti da se sam on divi ljepoti. Jednom nam je profesor u školi preporučivao da čitamo knjigu O. Kučere: Naše nebo i stavio je primjedbu da je knjiga jako dobra, samo uz napomenu da se Kučera nije trebao sam toliko diviti, u toj knjizi, tajnovitostima neba, već je to trebao prepustiti čitaocu. Možda sam malo zastranio na drugo područje, no moram još da zastranim. Ne treba da se divi pisac putopisa, već neka nađe pravu riječ da sve oživi i vjerno prikaže i time pobudi divljenje u čitaocu; držim da tako rade i pjesnici. Tako je i kod obradbe etičkih štiva koja treba da djeluju na dječju dušu odgojno: ne izvlačenje nekih moralnih pouka iz štiva i kritikovanje ko je dobro učinio, a ko je zlo učinio, već samo čitanje, ili uvjerljivo pripovijedanje, ili još najbolje doživljavanje nekoga moralnoga događaja u zbilji, treba da učini na djecu moralni utisak, a ono stvarno i etičko pretresanje štiva izgleda mi advokatska posla.

Velika je, istinu, razlika između geografske karte i zbilje. Fotografija ulice posavskoga sela ili kraja vjeran je odraz zbilje. No ne čuje tu učenik šuma savskoga, ne čuje klepetanja rodinoga, ne osjeća mirisa rascvjetalih voćaka, ne čuje škripu đerma, ne čuje svirku gajdaša i ne vidi lepršanja iskićenih haljina Posavkinje koja se vrti u kolu. Sve je to, dakle, još daleko od prave zbilje, pa makar je to fotografija, a što da tek kažemo za geografsku kartu. Ja mislim da je geografska karta dosta loš surogat za djecu u 3 razredu narodne škole. Pa zar onda na lomaču s geografskim kartama? Ne. Samo bi one morale doći kao jedno od zadnjih pomoćnih sredstava, dakle: priroda, slike iz aviona, reljefi, geografske karte.

Karte za učenike osnovnih škola trebale bi biti drugačije nego karte za srednje škole. Ovdje se osobito treba držati načela da je za djecu tek ono dobro što odrasli nađu za najbolje. Morale bi se izrađivati posebne karte za osnovne škole. Te karte ne bi smjele biti pretrpane imenima mjesta, već da imaju pregledno označena ona mjesta koja djeca trebaju pamtiti. Pravo kaže Humboldt: »Najlakše se u pamet utisnu one karte, koje su kao prazne.« Karte za djecu trebale bi plastično prikazivati brda. Dr. Turić kaže: »Najteže

je naći sredstvo, koje će učeniku predočiti visinu, strminu i njihove promjene.« Malo dalje kaže: »Za gorovite krajeve mnogo je bolji sistem s kosom rasvjetom od sjeverozapada, jer sjene, u koje su zavijeni jugoistočni obronci, čine zemljovid plastičnim, pa učenik lakše pomišlja na oblik okolice ili kraja. Manja je plastičnost, ako karta prikazuje naslage, koje s visinom postaju tamnije.« Iako u našoj državi ima najviše učenika osnovnih škola, ne izdavaju se karte specijalno za osnovne škole i kod nas nema karata koje bi odgovarale za našu djecu.

Kako počinjemo sa zemljopisom u III razredu? Vrlo je zgodna za ovo pjesma od Đure Arnolda »Domovina«. Počinje sa zipkom kićenom i mekom, pa se pruži širom preko dvora, vrta, naše njive, onda po svem našem dolu, i još dalje vode ovi puti, vode preko polja, rijeka, gora, vode uzduž širokoga mora. Počinjemo školskom sobom i napravimo tlocrt, prijedemo na okolinu škole, onda promatramo čitavo selo s koje uzvisine, popnemo se još na veću uzvisinu i promatramo čitavu općinu, onda srez i tako sve dalje proširujući do banovine. Sve je dobro dok ne dođemo na promatranje čitavoga sreza, a ne možemo ga cijeloga odjednom pregledati. Kada prelazimo na čitavu prirodnu cjelinu (Primorje, luka) ne vide već djeca ništa i govore o svemu tome kao mi odrasli o Kini koje nikada nismo vidjeli. Eto Komenskoga da nam prigovori: »Učiti treba ljude, koliko je samo moguće, da ne budu mudri iz knjiga nego iz neba, zemlje, hrastova i bukava, tj. da poznaju i ispituju stvari same, a ne samo tuđa opažanja i svjedočanstva o stvarima.« U današnjoj školi još ćemo se poslužiti reljefima koje će djeca izradivati iz ilovače ili pastilina, jer je to ipak vjernije nego geografska karta. Gdje je veliko školsko dvorište možemo dovesti pet, šest kola pijeska i djeca mogu graditi brda i doline, dupsti riječna korita i tunele, te graditi gradove. To može biti veliki reljef, a kasnije mogu raditi i manji reljef od ilovače. Poslužit ćemo se umjetničkim slikama i fotografijama onoga kraja o kojem govorimo. Dopisivaćemo se s djecom iz toga kraja. Djeca će nam poslati osobitosti toga kraja kojih u svome mjestu nemamo (rudače, školjke, maslinu itd.). Poći ćemo na ekskurziju u taj kraj. To je još najbolje u koliko se danas može učiniti.

Još je zgodno da djeca prave ilustracije o onoj zemlji koju su proučavali (prikazuju produkte koje daje ta zemlja, tvornice, flora, fauna itd.). U mojoj školi prakticiram ovako. Za zemljopis imaju djeca sveske sašivene od cijelih araka neliniranog kancelarijskoga papira. U sredini, širom otvorenoga arka napiše se na pr. karta Posavine. Okolo karte ostane još dosta široki rub od 5 do 8 cm. Taj rub upotrebe djeca tako, da sve naokolo prave ilustracije o Posavini (kukuruz, pšenica, šljive, posavski konj. Obedska bara s pticama močvaricama, hrast i svinja u Turopolju, tvornica vagona u Brodu, rat između Ljudevita Posavskoga i Franaka kod Siska, Posavkinja u narodnoj nošnji itd.). Sve to djeca ukrase i bojama. Ilustracije crtaju sama djeca svako za sebe, individualno, pa sama odabiru i momente iz toga kraja i sama određuju raspored tih ilustracija.

Osobito je u III razredu važan prelaz od zbiljskoga terena na geografsku kartu. Prikazaću jedan slučaj iz moje škole iz kojega

će se vidjeti dječje zablude i kako djeca više vjeruju svojim rođenim očima nego geografskoj karti. Iz moje škole vidi se širok obzor. Vidi se čitav Kvarner i na njemu sjeverni dio otoka Krka, a osobito se lijepo vidi sjeverna strana Cresa.

Promatrajući Cres iz Marčelji djeca mu vide samo prednju (sjevernu) stranu i ta se strana proteže od kopna poluotoka Istre, od zapada prema istoku, tj. daleko prema otoku Krku. Cijeli Cres djeca ne mogu pregledati i ona drže da je Cres duži u smjeru zapad-istok negoli u smjeru sjever-jug. Prednju sjevernu stranu otoka Cresa djeca svaki dan gledaju, a smjer otoka sjever-jug nikada još nisu vidjela; to bi im bilo omogućeno jedino onda da se popnu na Učku ili da se dignu u aeroplanu nad otok Cres. I vi drugovi, kolege, sigurno ste opazili da vam djeca, prilikom pravljenja tlocrta škole ne crtaju sto kao četverokut već mu naprave i noge. Djeca ne shvataju lako trocrt. Ja djecu upozorim na to i popnem ih na sto neka ga nacrtaju onako kako ga vide kada su na njemu. I kad pravimo trocrt cijele školske zgrade upozorim neka crtaju onako kako su vidjeli školu kad se počeo kopati temelj škole, jer je škola sazidana 1931 god. Kada pravimo kartu cijeloga sela povedem razgovor s djecom neka misle da se voze u aeroplanu i tako neka rišu seoske kuće iz aeroplana.

Lijepo reljefe slavonskih sela vidjelo se na Poljoprivrednoj izložbi u »Plavom vlaku«. Ovakve reljefe morala bi vidjeti djeca III raz. prije prelaza na samu kartu, a po mogućnosti i izrađivati ih. Reljefe od drva čitavoga Apeninskoga poluotoka, gdje su bile prikazane i slojnice (izohipse) svakoga brda, video sam na Međunarodnom sajmu na Rijeci. Ovakvo nešto trebali bi i mi za naše škole, pa da bude izrađena čitava Jugoslavija.

U Gracu na Schlossbergu video sam, ucrtano u cementnom zidu na vrhu brijega, vrlo mnogo pravaca u svim smjerovima. Ti pravci pokazuju kuda se trebamo okrenuti da gledamo prema Beču, Rimu, Parizu, Ljubljani itd. Ovo se može zgodno upotrebiti u školskom dvorištu, te djecu upozoriti kuda bi došla, kad bi ravnim smjerom odletjela u aeroplanu (crtati smjerove za Beograd, Zagreb, Skoplje itd.). Tako više puta pitam učenike više nar. škole, kada smo na izletu, da mi u prirodi pokažu kojim smjerom bi trebali poći da dođu u Francusku, Nemačku, Rumuniju itd.

Da se zemljopisna obuka oživi jako je dobro sredstvo kino. Kod nas nema poduzeća koja bi izrađivala filmove za škole (zemljopisne, istorijske, iz nauke o prirodi itd.). Škola narodnoga zdravlja u Zagrebu jedina ima nekoliko filmova podesnih za zemljopisnu obuku, a osobito je dobar film »U prirodu« u 8 činova, a prikazuje Gorski kotar, Sloveniju, Dalmaciju, Primorje. Ovom zavodu posvetiće školske vlasti sigurno veću pažnju u budućnosti, kada budu škole više snabdjevene vlastitim kino-aparatima, pa će se moći izrađivati mnogi filmovi podesni za razne naučne predmete. Dr. Turić piše: »Oblaci, oluje, vjetar, tijek vode i razaranje, morski valovi, vodopadi, vulkani, etnografska građa, naselja i rad jesu gradivo za kinoslike.« Sve bi ovo još bliže prirodi bilo u tonfilmu. No ni tonfilm nije ono što je sama nepatvorena priroda. Zamislimo Niagara slapove: gledamo ove slapove i čujemo šum njihov u tonfilmu. No tu gledamo odjedanput samo odlomke slapova, a ne vidimo velebnu

sliku cijeloga slapa u pravoj veličini, a opet ni kapljice vode ne prsne iz tonfilmskih slapova u dječji rumeni obraz. Prašuma u tonfilmu nema zadaha po vlazi i ne zadaje straha pred urlanjem divljih zvijeri. Priroda sama je najbolja zemljopisna karta za djecu, jer tu sudjeluju sva njihova osjetila.

Vrlo je važan prelaz od zbiljskoga terena na kartu i to me je ponukalo da pokušam obraditi ovaj predmet u budućnosti i to za sedam decenija kasnije od danas, jer mi je »g. Ministar finansija« zabranio za sada izvođenje ovoga plana, kojega malo dalje kanim pred čitaoca iznesti. No držim da godine 2000 neće niko htjeti da izvodi moje planove, jer ću ja i moji planovi biti zastarjeli u godini 2000.

*

Krasan je septembarski ponedjeljak godine 2000. Veliki školski zepelin »Jugoslavija« čeka privezan na Grobničkom polju. Danas će sva djeca trećih razreda, sviju 10 škola kastavskoga sreza zajedno s svojim učiteljima, poletjeti nad Primorjem.

»Jugoslavija« je najnoviji i najmoderniji školski aparat. Ovo je trideseti aparat što ga je Ministarstvo prosvjete dalo izraditi za naučne svrhe u Kraljevini, a svi ovi aparati namijenjeni su našoj uzdanici, jugoslavenskim đacima osnovnih i srednjih škola. Za ovo kratko vrijeme i naša država ne zaostaje ni malo iza zapadnih država Evrope. Otkako je pred 10 godina utanačeno, i gdje su se sve države svečano obvezale na redukciju vojnih snaga na četvrtinu, naša je zemlja utrošila polovincu od tih ušteđevina, na budžetu, u školske zrakoplove.

Dosadašnjim školskim zrakoplovima služilo se samo tako da su đaci proboravili na njima po 15 dana u čitavoj školskoj godini i to u prekidima po 2 do 3 dana. S »Jugoslavijom« započeće se opet jedna novost u našem školstvu; ovaj aparat biće čitavu godinu na raspoloženju učenicima III razreda osnovne škole. Deset kastavskih škola poslalo je svoje III razrede, svaki razred po 20 učenika tj. svega 200 učenika, da čitavu godinu putuju po svima predjelima Savske banovine. Djeca i učitelji neće se čitave godine vraćati u svoje domicilne škole, a roditelji ove djece obvezali su se da će svoju djecu posjetiti samo prilikom božićnih i uskrasnih praznika i to posjetiće ih tamo gdje se djeca budu nalazila na svome naučnome putu.

Kako nosim na leđima već 90 godina i penzionirani sam učitelj, to mi neće kolege zamjeriti ako moje prikazivanje ne bude baš sjajno, a i mladi kolege, učitelji, koji su vode na »Jugoslaviji« oprostiće mi što sam staroga kova, jer i njih čeka oko godine 2050 po Isusu ista sudba kao i mene sada. Pedagogija je živi organizam kojemu treba mnogo svježije krvi, te nikako taj organizam ne miruje i uvijek se sve više usavršuje.

Možda mi neće uspjeti ni tačnost opisa same »Jugoslavije«, ali opet molim da me izvinite kao staroga druga. »Jugoslavija« je kolos. Nisam je mjerio, a nije ni potrebno, jer već i sami znate da treba primiti 200 učenika. Ima 10 učionica, 2 veće dvorane, radio-nice za djecu, kupatila, spavaonice, knjižnicu, kuhinje, kino dvoranu itd. Svako odeljenje s 20 učenika radi zasebno i iz jednoga odeljenja ne dopire u drugo ni najmanja buka, pa makar susjedno

odeljenje iz svega grla pjevalo, jer je izolacija provedena savršeno. Svako odjeljenje ima zasebnoga učitelja. »Jugoslaviju« prati, osim učitelja, zbor od 10 pedagoga osobitih stručnjaka, koji vode tačne beleške o svemu što se radi. Zrakoplovu pripadaju i dva liječnika, te drugo pomoćno osoblje. Ima tu lijepa dvorana u kojoj se nalazi spremište svih obučениh pomogala za ovu djecu. Toliko sam toga odjedamput vidio, pa ću sigurno što god i zaboraviti. Spavaonicama sigurno da ne fali zraka ni sunca. Nisam vješt da opišem sve one tehničke naprave što mi ih je kapetan pokazao. »Jugoslavija« može pristajati na svakakvom terenu na kopnu i moru i u planinama. Sjećam se ono iz godine 1934 kada je Casyns sa svojim stratosferskim balonom pristao u Međumurju. »Jugoslavija« ima usavršene naprave za uzlet u stratosferu, pa će naša djeca moći promatrati Primorje iz visine od 20 km. To će biti zemljovidna karta! Ode moja Pečora, Neva, Dvina! Ej, stari smo, moj čiča!

Razgovarao sam s mladim kolegama, koji vode djecu na ovoj zračnoj školi. Sve mladi ljudi između 25 i 35 godina, puni spremne i volje za povjerenim radom. Došlo je do onoga što sam ja uvijek govorio, da učitelj treba univerzitetSKU spremu i evo dočekao sam tu generaciju učitelja. Već ranije razgovarao sam s njima i imao sam uvid u plan i program o izvođenju naučne osnove u ovoj nebeskoj školi.

Njihova djeca upoznala su već najužu okolinu škole. Onda čitavu opštinu i srez kastavski, bila su i u Sušaku, te sve predradnje za daljnje upoznavanje i rad u zemljopisu gotove. Sada se prelazi na upoznavanje čitavoga Primorja Savske banovine.

Oko zračne škole »Jugoslavije« sve se užurbalo. Kapetan daje poslednje zapovjedi. Konopi su odvezani i »Jugoslavija« je počela lagano da se diže sa Grobničkoga polja. Sva su djeca na prozorima »Jugoslavije« i ushićeno pjevaju »Poleti sivi sokole«. Djeca i čitava posada, osim službujućih, veselo nam odmahuju i sve nam više odmiču. Roditeljima pojavila se i po koja suza kod odlaska njihove djece, ali neka, biće im ljepša budućnost, nego prošlost roditelja i biće spremniji za život.

Pol sata iza svega ovoga vidjeli smo »Jugoslaviju« na modrom našem nebu kako skreće prema Sušaku. Zbogom mlada Jugoslavijo, dječice naša! Radna škola razmahala je svoja mlada krila.

*

Ponedjeljak. Naši mališani neka uživaju, neka stiču, neka doživljuju i proživljuju, a ja ću nastojati da nagadjam o njihovom putu po Primorju.

Zračna škola zadržaće se u Primorju dva tjedna. U to vrijeme obradiće se svi naučni predmeti što ih nastavna osnova propisuje.

Danas do podna prijeći će »Jugoslavija« čitavo Primorje od Sušaka do Karlobaga. Škola leti danas u visini od 12 km. Djeca promatraju iz te visine oblik obale, oblike kvarnerskih otoka, uspone brda, zaljeve. Sve što djeca gledaju odmah i izrađuju i to u, raznim tehnikama: oblikuju iz ilovače i plastilina, urezuju u vosak, crtaju. Svaki učenik radi zasebno i sam izabire izražajnu formu, kojom hoće da prikaže ono što je video. Kasnije se radovi uspoređuju i to i sa ostalim odjeljenjima koja su sasvim odjeljeno radila. Radnje se uspoređuju, traže se pogriješke, ustanovljuje se koja su djeca jednako

prikazala teren, jer kada je više očiju jednako vidjelo i više ruku jednako izrazilo, to će biti bar približno točna karta ili reljef promatranoga terena. Kasnije se sastaju svi nastavnici i taj nastavnički jury odabere najbolji učenički reljef ili kartu Primorja (od svake izražajne vrste po jedan primjerak) i djeci se objavi tko je najvjernije prikazao Primorje.

Danas je škola letjela u visini od 12 km., da djeca iz veće visine mogu odjednom motriti na pr. cijeli otok Krk i da ga vide kao na dlanu. Nad Krkom je škola, prama potrebi, i duže vrijeme lebdjela dok su djeca izradila reljef ili crtež otoka, i pred Kraljevicom radi prisazanja zaljeva, tako i nad Velebitom. Danas se nije išlo za detaljima, već da se izradi samo karta u najglavnijim konturama, pa se je zrakoplov, po potrebi, dizao i u visinu od 30 km ako bi djeca previše zalazila u detalje, jer što je veća visina to nam je širi obzor i sve generalnija karta. Svakako da su djeca i sama od sebe pitala, kad su lebdjela nad bakarskim zaljevom, da im učitelj kaže koja su dolje mjesta. Za danas nisu trebala djeca unašati naselja u svoje karte, ali kada sama traže, neka unose, ta to je dječji interes kada sami zapitkuju.

Ovim radom ispunilo se vrijeme od 8 do 11 sati i »Jugoslavija« se pred Karlobagom spustila na more. Sada nastaje odmor do 14 sati i pustimo naše putnike da blaguju zaželimši im »U slast«.

Koji su predmeti obrađeni? 1) Zemljopis, 2) ručni rad, 3) jezična obuka (pisanje velikih slova kod mora, otoka, mjesta). Sva su ova tri predmeta obrađena u međusobnoj vezi (koncentracija) ili ako hoćemo skupna nastava.

Po podne izašli su svi učenici na izlete po solanama na otoku Pagu. Uzeli su sobom bilježnice, fotografske aparate. Dakle, nauka o prirodi. Vrativši se kući dobili su zadatak da opišu izlet na solane. Za danas je udovoljeno Rasporedu sati«. Kakva obmana s tim rasporedom! Nema u ovoj nebeskoj školi rasporeda sati unaprijed određenoga, već raspored sati diktira sam život. Tko to kaže da će se i drugoga ponedjeljka raditi baš ovi predmeti i ovim istim redom kao i danas.

Na večer su naši učenici gosti u Drž. građ. školi Karlobag i učenici građ. škole prikazuju im dječji igrokaz »Senjski uskoci«.

Utorak. Prije početka jutrošnje obuke sastali su se svi razredni odbori Podml. crv. krsta na kratak dogovor i na želju većine djece zaključeno je neka se zamoli učitelje, da se danas otputuje u Senj. Učiteljima su ovo saopćili učenici, tajnici i nakon kratkoga vremena »Jugoslavija« je plovila prama Senju. Već iz sinočnjeg igrokaza doznali su učenici mnogo toga o uskocima, a taj razgovor je nastavljen danas putem od Karlobaga do Senja, dakle sat historije.

Pristanak u Senju. Razgledanje Nehaja. Odmor pod Nehajem. Djeca crtaju jedni ruševine Nehaja, drugi lađe na moru, dakle, sat crtanja. Posjet kod biskupa, razgledanje crkvenih knjiga da djeca vide glagolicu, prisustvovanje službe Božjoj, dakle i sat vjeronauka. Povratak za zračnu školu. Odmor do 14 sati.

Po podne od 14 do 15 sati pisanje pisama drugovima i roditeljima u Kastavštini, dakle sat jezične obuke. Od 15 do 16 sati pjevanje. »Jugoslavija« se digla nad Velebit. Učenici uče naizust pjesmu »Oj ti, vilo, Velebita«, a kasnije i pjevaju tu pjesmu o Velebitu i nje-

govom valovitom stijenju. Zornost je provedena idealno. Za danas dosta, a obradivano je: povijest, crtanje, vjeronauk, jezična obuka, pjevanje, zemljopis.

Srijeda. Kapetan »Jugoslavije« dobio je u 7 sati radio-telegram da se ribari u Kraljevici muče već čitav sat da na kopno izvuku morskoga psa, koji se zapleo u mrežu. Nakon kratkoga dogovora nastavničkoga vijeća određen je put i to za Kraljevicu »punom parom«. Baš je stigao zrakoplov u Kraljevici, kada je morski pas bio sputan i odvučen na kopno. Djeca su motrila borbu ribara s morskim psom. Vidjela su i pune mreže tuna koje je marski pas natjerao u Kraljevicu. Blizu je bila i tržnica, te se steklo sila ljudi, i evo, djeca su doživjela lijepu sliku života u primorskom gradu. Nakon što je životinja utučena djeca su je izbliže razgledala, mjerila dužinu, pipala kožu, promatrala razvaljene ralje, odsječeni rep, peraje. Dva učenika uvukla su se u ralje uginule životinje i ova slika ne će se djeci nikada izbrisati iz duše. Svaki je razred dobio po jednu tunu da je ponese sobom radi poblizega promatranja i seciranja. Par kuražnijih učenika popelo se zajedno s ribarima na vrh ribarske ljestve. Promatrala su djeca i krpanje mreža. Povala su i razgovor s ribarima. Ribari su im otpjevali nekoliko tugaljivih, starinskih, bodulskih pjesama. Ovdje se proboravilo dva sata, a u deset sati otputovala su djeca parobrodom u Bakarski zaljev. Putem do Bakra veselila su se djeca mnogo galebovima, koji su vješto letjeli i naglim zaletima zabadali svoje kljunove u morsku površinu. Ovdje su djeca svojim iskustvom naučila da se galeb hrani ribama. Izletnici ostali su na ručku u Kraljevici kao gosti nautičke akademije.

U nautičkom muzeju pregledala su djeca razne vrste pomorskih prevoznih sredstava od najstarijih vremena pa do danas. Osobito ih je zanimala ilirska galijska o kojoj su već u školi čuli. Inače su u Bakru vidjeli razne vrste prevoznih sredstava u kretanju: čamac, malu jedrilicu, jedrenjaču, motorni čamac, parobrod, a u Sušaku preko-okeanski parobrod i ratnu lađu. Još su djeca pregledala brodogradilište i Frankopanski grad.

Kako su djeca danas stekla mnogo novih spoznaja, to je nastavničko vijeće odlučilo, da djecu za danas više ne pretrpava novim spoznajama, te je odlučeno da se današnje poslije podne upotrebi za gimnastiku i igre.

Pola sata izvadane su sokolske vježbe na morskome žalu. Kasnije su izvadane igre u vodi i kopnu, pa kupanje, sunčanje i pećanje riba. Zračna škola došla je za djecom u Bakar i večera je priređena na morskome žalu.

Četvrtak. Danas prelazi škola u Vinodol. Za pola sata preletjela je »Jugoslavija« čitavu dolinu i djeca su sve pregledala iz visine od 30 metara. Kasnije su djeca pješice prešla jedan dio, te pregledala jedan maslinik, promatrala su i rad u tvornici ulja i tu na izvoru naučila koliko dolikuje za njihovu snagu. Došla su i do voćnjaka zasađenoga raznim vrstama smokava. Jedan učenik pretrpao si je tom zgodom želudac smokvama, te mu je pozlilo i morao je biti vraćen u ambulantu na »Jugoslaviji«, Djeca su vidjela i lijepe vinograde i sve ono o čemu pjeva Vinodolac:

Što Vinodol roji
Sve to lozi goji

I kamenac tuče
 I mrežicu vuče.
 Mrku mazgu goni
 Na njoj zvonce zvoni
 Smokve u košari
 Za vunu pazari.

I s ovime za prije podne dosta.

Poslije podne prigodna obuka (Gelegenheitsunterricht) »Kako je naš drug pokvario želudac?«, dakle sat higijene i nauke o čovjeku. Poslije ovoga posjećuju đaci svoga oboljeloga druga i svaki mu ukazuje po koju uslugu pripovijedajući zgode koje su doživjeli za njegove odsutnosti, i davajući mu upute kako se ima čuvati i ne pretrpavati žaludac smakvama (gojenje drugarstva i posjet bolesnome tj. moralni odgoj bez estetsko-etičkoga štiva).

Petak. Iz Vinodola krenula je danas škola u Crkvenicu. U Crkvenici razgleda je jedan sat ovo kupališno mjesto. Razgledavajući razne hotele djeca su od upravitelja hotela sabirala cijenike za jelo i za nastambu. Na parobrodarskoj stanici dobila su djeca Vozne redove i cejenike voznih karata. Povratak na leteću školu. Djeca dobivaju zadatak da prema dobivenim voznim redovima računaju i prave kombinacije s hotelskim cijenicima (na pr. sami izabiru put parobrodom recimo iz Crkvenice u Karlobag, ili iz Sušaka u Crkvenicu, te računaju koliko bi stajao put za svi njihovu porodicu i boravak u hotelu 3 dana i mnoge druge kombinacije koje sama djeca individualno izabiru. Danas do podna sat: zemljopisa, računstva. Djeca izrađuju i skrižaljke za vozni red, pa eto i geometrije. Svi su ovi predmeti čvrsto povezani i sasvim prirodno i nema tu rasparčanosti u dječjoj duši. Ne valja, dakle, predmete raditi i kako diktira raspored sati, već sam život neka diktira raspored sati. A kako je bilo godine 1935? Evo primjera:

1) sat: zemljopis	. . . . .	Lika
2) sat: prir. nauka	. . . . .	Galeb
3) sat: čitanje	. . . . .	Vinova loza
4) sat: crtanje	. . . . .	Oval, limuni

A što traži galeb u Luci, a također limunada nije Ličninu u volji.

Subota i petak po podne, upotjerljeno je za vježbe u pjevanju, deklamacijama, ritmičkim vježbama, repeticiji igrokaza, jer u nedjelju nastupaju učenici »Jugoslavije« s javnom priredbom pred crkveničkim đacima, roditeljima i strancima.

*

Drugoga tjedna putovaće zračna škola još po ostalima mjestima Primorja. Djeca će promatrati na moru plimu i osjeku, morsku obalu, kamenje na obali i zašto je oblo, životinje u moru (rak, spužva, kornjača, koralj), upoznaće primorsko cvijeće (lovoriku, smilje, ružmarin, drobnu mažuranu i sitan bosiljak) i t. d. Kako je uz more Velebit penjaće se i na njega i promatrati njegovu golu i šumovitu stranu, pa zvijeri u tim šumama (vuka, medvjeda, lisicu). Upoznaće još otoke Krk, Rab, svjetionik i sve ostalo.

Mali putnici »Jugoslavije« sve sami gledaju, sve sami slušaju, sve sami pipaju, sve sami njuše, sve sami kušaju i sve proživljuju što

rteba da nauče iz propisane grade. U godini 2000 ne sastavljaju udžbenike za zemljopis Špoljak, Šiler, Samardžija, Pavalek, Stefanović i t. d., već sama djeca pišu svoje doživljaje i putopise. Ti se putopisi štampaju u knjige i eto udžbenika koje pišu sama djeca »Le petit pour le petit«. U tom vremenu udovoljiće se riječima Rousseau-a: »Najbolji je onaj zemljopis, što ga čovjek sam proživi.«

Aleksandar Milih

Рад с два разреда

Успех у школском раду зависи од правилне организације наставног процеса. Правилна пак организација наставног процеса, поред садржајно нових наставних планова и програма који би пружали деци научну слику света, у своме практичном делу претпоставља још три битна момента: децу способну да учествују у наставном раду, модерне хигијенске школске зграде снабдевене потребним наставним средствима и школским прибором за децу чији родитељи нису у могућности да га набаве и спремне учитеље предане своме послу. Јесу ли у нашим школама у довољној мери заступљена ова три момента? Готово и непотребно питање. Велики проценат наше деце, по својим породичним социјално-економским условима, нису способна да с успехом учествују у школском раду. Она не долазе у школу добро нахрањена, добро испавана, одевена, обувена, са свежом главом и ведрим мислима. Наше школске зграде, у већини својој, не одговарају савременим педагошким и здравственим захтевима, нити располажу наставним средствима потребним за рад. За наше наставнике, у погледу њихове стручне спреме и преданости послу, не може се рећи да су увек на висини свога позива. Све то, разуме се, у великој мери отежава рад. Нарочито кад наставник, пред тешкоћама у своме раду, изгуби веру у себе и свој рад сведе на шаблон и чиновничко отаљавање досадног посла. А наставник се не сме мирити с тешкоћама; он их мора савлађивати. Он мора бити стваралац. Без стваралачког елана не може се замислити наставно-васпитни рад.

Шта може наставник, под данашњим наставним планом и програмом, допринети измени наставног рада у правцу бољег? — Мењању метода рада, који чини половину вредности сваке наставе. А она друга, исто толико важна половина сваке наставе — мењање садржаја наставе треба да постане предмет његове професионалне и организоване делатности. У овом чланку биће говора само о првом делу проблема.

Од близу 8.500 школа у нашој земљи готово $\frac{3}{4}$ су са одељењима комбинованим од 2 и 4 разреда. Она су, може се рећи, пра-

вило у нашим школама. Отуда је правилна организација рада с два и више разреда једно од битних наставних питања. Тешкоће су велике и у раду с једним разредом; у раду с два разреда оне се удвостручавају. Рад с два разреда тражи од наставника да се удубљује, савесно и зналачки, у наставну технику. Иначе ће постати роб шаблона. Рђав успех у раду с два разреда може се објаснити и тиме што наставник, радећи с једним разредом, не уме истовремено да правилно организује рад с другим разредом. Правилан распоред времена на часовима спада у најважнија питања у раду с два разреда. Наставник који томе не посвећује потребну пажњу нема времена да пређе програм и утврди знања и навике. Међутим, пример многих учитеља показује да се и у условима рада с два разреда могу постићи добри резултати, само кад се тај рад правилно организује. Правилна организација састоји се у припремању за рад и у планирању рада. Отуда је потребно да се наставници, и не само млађи, озбиљно и савесно, из дана у дан припремају за рад. У томе лежи тајна успеха сваког доброг наставника. Као и у сваком компликованом и стваралачком раду (а васпитање несумњиво треба да буде стваралачки посао), тако и у васпитању и настави процес припремања за рад игра врло велику улогу. А кад је реч о припремању, онда треба имати у виду не само текућу припрему за наступајући час, већ и, поглавито, сталну и систематску припрему за читав наставно-васпитни рад. Текућа припрема за поједине наставне јединице може се извести с успехом само онда кад се заснива на сталном и систематском раду на повећању опште и специјалне педагошке квалификације. Систематско изучавање наставног материјала чини важан моменат у припремању наставника за свој рад. Пре свега, наставник још пре почетка школске године брижљиво изучава програме да би с максималном јасноћом и тачношћу могао обухватити читав опсег знања и навика, које ученици треба да усвоје у току наступајуће школске године. При том, он у сваком разделу програма издваја најбитније моменте, који леже у основи дотичног раздела. Таква анализа наставног материјала, при којој су јасно издвојени најважнији моменти око којих се распоређују допунски детаљи и моменти другостепене важности, неопходан је услов за правилно заснивање целокупног школског рада. Тек кад се проучи и темељно продуби цео наставни материјал за једну годину, кад се маркирају и издвоје основни моменти, наставник има могућности да, при распореду материјала на поједине наставне јединице, полази не од механичке поделе броја страна, глава и параграфа, већ да узима у обзир садржај сваке главе и параграфа, степен њихове компликованости, важности итд. Без такве анализе градива немогуће је правилно засновати обраду наставног матери-

јала на часовима. У случају кад наставник излаже наставно градиво, не правећи разлику између главног и другостепеног, већ их распоређује по истом плану (а такви случајеви на жалост нису ретки у пракси), ученици добијају врло површне појмове о наставном градиву. Такво механичко излагање градива изазива код ученика индиферентност према наставном материјалу. Ако је све подједнако важно, онда је оно подједнако и неважно. Ако се оно што је битно и основно изравњава с другостепеним детаљима, онда и битно губи своју праву вредност. Пре него што се приступи састављању годишњег плана рада потребно је прорачунати колико је отприлике часова и колико делова часа потребно утрошити на извесну партију наставног програма, а затим тачно фиксирати у које доба школске године треба прећи одређену наставну грађу, водећи притом рачуна о временском подударану садржаја градива са одређеним терминима у којима се дешавају извесне природне појаве или догађаји и вези датог материјала с материјалом осталих наставних предмета (добро познати принципи локализације и концентрације). Затим се приступа сређивању материјала. У план рада уноси се време потребно за читање помоћних наставних приручника који служе као допуна уџбеника, користећи притом и сва методска упутства у којима су теоријски и практично разрађени поједини наставни предмети или извесни њихови одломци. Кад се тако изврши општа подела градива по садржају и распоред по времену, приступа се одабирању конкретног материјала за поједине одељке и теме. У томе наставник никада не сме пасти у власт шаблона; свој рад увек мора подешавати конкретним условима, уносећи стално на основу искуства у једној години потребне варијације, измене и допуне. У нарочитој рубрици плана треба оставити места за домаће задатке који, као што ће се из даљег излагања видети, служе као одлична допуна самосталним радовима у школи и утврђивању пређеног градива. И кад се све то припреми, тек онда се приступа састављању плана. Према томе, израда плана долази на крају, она је последња етапа у припреми, а не прва, као што се то често дешава код младих неискусних учитеља. План може бити од вредности само онда кад је састављен на основу марљиве и савесне анализе и избора материјала за сваку посебну наставну јединицу. Добро израђен план један је од првих услова за добро предавање. Распоред времена на часу за непосредан рад с децом и за самосталан рад деце није тако просто питање. Учитељ, понекад, да би олакшао истовремени рад с два разреда саставља план тако, да разреди наизменично раде самостално по цео час или се време распоређује механички међу разреде ($\frac{1}{2}$ часа једном, $\frac{1}{2}$ часа другом разреду). Као систем то се не може дозволити. При таквој организацији рада не може се утврдити

програм за онолики број часова који је предвиђен наставним планом. У то се можемо лако уверити на сваком предмету. Обим градива је толико опширан, да се самосталном раду деце може посветити једва четвртина часова. Остале часове учитељ мора посветити непосредном раду с децом, јер у томе раду се или прелази ново градиво или се врше вежбе које се не могу замислити без непосредног руковођења учитељевог. Зато, ако учитељ од предвиђеног броја часова пола времена потпуно употреби на самосталан рад деце, онда неће моћи прећи предвиђени програм. Отуда је очигледно да при раду с два разреда за сваки се час мора саставити такав план рада, да се у току једног истог часа наизменично ради и с једним и с другим разредом. Тако раде сви истакнути учитељи.¹⁾

Кад се саставља такав план рада пред учитељем се поставља питање: с којим разредом отпочети непосредан рад.

Ако је предвиђено да се у оба разреда прелази ново градиво, најцелисходније је саставити план рада тако да се прво зада мањи задатак ономе разреду (А) у коме је за објашњење новог градива, у сравању с другим разредом (Б), потребно мање времена. Задатак се састоји обично у томе што ће деца имати да реше извесне примере према раније исписаном материјалу на табли или табели, на пр. да реше написане примере, да испишу мањи текст и из њега издвоје поједине реченице, да прочитају извештај одељак из књиге итд. Такав задатак не треба да одузме учитељу више од 2—3 минута. За то време други разред (Б) треба да припреми све што је потребно за самосталан писмени рад, на пр. да извади писанке и уџбенике или да редар раздели писанке, да спреми материјал за писање, испише датум итд. Учитељ прилази разреду Б и даје задатак за самосталан рад који треба да послужи као припрема за усвајање новог материјала. Задатак треба да буде задат с таквим прорачуном времена, да би за то време учитељ могао у другом разреду (А) објаснити ново градиво и дати деци задатак за самосталан рад. Прелазећи затим разреду који ради самостално (Б), учитељ проверава како ученици раде, објашњава градиво, даје задатак за самосталан рад у разреду и код куће и враћа се опет разреду у коме је почео рад (А), проверава његов самосталан рад и задаје домаћи задатак.

Ако пак учитељ има само у једном разреду да објасни ново градиво, а у другом — да понови или утврди пређено, онда треба да ради с разредом у коме се прелази нов материјал и даје деци

¹⁾ Н. А. Мельников, К. вопросу, об организации работы с двумя классами, стр. 4, 1937 г., А. Нусенбаум, Двухкомплектная школа, стр. 63, 1937.; А. Н. Карасева, Ценный опыт работы с двумя классами, стр. 53, 1938 г.; П. М. Белевич, Из опыта работы с двумя классами, стр. 100, 1938 г.

мањи задатак. Затим прелази у разред у коме ће се утврђивати пређено и даје задатак који ће имати дуже да се ради. Томе разреду враћа се тек при крају часа да би задао домаћи задатак и скупио писанке за преглед.

И најзад, ако се у оба разреда има да утврђује или понавља пређено, онда за час треба саставити план тако да се прво старијем разреду зада задатак за самосталан рад и прелази у млађи разред. У млађем разреду ученици се вежбају на пређеном градиву и затим им се задаје задатак за самосталан рад, дају нови примери за вежбање и домаћи задатак.

Да наведем неколико конкретних примера таквог рада с разним комбинацијама разреда и градива. Главно је да се време утрошено на непосредан рад с једним разредом подудара с временом употребљеним на самосталан рад деце у другом разреду.

III РАЗРЕД

Р а ч у н

1) Усмено рачунање с децом.¹⁾ Деца израчунавају колико има десетица у 180, 250, 340 итд. и колико јединица у 39, 45 десетица итд. Решавају задатке:

а) Баштован је обрао из једног реда 11 десетица краставаца, а жена за 3 десетице мање. Колико су краставаца обрали обоје?

б) С једне јабуке обрано је 15 десетица јабука, а с друге — за 6 десетица више. Колико с обеју јабука?

2) Деца самостално решавају раније исписане примере на табли:

$$380 + 210 = \quad 600 - 160 =$$

$$450 + 230 = \quad 700 - 140 =$$

$$290 + 110 = \quad 800 - 320 =$$

$$240 + 130 = \quad 900 - 150 =$$

$$3 \text{ стотине и } 8 \text{ десетица} =$$

$$5 \text{ стотина и } 7 \text{ десетица} =$$

$$8 \text{ стотина и } 4 \text{ десетице} =$$

25 минута.

3) Учитељ проверава рад и даје домаћи задатак. — 10 минута.

Ако је пак одељење комбиновано из II и IV разреда, онда се може саставити на пр. овакав план рада:

IV РАЗРЕД

М а т е р њ и ј е з и к (граматика)

1) Деца самостално по књизи разматрају текст за вежбу **Лисица и рода** и спремају објашњење **придева** и осталих пређених речи које се налазе у тексту.

2) Учитељ издваја и објашњава поједине речи из текста који су деца прегледала и затим деца пишу текст по диктату.

Учитељ задаје:

а) Прочитати задатак и проверити да ли је све тачно написано, исправити грешке.

б) Код куће смислити реченице са речима у којима је направљена грешка и исписати из текста **придеве**.

На цео други део часа утроши се 25 минута, а то је време које ученици III разр. утроше на самосталан рад под 2.

3) Деца самостално проверавају диктат. — 10 минута.

¹⁾ Непосредни рад учитеља с децом означен је масним (црним), а самосталан дечји рад белим (обичним) петитом.

II РАЗРЕД

Матерњи језик (читање)

Читање чланка **Жена и кокош**.
Помоћу питања деца препричавају чланак својим речима.

У првој половини часа центар пажње биће у II раз., у другој половини у IV раз. Време се распоређује отприлике овако:

II РАЗРЕД

1) Читање с ученицима чланка **Жена и кокош**.

Затим се открива табла на којој су исписана два питања: **Шта је хтела жена?** и **Шта је било с кокошком?** — 10 минута.

2) Затим се деци каже да самостално прочитају чланак и потраже одговор на питања... — 5 минута.

3) Читају се питања, препричава чланак најпре у питањима и одговорима, а затим самостално. Израза се и фиксирају места која одговарају на постављена питања. — 15 минута.

4) Задаје се задатак да деца науче напамет места у којима се садржи одговор на питања: **Шта је хтела жена?** и **Шта је било с кокошком?**

5) Пропитује се научено. Задаје домаћи задатак. — 5 минута.

И Л И :

II РАЗРЕД

Рачун

Решавање примера са табле (чисти бројеви):

$$64 + \dots = 91$$

$$91 - 27 = \dots$$

$$91 - 64 = \dots$$

Кад решите ове задатке смислите три нова задатка са истим али именованим бројевима.

Утрошак времена:

а) Преписивање задатка. 5 мин.

б) Решавање 1—2 примера уз помоћ наставника, а осталих самостално. — 30 минута.

в) Наставник проверава тачност решења задатака и задаје нове задатке за домаћи рад.

IV РАЗРЕД

Рачун

Израчунавање процента. Наћи 1%, 7% од бројева: 7.500, 10.300, 16.000. Решити задатак из рачунице № X или са табле.

1) Ученици самостално решавају примере — израчунавање процента. 15 минута.

2) Проверавање правилности решења. Ако се наставник увери да ученици потпуно тачно решавају дате примере даје још неколико примера. — 5 минута.

3) Ученици самостално постављају и решавају задатке. — 15 м.

4) Проверавање решења. Ученици који су неправилно решили врше исправку. Остали довршавају рад. Задавање домаћег задатка. 10 м.

III РАЗРЕД

Матерњи језик (писмени састав).

На зиду слика или цртеж **Живот старих Словена** или слика **Живот у збегу**. Учитељ предлаже ученицима да разгледају слику. После десетак минута пита:

— Шта је нацртано на овој слици? (Стари Словени). Наставник записује на табли: Како су живели стари Словени.

— Види ли се на слици где су живели?

— У шумовитој равници са доста река.

— Чиме су се занимали? (Показује обрађивање земље).

— Обрађивали су земљу.

— Види ли се на слици чиме су се још занимали?

— Гајили су стоку: овце, козе, говеда, коње, псе, јелене.

— Што ће им пси?

— Бавили су се ловом. — Ево то је овде насликано.

— А јелени?

— Од јеленске коже праве одело и обућу.

— А шта је ово овде насликано?

— Риболов на реци.

— А шта је ово на води?

— Кућа.

— Зашто су правили куће на води?

— Види ли се на слици како су се одевали?

— Носили су одело од коже дивљих животиња.

— А шта имају на ногама?

— И обућа им је од коже дивљих животиња.

Наставник: Питао сам вас где су живели Словени, како су живели и о њиховом занимању, стану, оделу, обући. Сада посматрајте слику и напишите задатак. Прво напишите наслов, а онда пишете како ко уме.

Наставник прелази у II р. а ученици III р. пишу писмени задатак посматрајући слику.

I РАЗРЕД

Матерњи језик.

Глас и слово п.

1) Разговор у вези с посматрањем слике у буквару или ако се ради без буквара цртежа израђеног за дотично слово (Перо оре. Пиле пије. Паја пао). Подела на речи реченица Пера оре. Пиле пије. Паја пао. Издвајање из реченице речи Пера или Паја. Подела ових речи на гласове. Сливање гласова п... а показивање штампаног слова п. Састављање из слова словарице речи пера. Читање из буквара речи: Пера, Паја, пиле итд.

III РАЗРЕД

Рачун

Дељење троцифрених бројева једноцифреним.

Неколико примера о множењу троцифрених бројева једноцифреним. Самостално решавање тих примера. Задаци.

1) Радили отац и син под надницу, па отац зарадио 693 д, а син трипут мање. Колико је зарадио син?

2) Продао сељак 4 овце за 824 д. Пошто је 1 овца?

Проблем: Како се троцифрени број дели једноцифреним. Самостално решавање примера са табле.

Ученици пишу на таблицама елементе слова п.

2) Извадите букваре и отворите где смо јуче читали и читајте. Затим се враћа у III разред. По повратку из I р.:

3) Јесте ли сви отворили букваре?

— Сви.

— Перо, ти се зовеш као и овај човек што оре. Кажу шта је насликано у буквару на овој слици?

— Пера оре.

— Још?

— Пиле пије. Паја пао.

— Кажите колико има речи у реченици: Пера оре.

— Две речи.

— Која је прва реч?

— Пера.

— Колико има гласова у речи Пера?

— Четири.

— Који је први?

— Кажу други.

— Сад ћу изговорити та два гласа, а ви слушајте, па да ми кажете који сам глас прво изговорио. (Наставник изговара Пе).

Наставник показује слово п на картону и ставља га на видно место удешено за ређање слова и захтева да изговоре сви ученици заједно.

— Ко ће да каже који је други глас? Слушајте п-е-е-е-е.

— Е.

— Знате ли то слово?

— Знамо. (Наставник показује картон са словом е и ставља га поред слова п).

— Сада изговорите заједно оба гласа: п-е-е-е.

— Јесмо ли целу реч показали?

— Нисмо.

— Шта још треба да додамо?

— Још два слова.

— Која су то слова?

— Ра. (Наставник ставља и ова слова).

— Хајде сад да прочитамо целу

Наставник одлази напре у I р.

3) Да вам покажем како треба решити задатке. Ви се сећате, на пр., ако има да помножимо $227 \text{ са } 3$, прво треба помножити 200×3 , затим 20×3 и најзад 7×3 . Добијене производе сабрати. — Да би поделили на пр. $128 : 4$ треба прво поделити $120 : 4$, а затим $8 : 4$. Добијене количнике сабрати. Укратко: као при множењу, тако и при дељењу почињемо од стотина па завршавамо јединицама.

На ово објашњење утрошено је 3 минута.

Ученици III р. приступају раду, наставник одлази у I разред.

4) Пошто се врати из I р. прегледа рад ученика, затим позива једног ученика на таблу да објасни како је решио пример:

$$231 \times 3.$$

Ђак објашњава: Овај пример решио сам овако: Прво сам помножио 200×3 — добио сам 600, затим помножио 30×3 — добио 90 и на крају помножио 1×3 и добио 3. Свега $(600 + 90 + 3)$ добио 693.

Наставник изводи другог ученика да објасни како је решио пример из дељења.

— А сада да решимо задатак:

„Радио отац и син под надницу па отац заради 693 д, а син трипут мање. Колико је зарадио син?“

Наставник захтева од једног ученика да понови задатак а затим поставља питање целом разреду:

— Какав је овај задатак: прост или сложен?

— Прост.

— Колико има питања?

— Једно.

— Шта се пита?

— Колико је зарадио син?

— Како ћемо то да израчунамо.

— Треба да поделимо 693 са 3.

— Добро. (деца деле). А сада да решимо други задатак.

„Продао сељак 4 овце за 824 д. Пошто је 1 овца?

реч. (Деца читају у хору, а затим појединачно.)

— Које је прво слово?

— П.

— Друго? Треће? Четврто?

Наставник пише на табли слово п и пита децу да кажу из којих се елемената састоји слово п. Затим деца пишу.

На овај рад у I р. утрошено је 25 минута.

Наставник прелази у III разред.

4) По повратку из III р. прегледа рад ученика и врши потребне исправке. Најзад:

— Које смо слово данас научили?

— Слово П.

— Пазите, сада ћу вам написати целу реч Пера. Али ми прво кажите из колико се гласова састоји ова реч?

— Из четири.

— Који је први? Други? Трећи? Четврти?

— Које ћу слово прво да напишем?

— П (наставник пише).

— А после?

— Е (пише).

— Прочитајте.

— Пе.

— Које је слово после е?

— Р (наставник пише).

— И на крају?

— А.

— Прочитајте.

— Пера.

— Напишите и ви.

Деца пишу, а наставник иде по разреду, проверава рад и поправља. Ово траје до краја часа. На неколико минута одлази у III разреду.¹⁾

Ево неколико примера рада у разним комбинацијама разреда и градива. Неки су дати само у главним потезима, неки детаљније разрађени.

Које су одлике таквог начина рада? Пре свега, кад се на овај начин приступа распореду времена на часу, онда прелажење про-

— Овај задатак решава се као и први.

Затим наставник окреће таблу. На другој страни раније су написана два задатка слична предњим задацима! Наставник захтева да их ученици реше у разреду. Самостално, а затим задаје задатке за домаћи рад. На овај рад утрошено је 15 мин. Затим се наставник враћа у I р.

По повратку из I разреда проверава како су ученици решили задате примере, помаже ученицима који су заостали у раду и на крају задаје домаћи задатак.

¹⁾ И. М. Пономарев, Ценный образец работы с двумя классами стр. 66, 1937 г.

грама неће задавати учитељу никакве тешкоће. Али да би се притом настава одликовала и добрим квалитетом, потребно је пре свега ново градиво објашњавати јасно, очигледно и уз суделовање свих ученика у раду. Затим бирати таква вежбања и тако их спроводити да она стварно помажу да се пређено градиво утврди. Нарочита пажња мора се обратити на рационалну организацију самосталног рада ученика.¹ Узимајући у обзир конкретне услове разреда, наставник израније смишља начин задавања задатака, начин њиховог објашњавања, посматрања рада целог разреда и појединих ученика, начин указивања помоћи ученицима који осећају потребу у томе, преглед и оцену рада. Због тога што поједини ученици раде брже од осталих, наставник даје низ допунских аналогних задатака, предлажући ученицима да по изради првог задатка раде следеће, не чекајући друге. Самосталан рад на часу треба изводити тако, да он буде у органској вези с радом који је вршен непосредно под руководством учитеља. Самосталан рад често не оправдава време утрошено на њега, зато што је често случајан или усиљен. У младих неискусних учитеља често деца раде самостално задатке из читања, рачуна, цртање итд., који немају никакве везе с датом наставном јединицом. Догађа се и то, да учитељ, кад даје градиво за самостално читање, писање, решавање задатака итд. које је по садржају блиско односној јединици, не доводи све то у везу с оним што има да пређе с децом на часу. На пример, ако има да објасни усмено или писмено множење, учитељ даје деци у почетку часа да самостално реше неколико примера из одузимања у обиму 1000, место да им да примере у којима би се понављала таблица множења, множење округлих десетица и стотина и сабирање округлих стотина и десетица са округлим стотинама. Чак се могу сусрести и такви случајеви да учитељ, и кад за самосталан рад да градиво које спада у садржај дотичне јединице, у непосредном раду с децом не искоришћује то што су деца самостално радила. У таквим случајевима самосталан рад, ма да за децу и има извештан образовни значај, ипак се своди на то да се „запусти“ један разред док учитељ ради с другим разредом. За време самосталног рада учитељ често не узима у обзир компликованост такве врсте рада. Зато припрема деце за самосталан рад и његово извођење у пракси већине школа и носи сасвим прост карактер. Учитељ обично лаконски задаје: „Извадите књиге“. Отворите ту и ту страну“ Решите задатке или примере бр. тај и тај“ итд. Дајући сличне задатке, учитељ и не поставља себи питање, јесу ли деца припремљена да их израде, како да се за такав

¹) Види мој чланак „Вежбање ученика у самосталном састављању задатака“ у Учитељу 9—10 за 1938 г. стр. 600.

рад припреме поједини ученици, нарочито они који осећају потребу за учитељевом помоћу. У процесу рада деца су обично остављена сама себи. Улога учитеља своди се само на одржавање дисциплине.

Искусни учитељ друкчије приступа организацији и извођењу самосталног рада. У непосредном раду с децом он претреса материјал који ће доцније дати за самосталан рад, да би сваки ученик схватио материјал и могао самостално радити. Корен и почетак самосталног рада лежи у непосредном раду учитељевом с децом. Самосталан рад допуњује и довршује тај рад или му претходи и на тај начин утиче да се постигне што већа продуктивност у раду. За самосталан рад потребно је децу брижљиво припремити. Не могу се деци давати за самосталан писмени рад на пр. задаци из граматике ако деца рђаво читају текст из граматике. Да би се, на пр., у II р. дао самосталан рад из уџбеника граматике, потребно је најпре прочитати текст под контролом учитељевом, претрести га и разумети. Затим деца треба да прочитају текст самостално. После тога учитељ треба да захтева да текст прочитају средњи и слаб ученик. Ако се увери да деца добро читају, не преиначују речи и разумеју смисао прочитаног, тек се онда може дати задатак за самосталан рад. И кад деца почну самостално да раде, учитељ мора све време посматрати како деца раде и с времена на време задржавати се код појединих ученика, нарочито слабијих који осећају потребу за помоћу.

У условима рада с два разреда једно од основних питања јесте питање, како да се на часу при самосталном раду организује помоћ заосталим ученицима. Таквим ученицима учитељ дозвољава да се помогну уџбеником, даје обрасце према којима треба радити, смањује обим задатка итд. Али најглавније је да таква деца не остану без икакве непосредне помоћи учитељеве. Слаби ученици брже се замарају, и рад с таквом децом увек ће бити мало продуктиван. Зато се за време часа, нарочито кад се разреду даје самосталан рад, главна пажња и обраћа на заостале. Облигатно се приступа ученицима који су слабији од остале деце, дају им се упутства за рад, а затим контролише и проверава како раде.

Упоредо са правилном организацијом рада на часовима потребно је правилно организовати и рад на изради домаћих задатака. Домаћи задаци имају велику вредност за солидно усвајање и утврђивање градива. Али то важи само у случају кад се домаћи задаци раде потпуно самостално, с вољом, свесно и савесно. А то је могуће само кад су задаци садржајни, интересантни, разноврсни, кад не преоптерећују ученике, кад су ученици припремљени за њих. Самостални радови ученика уопште, и они у школи и они код куће, дају позитивне резултате само онда кад их наставник благовремено и савесно прегледа и поправља. Иначе, они могу бити штетни и слу-

жити као средство за утврђивање погрешака. Радови које наставник не проверава губе у очима ђака сваки смисао и деца престају да их раде. Имајући то у виду, наставник не сме пропустити ниједан задатак, а да га пажљиво не прегледа. Редовно прегледајући и проучавајући задатке, школске и домаће, он је у могућности да проналази погрешке које се сусрећу и да их дели на типичне и случајне, на заједничке целом разреду и својствене појединим ученицима.

У условима рада с два разреда самостални домаћи рад деце добија нарочито велику важност. Правилно организован рад код куће помаже да се дечја знања утврде и тиме олакшава да се што боље организује самосталан рад на часу. Дечји рад код куће често чини нераздвојан део доцнијег самосталног рада у разреду, нарочито кад се тај рад састоји у понављању градива које је неопходно за упознавање деце са извесним новим питањем на претстојећем часу. На пример, приступајући учењу множења вишецифрених бројева с двоцифреним. Да би се уштедело време на часу, деца могу све оно што служи као основа за ново градиво, а пређено је раније, урадити код куће и учитељ при прегледу домаћег рада прећи на објашњење новог градива. Задаци за самосталан рад врло су важан моменат у раду. У пракси већине школа са два разреда често се недовољно цени важност домаћих задатака за општи успех у раду, за дизање квалитета рада, повећавање знања и стицање нових навика. Зато нису ретки случајеви да учитељи не посвећују никакву пажњу или се крајње немарно односе према домаћим задацима и његовом прегледању у разреду. Нарочито се често сусрећу случајеви да учитељи површно врше избор градива за домаће радове и не воде рачуна о њиховом обиму. Врло је раширена појава у школама да се дају задаци који нису одмерени према дечјим снагама. А позната је ствар да претерано задавање навикава ученика на неуредност, не развија у ученика одговорност за што бољи квалитет рада. Зато је при задавању домаћих задатака потребно држати се норме да задаци одговарају снагама свих ученика. Исто тако потребно је диференцирати задатке по времену: у почетку школске године, кад су деца преко лета заборавила доста од пређеног градива, задавати мање. То исто важи и после распуста, кад се деца тек почињу да враћају редовном раду.

При објашњавању новог градива не давати више задатака него што је потребно да би ученици савладали процес, јер тада они савлађују две тешкоће — схватају суштину и истичу навику да раде. На пример, учитељ објашњава множење троцифреног броја троцифреним бројем. Под његовим руководством у разреду је решено четири пет таквих примера. Деца су схватила процес множења. Да би се то утврдило потребно је задати им да код куће израде исте

примере у писанкама за домаћи рад. Једна је ствар разумети, друга — радити без помоћи. Други пример: у писанкама за рад у школи деца су уз помоћ учитеља у вези с пређеним градивом израдила неколико примера. За домаћи рад дају се исти примери и два-три нова. Решавајући исте примере који су израђени с учитељем у школи, ученик се потсећа како треба радити, а на новим примерима проба своје снаге. Ако деца у прво време после објашњења новог градива могу код куће да израде само четири-пет примера које су решила с учитељем и само два нова, онда даље, са све већим стицањем навика, могу код куће решити осам-девет примера.

Сваки самосталан рад, и онај у школи и онај код куће, учитељ мора брижљиво прегледати и искористити на часу где год је то потребно и могуће. Рекао сам већ да квалитет самосталног рада у многоме зависи од тога какву му важност учитељ придаје и како се односи према њему. Ако је учитељ тачан, ако пажљиво прегледа сваки задатак, искоришћује га на часовима, оцењује — и деца ће бити тачна и уносити у израду задатака максимум воље и знања.

У пракси истакнутих наставника често се може наћи да деца сама проверавају свој рад према тексту или решењу на табли, с уџбеником. То је врло користан вид рада, али он ниуком случају не треба да искључује доцније проверу од стране учитеља, не само рада у разреду, већ и домаћих задатака.

Кад се деци даје самосталан рад у разреду треба водити рачуна да буде довољно задатака не само за средње, већ и добре ученике, тј. треба их увек имати „у резерви“ за боље ученике. То такође треба имати у виду при прегледању и нарочито при оцењивању. Већу оцену заслужује онај ко је марљивије израдио задатак и ко је израдио више. То развија код деце интересовање за самосталан рад.

*

Све ово, разуме се, није ништа ново за искусног наставника, али већина млађих учитеља не познаје у довољној мери методику рада с два разреда, те јој не придаје никакву важност или се према њој односи без довољне и потребне одговорности. Зато самосталан рад у њиховој пракси не даје оне резултате које може дати кад се правилно организује. Једна од најважнијих особина доброг наставника састоји се у томе, што се никада не задовољава постигнутим резултатима, већ увек тежи напред, даљим успесима.

Који се практични закључци намећу из целокупног предњег излагања? — Организовати конференцију учитеља који се одликују радом са два разреда на којој би детаљно изложили своје искуство и још једном показали да је у условима рада с два разреда могуће постићи одличне резултате само кад се тај рад организује и изводи

смишљено, савесно и зналачки. Сем тога, на тој конференцији, на основу детаљног претресања организацијско-техничких питања наставе у комбинованим одељењима која одређују квалитет рада, дошло би се до једне заједничке методике рада с два разреда, с којом пре свега треба да буду упознати наставници који раде с два разреда, а такви наставници чине већину у нашим основним школама. Да се пак то постигне потребно је решавању овог питања приступити са свом озбиљношћу и савесношћу.

Рад. В. Теодосић

Primorska banovina

Kratak prikaz individualno-kolektivnoga načina rada na osnovu kompleksa, izvedenoga u IV raz. djevojčica. Škol. god. 1937/38. Broj učenica: 40. Trajanja rada: 3 sedmice u mjesecu travnju.

Uvod

Iznosim socijalnu strukturu razreda koja je ovaj put ponajviše uvjetovala iskustveni materijal djece. Položaj škole: istočna periferija Zagreba, pretežno željezničarsko naselje. Položaj oca ili skrbnika u službi:

1) činovnik VI grupe kod drž. željeznica	—	—	1
2) činovnik IX grupe kod drž. željeznica	—	—	1
3) zvaničnik kod drž. željeznica	—	—	5
4) služitelj kod drž. željeznica	—	—	4
5) mali obrtnik i sitničar	—	—	5
6) industr. i zanatl. radnik, težak, kuć. posluga	17		
7) privatni činovnik	—	—	2
8) u zavodu (bez roditelja)	—	—	5

U pomanjkanju raspoloživoga prostora, izostavljam prikaz daljnjih struktura, no lako će se zaključiti iz prikaza socijalne, kakva bi mogla biti barem prosječno ekonomska i kulturna. Iz istih razloga izostaje ovdje i prikaz individualnih dječjih struktura, ali je prema označenim oblicima rada moguće steći barem približno uvid u općenitu razinu razredne inteligencije.

Poznavanje općenitoga inventara djece u t. zv. razvojnim stupnjevima kao i poznavanje individualnih dječjih struktura je danas uz poznavanje općenite i individualne strukture dječjih domova ishodište za rješavanje mnogih praktičkih problema u pedagogiji uopće, za rješavanje formalno-materijalno obrazovnih, te metodoloških problema napose.

I. Izrađivanje plana

Na ovom razvojnom stupnju svakako je potrebno dogovaranje ili izrađivanje plana prije svakoga rada već zato što se time posti-

zava formalno obrazovanje u smislu koncentriranja svijesti oko izvjesnoga područja, kao i radi sticanja pregleda, te pribavljanja sredstava. Ujedno se time upućuje pogled i prema konačnosti, cilju. Osim toga ima izrađivanje plana i obzirom na gradnju značenje veoma važnoga radnoga oblika, jer uz navedeno formalno obrazovno značenje, izrađivanje plana samo po sebi pruža prilike i za usvajanje izvjesne građe.

Djeca su predlagala mnogo toga, no niže navedeni red je usvojen sugestijom s moje strane. Moje sudjelovanje u stvaranju porotka njihovih prijedloga smatram potrebnim, jer djeca na tom stupnju mišljenja još nemaju sposobnosti za samostalno stvaranje nekih sistema, a u obučavanju je potreban sistem (iako ne ukočen) obzirom na psihičku pozadinu usvajanja.

Slobodnim razgovorom utvrđeno je: 1) čitanje pisama koja su stigla iz raznih mjesta Primorske banovine kao odgovor na naša; 2) pripovijedanje doživljaja onih djevojčica koje su bile u Primorskoj banovini (iz socijalne strukture br. 2 bila je jedna, iz br. 3 četiri, iz br. 4 jedna, iz br. 6 jedna i iz br. 7 jedna učenica, svega osam, većinom željezničarske djece); 3) promatranje zbirki sabranih predmeta i slika; 4) razgovaranje o Dalmatincima i dalmatinskim proizvodima u Zagrebu; 5) razgovaranje o kulturnom filmu iz Primorske banovine te predmetima koje smo vidjeli u Etnografskom i Arheološkom muzeju; 6) promatranje tla; 7) posjet u Prirodopisni muzej; 8) čitanje članaka; 9) posjet Jadranske izložbe; 10) izrađivanje zemljopisne karte; 11) pisanje sastavaka i 12) računanje.

Ova je razdioba rada uvijek prema mogućnosti naznačenim redom i provedena. Odstupalo se je od toga reda onda, ako su za to postojali razlozi, jer neotstupanje u takvom slučaju, značilo bi robovanje izvjesnoj artikulacionoj shemi koju su odbijali i napredniji herbartovci, a koje današnja pedagogija napose odbija.

II. Impresija

Razdioba rada na impresiju i ekspresiju misli se ovdje više u makroartikulacionom smislu, tj. po raščlanjivanju cijeloga obučnoga puta, a ne obučnoga događanja u jednom satu, tako da se pod impresijom razumiju svi oni radni oblici, sredstva i nastojanja kojima se dolazi do podataka i utisaka o preduzetoj građi, a pod ekspresijom sve ono, što dijete može iz sebe dati o nekoj građi koju je doživjelo, shvatilo i usvojilo. Sasvim doslovno povlačenje granice između impresije i ekspresije, više je stvar logičke analize nego psihičkih činjenica, s kojima se ovdje u prvom redu računa.

Impresija je, dakle, na ovom makroartikulacionom stupnju oznaka za niz onih radnih oblika, kojima se pretežno uslovljava prihvatanje novoga za razliku od onih radnih oblika kojima je osigurana veća dječja aktivnost i produktivnost, što smo mi obuhvatili izrazom ekspresija.

Nijedna za IV razred propisana zemljopisna jedinica, pa ni Primorska banovina, ne donosi sasvim novih, elementarnih zemljopisnih pojmova, nego znači proširenje prijašnjih koncentričnih krugova. U našem slučaju se to proširivanje vršilo ovim redom: I raz. Maksimirsko jezero (neposredna blizina škole), II raz. primorsko selo (kao dio općega kompleksa: selo), III raz. Hrvatsko Primorje.

1 radni oblik: čitanje pisama

Pisma se općenito dočekuju s velikim oduševljenjem. To je važno zbog emocionalne podloge u prihvatanju utisaka. Ovaj put stigla su pisma iz Splita, Trogira, Makarske, Korčule i Jelse. Čitaju one učenice kojima se odgovara na njihovo. Pisma ih toliko zanimaju da ih neke po nekoliko puta još čitaju. Svakom pismu bila je priložena fotografija ili prospekt mjesta. To se sprema u razrednu zbirku. Za vrijeme čitanja velika pažnja. Nakon čitanja slobodan razgovor, pitanja i razne primjedbe u kojima dolaze do izražaja razni oblici mišljenja.

2 radni oblik: pripovijedanje doživljaja

Djevojčice koje su bile u Primorskoj banovini pripovijedaju svoje doživljaje, opisuju predmete, radove, običaje i dr. U vezi s tim pitanja, razne primjedbe, emocionalni izražaj i sl.

3 radni oblik: razgovaranje na osnovu posrednoga iskustva

Razgovaranje o zanimanju Dalmatinaca u Zagrebu, o dalmatinskim proizvodima i plodovima, o kulturnom filmu: Primorska banovina, o predmetima koje smo vidjeli u Etnografskom i Arheološkom muzeju. Budući za svaku banovinu ne možemo ići posebno u muzeje (jer vremenski nije moguće i jer u novije vrijeme naša tramvajska uprava ne izdaje za školsku djecu besplatne tramvajske karte do centra, a pješice je predaleko), stoga prema potrebi sjećanjem zahvaćamo predmete koje smo tamo motrili.

4 radni oblik: promatranje zbirke

Naša zbirka sastojala se iz predmeta i slika koje su sakupila djeca. Zbirka slika sastavljena je iz pisanih razglednica, novinskih izrezaka sa ili bez teksta, prospekata od »Putnika« i sl. Zbirku predmeta sačinjavale su: školjke, morska sol, dalmatinsko ulje i vino, razni plodovi, razno bilje, sardine i dr. Djeca promatraju zbirke i za vrijeme odmora, za vrijeme slobodnoga individualnoga rada kad koja svrši zadani posao i mora čekati dok ga svrše i druge da možemo zajednički dalje. Uz promatranje slijedi slobodan razgovor. Ovaj kao i svaki put iskrsele su oko smještanja zbirke velike poteškoće, tako da to smještanje postaje ozbiljnim problemom u okviru novih didaktičkih sredstava kod nas koji čeka na povoljno rješenje.

5 radni oblik: posjet u Prirodopisni muzej

Budući smo mi daleko od sviju muzeja, pa i od toga, pregledavamo sva odjeljenja najedanput, ali se u glavnom koncentriramo oko odjeljenja: život u moru. I tu djeca stavljaju pitanja i druge razne primjedbe, a mnoge prave bilješke. Slijedeći dan govorili smo o muzeju, djeca su pisala sastavak i ilustrirala.

6 radni oblik: promatranje tla

Na velikim zidnim dvo i trodimenzionalnim zemljopisnim kartama motre djeca tlo po grupama, u klupama imaju svaka svoju malu kartu ili po dvije zajedno. Traže se oznake, razlike i sl. Uostalom, zemljopisne karte su za vrijeme svih navedenih radnih oblika bile otvorene na klupi da se prema potrebi potraže razni objekti.

7 radni oblik: čitanje

Čitaju se članci o Primorskoj banovini, njenim objektima i životu iz raznih pomoćnih udžbenika, Čitanke, dječjih časopisa, novina, dječjih pripovijesti, izdanja Jadranske straže i dr.

8 radni oblik: posjet Jadranske izložbe

U vezi s tim kompleksom i kao završni dio rada slijedio je posjet Jadranske izložbe dne 26-VI-1938. Vremenski je to uslijedilo nakon završene sjelokupne grade.

III. Ekspresija

Što se tiče govornoga izražaja, taj je u vezi gotovo sa svakim radnim oblikom sviju artikulacionih dijelova, stoga se ne navodi kao poseban radni oblik, kao što se ne ističu ni razni oblici mišljenja iako su neprestano u funkciji, jer se govor i mišljenje smatraju naprosto apriornim obučnim sredstvima koja uvjetuju sve ostale radne oblike.

1 radni oblik: izrađivanje tlocrta

Nakon upoznavanja tla izrađuju se reljefi i tlocrti. Reljefi se izrađuju pojedinačno ili u grupama na starim daščicama koje djeca donesu od kuće zajedno sa tijestom. Crtež sasvim shematski uz naznaku glavnih biljega. Na crtežu je označena kratka statistika s najvažnijim podacima banovine.

2 radni oblik: pisanje sastavaka

Najprije dogovaranje za temu. Piše se po volji o čemu kojom želi, ali se nastoji da banovina bude zahvaćena sa što više strana i da se prvenstveno upotrijebi dječje iskustvo. Teme su bile na pr. ove: S. A. Moji doživljaji u Primorskoj banovini (sa vlastitom raščlambom: Split, Trogir, Šibenik), V. V. Dalmacija, T. V. Na moru (čitavi mali putopis sa vlastitom raščlambom: Moje prvo putovanje na more, Moj doživljaj na parobrodu, U gradu Korčuli) itd. Teme onih koje nisu bile u Primorskoj banovini, na pr.: Z. H. Primorska banovina u Gradanskom kinu, B. M. Što izlažu Dalmatinci u Zagrebačkom zboru, S. E. Povjesni spomenici u Primorskoj banovini, Š. B. Morski vrug i morska lisica u Zagrebu itd. Sastavci su sa ili bez ilustracija, po volji. Značajniji sastavci čitaju se glasno. Na osnovu toga razvije se najprije pretres stvari, a osim toga su sastavci izlazište za kritiku stila, gramatičkih oblika, a naročito za pravopis. Osim vremena određenoga za zajedničko pisanje, mnoge sastavljaju i rišu u vrijeme slobodnoga individualnoga rada. Pisani i risani radovi slažu se u mape od jednostavnoga omotnog papira.

3 radni oblik: računanje

Sastavljanje i izračunavanje računskih zadataka na osnovu podataka iz zemljopisnih i povjesnih udžbenika maloga voznoga reda, plovitbenoga reda, raznih kalendara i prospekata. Izračunavanje zadataka iz Računice.

*

Kod nas se sedmica svršava obično malim koncertom. To je posljednji sat svake subote. Tada su došli osim navedenih oblika do izražaja još i drugi (ponajviše vještine) na pr. zorno jedno-glasno i dvoglasno (samo u tercama), te solo pjevanje raznih primorskih pjesama koje su djeca najviše sama donijela, zatim deklamiranje pjesama koje su djeca sama pronašla, te vježbanje ritmičkih vježbi. Osim toga pjeva se i vježba uvijek kad u razredu nastane za to spontano raspoloženje (ukoliko je moguće), naročito između pojedinih radova, uz ručni rad, prije polaska kući i sl.

Svršetak

Da se dovede u sklad materijalno i formalno obrazovanje, obuhvaćene su ovim kompleksom sve za IV razr. propisane discipline i na toj građi uvježbavane duševne funkcije sviju područja.

Princip individualnoga i kolektivnoga načina obučavanja doveden je u vezu time, što su u svim oblicima rada morala biti aktivna sva djeca u onom omjeru i onim načinom koji dopušta njihov tip inteligencije, njihov tip aktivnosti i količina stečenoga iskustva. Nekoji radovi III dijela morali su se jednako izraditi kao na pr. tlocrt, nekoji računski zadaci, tipične pravopisne pogreške itd.

Mimo kompleksa u isto vrijeme obrađivala se povijest kronološkim redom, što se meni čini i metodički, obzirom na razumijevanje historijskog zbivanja, a i zbog lakšeg svladavanja velike množine propisane povjesne građe zgodnijim. Međutim, kod kompleksnog obrađivanja pojedinih banovina, osvrćemo se uvijek na najvažnije povjesne spomenike, događaje i ličnosti, a upravo Primorska banovina dala je u tom pogledu mnoštvo prilika.

Isto tako su se više ili manje mimo kompleksa izvodili i oni radovi kod kojih razumijevanje više ne dolazi toliko u pitanje, koliko samo mehaniziranje na pr. razne računске operacije čistim i imenovanim brojevima, proračunavanje opsega i ploštima u geometriji, mijenjanje gramatičkih oblika i sl.

Ljubica Godler

Најпростији оїледи из насшаве о неорїанској їприроди

Уводне напомене за оне који изводе ове огледи (ученике).

Сваки ко хоће да изводи ове огледи (експерименте) мора имати при себи: 1) Свеску са квадратно шпартаном хартијом или свеску са нешпартаном хартијом; 2) писаљку (оловку); 3) гуму и 4) убрис или крпу. Поред овога за сваки рад, који ће се изводити треба припремити све, зато је пре сваког рада и наштампана реч: „припреми!“

Пре рада: 1) Проверите добро да ли сте припремили све што вам је за рад потребно. 2) Не почињите рад док не саслушате сва објашњења.

За време рада: 3) Записујте у свеске одговоре на сва питања која сте добили као резултат рада; нацртајте подробно у свескама

ваше огледе. 4) Пажљиво рукујте са свима стварима, нарочито са киселинама. Чувајте очи, не стављајте ништа у уста и будите пажљиви да вам киселине не попрстаку руке и одело. 5) Ако се посечете или опечете одмах се обратите за помоћ наставнику. 6) Ако се шпиритус проспе и упали, одмах га поспите ситним песком, зато нека се сандучић са ситним песком налази увек поред вас.

Кад се рад заврши: 7) Оперите и обришите све предмете с којима сте радили и сто. Сваку ствар оставите на место одакле сте је узели.

Држите се увек ових правила и пазите да их се држе и сви ваши другови.

РАД I

РУКОВАЊЕ СА СТАКЛЕНИМ ЦЕВЧИЦАМА

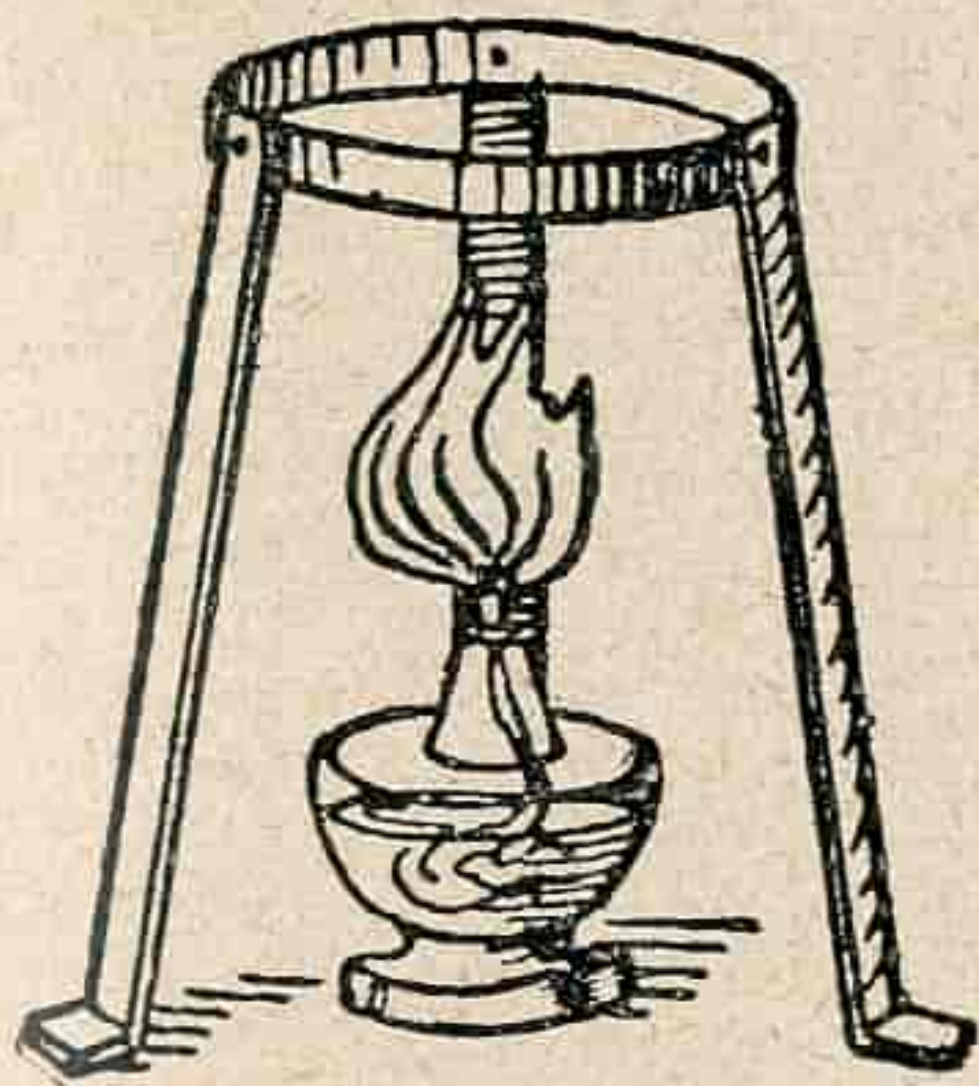
Припреми: 1) Шпиритусну лампу наливену шпиритусом, 2) жижице, 3) стаклене цевчице, 4) трокраки саџачић.

I. Упознавање и руковање са шпиритусном лампом.

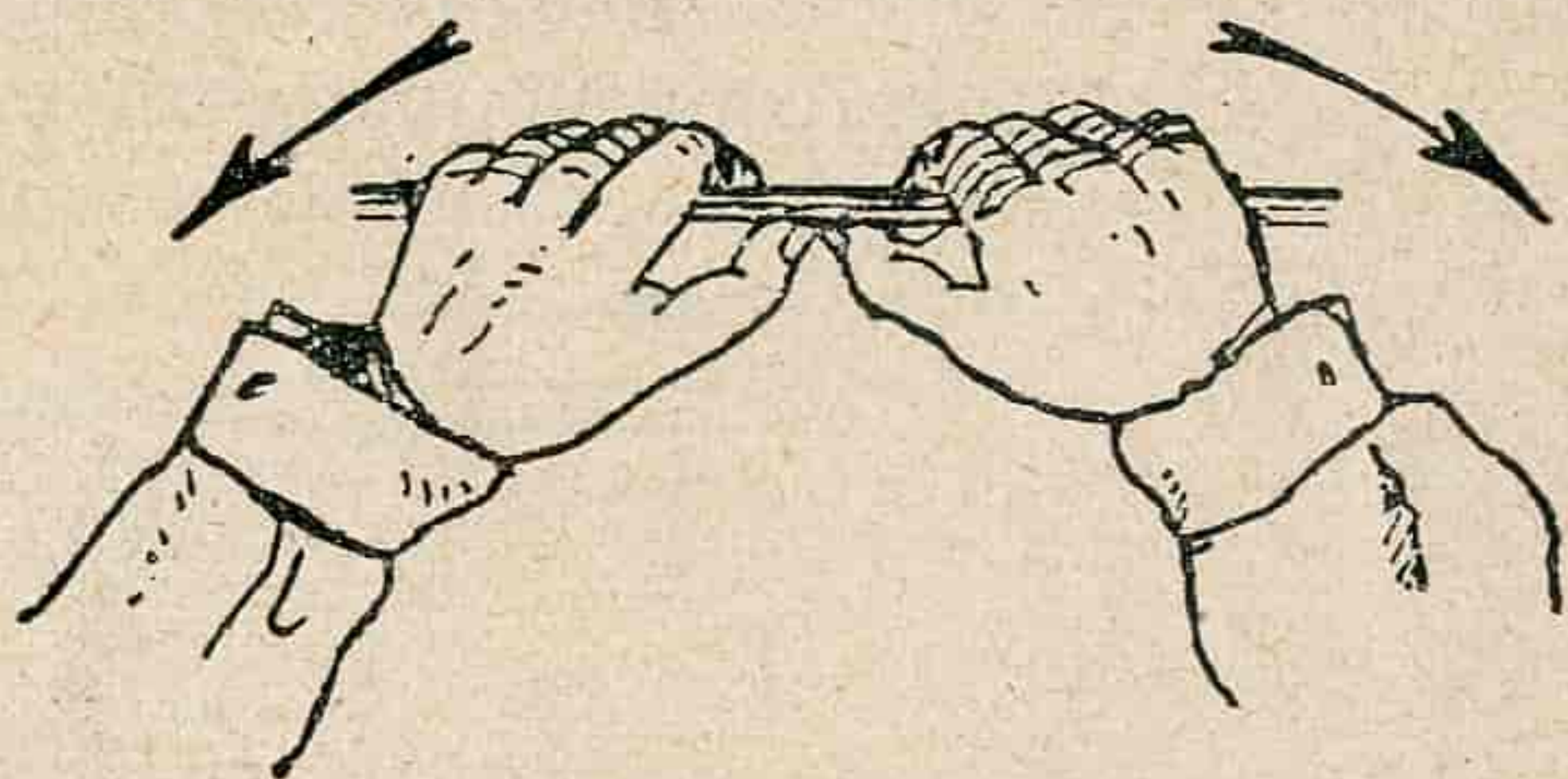
1. Разгледајте добро и запишите како је направљена шпиритусна лампа. Нацртајте је.

2. Упалите шпиритусну лампу. Увек је палите само жижицом, не припаљујте једну лампу од друге. Не преносите упаљену шпиритусну лампу. Нацртајте пламен шпиритусне лампе.

3. Ставите поклопац на пламен шпиритусне лампе. Запишите у свеску шта се десило са пламеном. Никада дувањем не гасите шпиритусну лампу.

Сл. 1

Сл. 2

Како се гаси шпиритусна лампа?

4. Подигните поклопац са шпиритусне лампе, извуците више фитиљ и мало га рашчешљајте. Упалите лампу и поново нацртајте пламен. Да ли се променила величина пламена и како?

5. Шта треба урадити да се смањи пламен?

II. Како да се пресече стаклена цевчица.

1. Ставите цевчицу на сто и стружите по њој са оштром ивицом троугласте турпије (јегета); окрените мало цевчицу да зарез буде дубљи. Нацртајте цевчицу са зарезом.

2. Држите крајеве цевчице у рукама тако да зарез дође напред. Савијајте цевчицу к себи :она ће се сломити по зарезу (сл. 2).

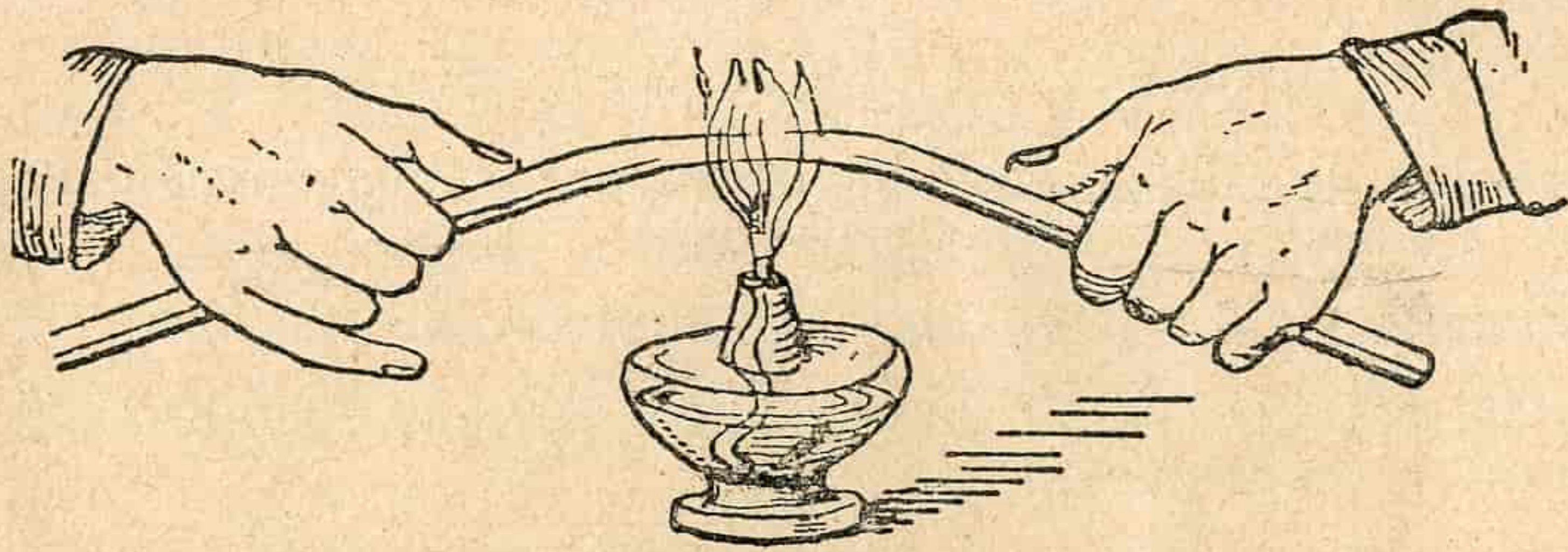
Да ли су одломљени крајеви цевчице глатки или рапави?

III. Топљење краја цевчице.

1. Загревајте крајеве цевчице окрећући их у горњем делу пламена шпиритусне лампе. Онда стакло расхладите. Да ли је загревани крај цевчице постао гладак? Ако је још рапав, опет га треба загревати.

IV. Савијање стаклене цевчице.

1. Упалите шпиритусну лампу тако да буде велики пламен.
2. Загревајте стаклену цевчицу у горњем делу пламена не додирујући фитиљ, како је показано на слици 3.

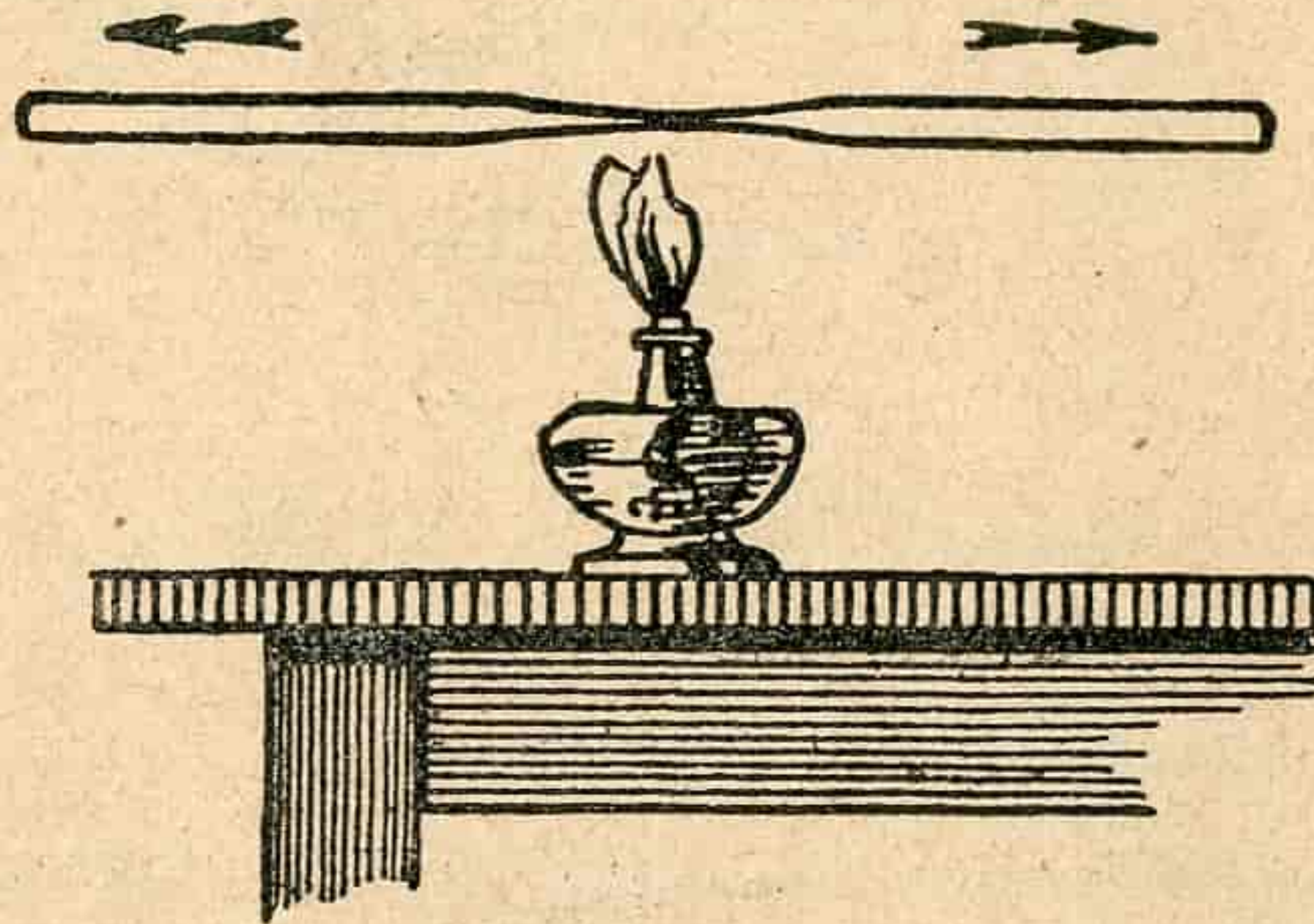

Сл. 3

3. Приликом загревања лагано окрећите цевчицу у пламену.
4. Топлотом омекшану цевчицу лагано савијајте. Приликом савијања стално је загревајте.

V. Истежање стаклене цевчице.

1. Загревајте цевчицу као и у претходном раду.

Сл. 4

2. Кад стакло омекша, онда лагано вуците крајеве цевчице на две супротне стране, али цевчицу за све време загревајте (види сл. 4).

3. Прекинуте крајеве цевчице расхладите. Да би се добили правилни отвори, крајеве треба пререзати турпијом. Могу се онда и рукама сломити.

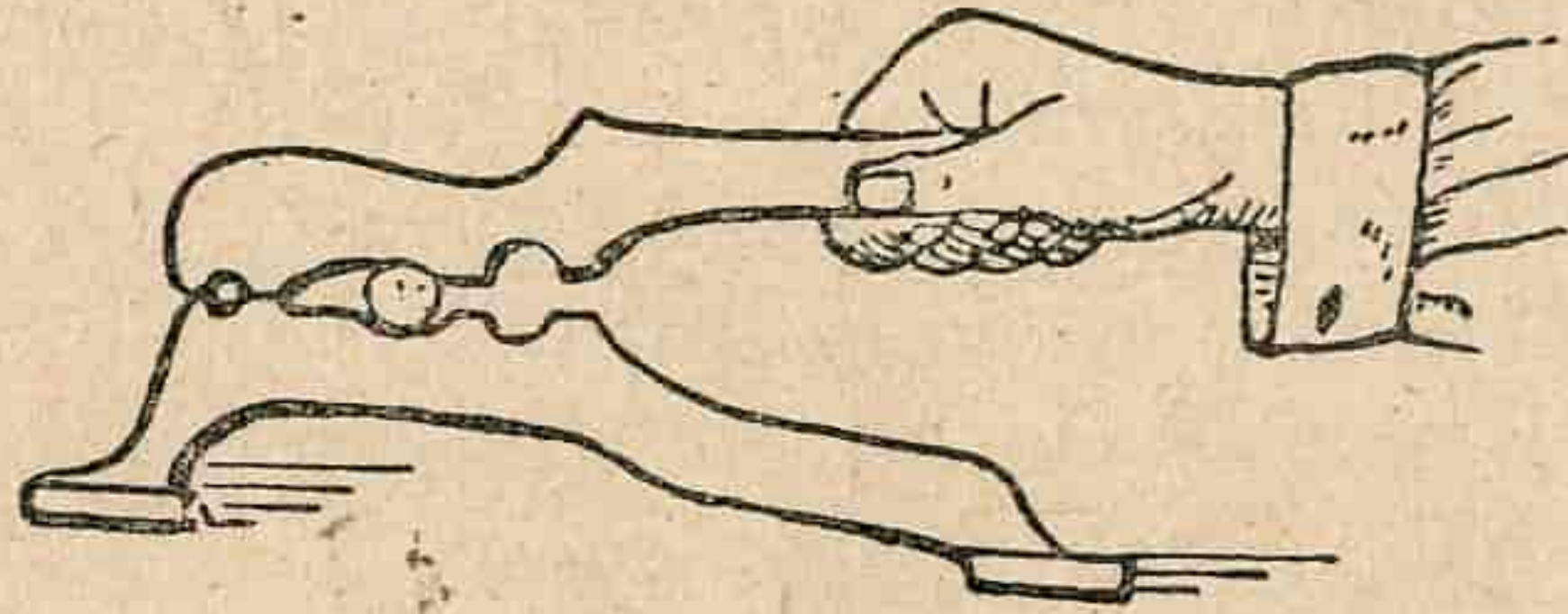
РАД 2

РУКОВАЊЕ СА ЗАПУШАЧИМА (ПЛУТОМ) И ПОСУЂЕМ

Припреми: 1) справицу за вађење запушача 2) реторту (боцу) 3) запушаче, 4) стаклене цевчице, 5) справицу за стезање запушача, 6) сврдло, 7) округлу турпију, 8) троугласту турпију (јеге).

I. Огорети запушач и ставити га у реторту.

1. Опипајте и запишите да ли је чврст неогорели запушач.
2. Ставите запушач у јамицу справице за стезање запушача (слика 5) и, окрећући запушач, притежите га на горњој половини справицом за стезање запушача. Да ли је запушач постао мекши.

Сл. 5

3. Ставите овај запушач у реторту (боцу). За све време држите реторту у ваздуху. Ако се запушач опире и тешко улази, онда га окрећите (зашрафљујте) а не притискујте, тј. не смете га насилно право гурати. Пазите, да за то време никако не држите реторту на столу.

II. Уметање стаклене цевчице у запушач.

1. Одаберите сврдло исте ширине као што је цевчица, или нешто мало уже.

2. Сврдлом пробушите отвор кроз средину. Ставите у отвор цевчицу. За овај случај цевчица се лако окреће у отвору и лако се притеже, а плута се држи у рукама (на столу).

3) Ако цевчица климاتا по отвору, значи да сте узели врло широко сврдло. Цевчица мора постојано и чврсто да стоји у запушачу.

4. Ако цевчица не улази у отвор запушача, значи да је отвор тесан. Може да се прошири округлом турпијом.

В. Игњаћев

(Наставиће се)

Učiteljeva hronika**ŠEZDESETGODIŠNJICA PROF. MIHAJLA ROSTOHARA**

Tiho i skromno proslavio je krajem jula o. g. šezdesetgodišnjicu svoga plodnog života naš zemljak D-r **Mihajlo Rostohar**, redovni profesor psihologije i filozofije na Masarikovom univerzitetu u Brnu.

Prof. Rostohar rođen je 30 jula 1878 u Bregima kraj Krškog (Dravska banovina). Studirao je u Beču (kod Meinonga) i Lajpcigu, a habilitirao se u Pragu 1911 g. svojim radom „Teorija hipotetičkog suda”. Problemu tvorenja sudova posvećen je i njegov rad „O formaci

soudu" koji je izišao iduće godine (1912) u časopisu „Česká mysl". Svetski rat zatekao je D-ra Rostohara u Pragu, a posle rata vraća se on ponova u Čehoslovačku i 1923 g. postaje profesor psihologije na novoosnovanom Masarykovom univerzitetu u Brnu. Sve svoje retke sposobnosti posvetio je prof. Rostohar organizovanju svoje katedre, izgradio je na fakultetu velik i ugledno uređen Psihološki institut, bogato snabdeven aparatima za eksperimentalno-psihološka ispitivanja. On sâm konstruisao je ili dao ideju za konstruisanje naročitih aparata, kao na pr. aparata za ispitivanje optičke pažnje, aparata za merenje indirektnog gledanja (kampimetar) itd. Ali najvažnije u njegovoj učiteljskoj delatnosti jeste da je odgajao i oko sebe okupio čitavu generaciju mladih i naprednih čehoslovačkih psihologa, tako da nije preterano reći da je Brno danas njegovom zaslugom centar psihološke nauke u Čehoslovačkoj. Ta psihološka škola, tzv. „brnska psihološka škola" (dr Kratina, dr Chmelař i dr.) koja se okuplja oko d-ra Rostohara i časopisa „Psychologie" vrlo je aktivna i produktivna a svoj naučni psihološki rad zasniva na modernoj naučnoj metodologiji i na gledištu tzv. „psihologije celina" (Ganzheitspsychologie) koju je u ČSR prvi počeo propagirati baš prof. Rostohar. On se lično priklonio gledištu genetičke psihologije. U tom pogledu značajni su njegovi radovi: „Studie z vývojové psychologie" (Studije iz genetičke psihologije), 1928, i neke manje monografske rasprave.

Veliki pozitivan prilog čehoslovačkoj psihološkoj nauci znači, nema sumnje, pojava naročitog časopisa za teorijsku i primenjenu psihologiju „Psychologie" što ga je 1925 g. pokrenuo i uređuje ga do danas sa svojim saradnicima. Tu je prof. Rostohar pored brojnih recenzija i sitnijih priloga objavio i svoje rasprave „Struktura v duševním životě" (god. I, br. 3—4) i „O psychologické pojetí představy" (Za psihološko shvatanje pretstave), god. III, br. 1.

Njegov nastavnički rad na univerzitetu je u ČSR neobično cenjen, a da je uživao poverenje svojih kolega vidi se najbolje po tome što su ga birali i za dekana.

Međutim prof. Rostohar nije ograničavao svoj rad samo na univerzitet. Vrlo živo i aktivno učestvovao je on u radu i drugih ustanova, naučnih i pedagoških. Tako je on na pr. predsednik Društva za ispitivanje i zaštitu dece u Brnu i predsednik Stalnog odbora za priređivanje sveslovenskih pedoloških kongresa. U prvome svojstvu uzimao je on učešća na poratnim kongresima za ispitivanje deteta u ČSR i predsedavao V kongresu (I sveslovenskom) u Brnu, 1933 godine. U drugom svojstvu organizovao je VI kongres (II sveslovenski) kod nas u Ljubljani, početkom septembra 1937, i predsedavao i njemu. Na tom kongresu održao je predavanje „O imaginaciji dece i omladine". Inače i kongresni zbornici ranijih kongresa donose mnogo Rostoharovih radova, kao: „Vývoj pojmu konkrétních a obecných u dítěte" — „Problémy a metody psychologického výzkumu dítěte" — „Vývoj představy u dítěte slabomyslého" — „Psychologický profil dítěte elementární třídy" (Razvoj konkretnih i opštih pojmova kod deteta — Problemi i metodi psihološkog ispitivanja deteta — Razvoj pretstave kod slaboumnog deteta — Psihološki profil deteta prvog (elementarnog) razreda) itd.

Kad je pod uticajem pokreta za visokoškolsko obrazovanje učitelja u Čehoslovačkoj otvorena u Brnu Škola visokih pedagoških studija na bazi samopomoći (inicijativom i na trošak učiteljske organizacije), nalazimo među predavačima i D-ra Rostohara. On toj školi ostaje veran i razvija na njoj veliku i značajnu aktivnost. Kako se u to vreme bavio problemom psihologije čitanja, o čemu je na V kongresu u Brnu održao predavanje „Psychologie čtení se zvláštním zřetelém k počátečnímu čtení“ Psihologija čitanja s naročitim obzirom na početno čitanje, izvodio je u vežbaonici i praktične pokušaje sa svojim metodom početnog čitanja o kome je 1934 g. izdao naročito delo „Psychologické základy počátečního čtení s praktickým návodem ke čtení“ (Psihološke osnove početnog čitanja sa praktičnim uputstvom za čitanje). Tu je prof. Rostohar sa čisto naučnog terena prešao već na polje pedagoške primene rezultata psihološkog ispitivanja.

Živu aktivnost razvijao je prof. Rostohar i kao predavač na brojnim kursevima za usavršavanje učiteljica materinskih škola (zabavišta) i u brojnim člancima zauzima se za potrebe i pravilno organizovanje tih škola naglašavajući njihov veliki značaj.

Za svoj naučni rad i za rad na jugoslovensko-čehoslovačkoj kulturnoj uzajamnosti odlikovan je prof. Rostohar ordenom Sv. Save III reda.

Šteta što prilikom osnivanja slovenačkog univerziteta (Univerza Kralja Aleksandra I u Ljubljani) nije uspelo prof. Rostohara pridobiti da dodje u svoju domovinu i posluži joj svojim bogatim iskustvom. To je svakako neocenjiv gubitak za našu mladu psihološku nauku. Ali ovu melanholičnu disonancu ublužava donekle misao da prof. Rostohar živi i radi u bratskoj sredini, da je svoj život i svoje sposobnosti posvetio bratskome čehoslovačkom narodu koji ga je umeo prihvatiti i pružiti mu uslove za rad.

Jubilarcu želimo da u novu deceniju svog života udje s punim naponom snage i sa onom radnom evergijom koja mu je svojstvena pa da nastavi uspešno svoje životno delo i obogati slovensku nauku još kojim dragocenim prilogom. Na mnogaja!

F. Maslić

Полемика

„ОДГОВОР Д-Р ВОЈ. Р. МЛАДЕНОВИЋУ“

У „Учитељу“, бр. 9—10, св. мај—јуни 1938, стр. 570—576, отштампан је под горњим натписом чланак г. Милоша Р. Милошевића, у коме писац износи многе неистине о мени и мојем раду. Како је уредништво „Учитеља“ на почетку самог написа изјавило да „закључује полемiku између г. г. Младеновића и Милошевића“, приморан сам да се користим Законом о штампи ради исправке изнетих очигледних и намерних неистина, прелазећи преко других нетачности с научног гледишта и преко ружног и увредљивог начина писања. Зато на основу чл. 26 и 27 Закона о штампи молим уредништво да објави ову исправку:

Г. Милошевић наводи из мога ранијег одговора на његов напис о мојој књизи оно место где кажем да је он могао наћи и крупније штампарске грешке, пошто су се радници у доба кад је књига штампана налазили пред штрајком, па се дешавало да су у последњем тренутку (при уметању слога у машину) додаване речи које кваре смисао и којих у ранијим коректурама није било. Наводећи то место, г. Милошевић каже:

„Но највише нас мора занимати Младеновићево изношење једне грубе и ниске неистине због које сам кад сам је прочитао, отишао у дотичну штампарију да проверим, између осталог, и своје сећање на време кад је завршено штампање Опште Педагогике¹⁾, јер сам за ово сазнао још штампајући у истој штампарији своје последње дело. Тамо је потврђено моје сећање, да је штампање књиге д-р М. завршено у јулу, а преговори за побољшање надница вођени су у септембру, док се на штрајк није ни мислило, нарочито у дотичној штампарији, где су односи између радника и послодавца увек били беспрекорни. Кад сам потом фактору показао наведену изјаву Младеновићеву, он је зачуђено приметио: „Чуди ме да такав један човек може такву једну неистину да изнесе“ и умолио ме да то покажем и директору штампарије. Премда је и овај био истом ствари изненађен и није могао, ни за један тренут ока, посумњати у лојалност својих радника, нарочито код овако једне очигледне неистине, он је из пословних разлога почео увијати, па је најзад, притешњен мојим примедбама, изјавио: „Знате шта, г. професоре, принцип наше радње је: Моја муштерија — мој господар. Уосталом, ако дође до суда, онда ћемо видети.“ На ту изјаву приметио сам: „Кад би се све ваше муштерије показале такви господари и кад би ваши радници уистини били такви какве их др. М. претставља, тутњање машина ваше угледне штампарије престало би за навек.“

Да се „једна груба и ниска неистина“ не може наћи у мојем тврђењу, него цитираном изношењу госп. Милоша Милошевића, најбоље показује писмена потврда самога директора — сопственика штампарије, о којој је овде реч, а коме сам показао наведено изношење г. Милошевића. Ја то писмо репродукујем овде дословно:

„Београд, 27-VII-1938

Г. д-ру Вој. Младеновићу,
писцу „Опште педагогике“

Београд

Поводом написа „Одговор д-р Вој. Р. Младеновићу“ од г. Милоша Р. Милошевића који је објављен у „Учитељу“, св. мај—јуни 1938, стр. 570—576, и написа „Савезна организација Савеза графичких радника-ца Југославије у Београду, Тарифна комисија бр. 231/38,“ објављеног на истом месту, стр. 569—570, дајемо Вам на Ваш захтев а у интересу истине ову своју потврду:

1. Из пословних књига наше штампарије види се да је штампање Ваше „Опште педагогике“ завршено 28 августа 1936 године, те према томе није у штампарији могло бити „потврђено“ ничије па ни г. Милошевића „сећање да је штампање књиге д-р В. Младеновића завршено у јулу.“

2. У време кад је књига д-р Младеновића штампана говорило се о могућности штрајка како у овој тако и неким другим штампаријама, а у овој штампарији је доиста и дошло до штрајка у дане од 21 до 23 септем-

¹⁾ У свима цитатима задржан је правопис какав је у напису госп. Милошевића.

бра 1936. Није, дакле, истина да се на штрајк није ни мислило, како каже г. Милош Милошевић.

3. Истина је да је г. д-р Младеновић пред крај штампања показивао потписаном лично неке последње коректуре и уверио га да су у слог уношене неке речи којих у ранијим коректурама није било и које су очигледно квариле или потпуно мењале смисао читаве реченице. Морало се узети да су ове намерно уметане у последњем тренутку (кад се више не чита цео текст, него пази само на исправку означених грешака ради одобрења штампања). Друкчије се није могло разумети кад се на пр. уметање речнице „не“ од потврдне реченице направи одречна. Изненађен тиме исто толико колико и г. д-р Младеновић, потписати није могао ово друкчије да објасни, него је рекао г. д-р Младеновићу да се радници не само у нашој него и неким другим штампаријама налазе пред штрајком и да можда у тој вези једино треба тражити објашњење за наведено поступање.

Овлашћујемо Вас да ово наше писмо употребите по своме нахођењу.

Користимо и ову прилику да Вас уверимо о нашем особитом поштовању

Штампарија Драг. Грегорић
Павле Д. Грегорић.“

Кад г. Милошевић тврди да је штампање моје књиге завршено у јулу (не каже се које године) и да је за то „сећање“ добио потврду у штампарији, да се нарочито у тој штампарији „на штрајк није ни мислило“, па од сопственика (директора) те исте штампарије, за кога каже да је почео „увијати“, добије писмен и јасан одговор да све то није истина, него да је у тој штампарији чак дошло до штрајка — онда нека читаоци пресуде да ли је г. Милошевић имао стварно ма каквог основа да „за горњу изјаву д-р М.“ понови „пишчеве речи, њему упућене: „Ко говори и тврди овакве неистине, а намерне неистине се у мојој књизи називају лажима“ — тај доиста износи „несумњиве лажи.“

Из писма се даље види да је било уметања које квари смисао и да је такво уметање у последњем тренутку, пред штампање, могућно због тога што се код последње коректуре (кад се даје одобрење за штампање) не чита цео текст него се само сравни да ли су све избачене погрешке приликом последње коректуре доиста исправљене. Ако слагач или ко било при исправљању тих погрешака, намерно или из ма којих других разлога, учини нове грешке или уметне нешто ново у текст који је раније исправљен и дотле био без погрешака — онда ће те нове промене остати незапажене. Ја сам појаву таквих нових додатака запазио пред крај штампања и, разуме се, предузео све да се та појава спречи. Учињено је уопште све што је било могућно да књига изиђе без штампарских грешака, а неке су исправљене и на засебном листу који је уметан у сваки екземплар. Поред свега тога један читалац, после више месеци од изласка књиге, баш у време кад сам писао одговор на напис г. Милошевића о мојој књизи, скренуо ми је пажњу на једно место у мојој књизи, у коме је смисао изгубљен. После тога ја сам, не бојећи се од тога откривања, могао рећи да је г. Милошевић који надугачко говори о штампарским грешкама могао наћи и крупније грешке, да је моју књигу читао како треба. Да сам ово казао с пуним правом, показује сама погрешка коју тога ради овде наводим. На стр. 541 моје књиге штампано је:

„Прва је погодба да одељак својом обилношћу градива, које се излаже у једном непрекидном низу, не надмашује ученикову моћ да га са-

влада, да он почне заборављати почетак пре него што је дошао до краја. Сваки одељак мора даље да садржи градиво како за „аперцепцију“ тако и за „апстракцију“, тј. мора онемогућавати образовање појмова“ итд.

Међутим, у рукопису после речи „да он“ долази реч „не“, а место речи „онемогућавати“ стоји реч „омогућавати“. Ја чувам свој рукопис „Опште педагогике“. Сваки може да се из њега увери да је доиста погрешка учињена при штампању, а она је извесно много крупнија од оних које г. Милошевић наводи. А кад он каже да није „могао ни замислити таквог једног писца“ који изнађе крупније грешке, па их „не само не исправља на крају књиге као штампарске грешке него их ни у одговору на критику неће да открије“ — онда му морам рећи да је у моменту кад је ова грешка нађена око 1600 екземплара моје књиге било већ у рукама читалаца. Зар је доиста било природније да се „замишља“ писац који „неће“ да исправља штампарске грешке, него да се помисли да он можда није више био у стању да их исправи. Што речену погрешку нисам саопштио у „одговору на критику“, разумљиво је: та критика ни по чему не заслужује своје име, а сам г. Милошевић каже сад (стр. 571) да се његова „иманентна критика“ мени „учинила памфлет“. Да ли се само „учинила“ (уколико је уопште могућно да се исправна критика „учини“ као пафлет), може се лако оценити већ по истинитости и објективности у цитираном пасусу и другим наводима из последњег његовог написа који је дао повод за ову исправку. О пристојности његовог изражавања и да не говорим. Он на пр. вели да „сада тек увиђа“ да је добро поступао што није у своје време по јавној препоруци пок. др. Рајичића приказао моју књигу „Über die Grundlage Erziehungslehre“, јер би „накаљао онда као и сад.“ Само ко пише пафлет може тако да се изражава о књизи коју је 1921 издала позната педагошка књижара Beyer & Mann у Лангенсалци (Немачка), о књизи којом је професор педагогике на универзитету у Цириху отворио у оквиру збирке „Pädagogisches Magazin“ (св. 846, досад 1430 свезака) низ својих издања „Beiträge zur Psychologie und Pädagogik“ („Прилози за психологију и педагогику“) и о којој су 17 стручних часописа Немачке, Швајцарске, Чехословачке и Аустрије као и сви наши стручни часописи писали најповољније. Ја сам у свом одговору рекао овом критичару да је у тој књизи скицирана основа која је исцрпно разрађена у мојој Општој педагогици. Може се узети да он сад мисли о њој онако како говори свакако због тога што је у својем писању о општој педагогици, а оно се продужавало у „Учитељу“ од јануара до новембра 1937 године и износи око 110 страна, имао само негативне, често и врло ружне речи за њу — све до завршетка такве критике. Пошто је већ у фебруарској свесци (кад није имао времена ни да прочита целу моју књигу) назвао све моје излагање „ein allgemeines Gerede und ein Wortkramm“ и све до завршетка свога написа говорио о књизи само негативно и погрдно, он свој приказ завршава овако:

„Закључно ваља нешто писцу уписати у позитив. Једно што се писцу мора признати, и то врло радо чинимо: велики труд и јака воља за предан рад на своме послу. Притом ваља нагласити и похвале достојну намеру, да се педагошко учење одврати од једностраног интелектуализма а наставу од дидактичног односно методичког формализма. Поред свих недостатака и слабих страна тога добронамерног учења, треба рећи да оно за нашу сиромашну педагошку књижевност претставља добит, нарочито у томе што покреће напредније мишљење и слободније схватање од уокви-

реног, шаблонског учења харбартоваца и гњетавог учења педагошких еклектичара“.²⁾

Ако би се човек ухватио за пуно значење ових речи, онда би се за оно што треба „писцу уписати у позитив“ тешко могло рећи „нешто“ али је невероватно да то може да напише исти критичар који је онако ревносно омаловажавао исту књигу у свима правцима: основа — скроз погрешка, ограда — без система, излагање — површно, ненаучно, магловито, бесмислено итд. Што сам овакав завршетак схватио само као покушај маскирања једног очигледног памфлета, г. Милошевић ће можда приписати мојем „темпераменту“, јер на стр. 573 каже (сад, после више од 108 страна његовог писања) „да не би „имао ни воље с тако, једним и сувише темпераментним човеком полемисати.“ Међутим, други критичари чије су критике објављене после негативног суда г. Милошевића, чинили су и замерке, тј. нису само хвалили, па им се због тога ништа није десило од „темпераментног човека“. Двојица су се чак осврнули и на критику г. Милошевића. Један од њих, г. П. Моачанин (у „Јавности“ од 14 августа 1937, стр. 614—616) брани мој принцип првобитне активности коју г. Милошевић назива маглом, а за „лоџос“ који г. Милошевић препоручује као основу за научну обраду педагогике каже: „По чистом логосу педагошки проблеми не би се могли решити „јер би све остало у зраку и далеко од конкретне стварности“. Г. Моачанин каже за моју књигу, коју је г. Милошевић пре тога потпуно негативно оценио, да је „свакако нешто најбоље што је код нас „после рата, у томе смислу написано“, да она „значи једну важну појаву у нашој педагошкој књижевности, а у историји наше педагогике добиће своје утврђено и часно место“ (стр. 616).

Други критичар г. др. Антон Хурм (у „Гласнику Југословенског професорског друштва“, св. за октобар 1937, стр. 191—3) осврће се на овај начин на критику г. Милошевића:

„Зато је ситничарство кад неко у оваквом дјелу, **вадећи** поједине реченице из текста или тражећи дијалектичне, па чак и језичне, **штампарске омашке**, настоји да покаже неконзеквентности и бесмислице у „логици и стилу“. А када, примерице, тврди да нас писац „увлачи у вртлоге најмучнијег комешања“, а само приказивање назива „ein allgemeines Gerede und ein Wortkramm“ („не Wortkramm“) и сличним изражајима, морамо онда такав начин критике назвати **неукусним**.“

Истичем да су обе критике писане много пре објављивања мога одговора. Другога критичара, г. др. Хурма, упознао сам тек кад је као наставни инспектор дошао у Министарство просвете, па кад је он опазио наведене особине које одликују не критику него памфлет, онда се не може мени пребацити што сам такву критику назвао њеним правим именом.

Одмах после наведених неистина г. Милошевић поново на свој начин доказује моје „незнање“ на основу штампарских грешака, као што се види из оних његових речи: „Међутим, не непоштење радника него незнање писца је починило, исто не само једну грешку коју признаје др. М. него више њих. Наиме, он, др. М., не зна за једно правило, по коме кад две или више рече у подмету важе као целина, прирок се ставља у једнини. Да он то, као и друго једно правило не познаје, доказује у његову одговору („Учитељ“ за јан. и феб. на стр. 298) ова реченична конструкција: „јер израз Sturm und Drang... означавају.“ Он дакле не зна ни шта је овде подмет а шта његов додатак“ итд. Говори опширно о томе и позива

²⁾ Курзив је мој.

се на професора Трифунца да докаже нешто што је ван сваке дискусије. Ма како било већ смешно после свега што се досад појавило у написима г. Милошевића о мени и мојој књизи, ја морам опет рећи да је у мојем концепту, који сам сачувао, уз немачке речи „Sturm und Drang“ само у првом случају (неколико реди испред „реченичне конструкције“ коју наводи г. Мил.) употребљена реч „израз“; у другом случају за који се хвата г. Мил., оригинална реченица у рукопису гласи: „...јер речи Sturm und Drang... означавају.“ Ако ми се не верује да сам хтео да избегнем понављању речи „израз“, ако се већ по самом смислу оспорене реченице не нађе да у њој боље стоји „речи Sturm und Drang“ него „израз Sturm und Drang“, онда је овога пута пристајем на све могуће вештаке, буде ли требало да се г. Милошевић и уредник увере да у концепту није ништа мењано после учињене замерке. Откуд и по други пут реч „израз“, да ли је то непоштење или незнање и чије је, зашто притом није измењен и прирок — не знам. Зна сам да то није моје и називам га штампарском грешком. У свесци где је она изишла могао је г. Мил. видети какве се све грешке чине при штампању. Кад сам због њих послао исправку, молио сам уредника да ми се шаље равизија на читање, па сам једном свега добио прву коректуру, али ни она није поново враћена. Уосталом, ако би критичар Милошевић због наведене грешке и могао да говори о мојем незнању да се „прирок не управља према додатку подмета“, не може да говори о „правилу по коме кад две или више речи у подмету важе као целина, прирок се ставља у једину“, јер је овде подмет једна једина реч („израз“), као што ме и он сам учи, а није навео ниједан други пример где сам се огрешо о то правило. Дакле опет неистина и подметање.

У целом напису г. Милошевић се и даље без икаквог устручавања редовно служи најочигледнијим неистинама. Задржаћу се на малом броју примера. На стр. 572 он каже:

„И кад покушава да се одбрани, он се немоћно брани цитатима из своје књиге, и то тако да са разних страна и крајева купи оно што му се учини довољно за одбрану, па у својим честим противречностима налази по нешто чиме мисли да за учињене му замерке може прибавити у своју корист оправдање.“

Прелазим преко стила. Напомињем само да неистине о тексту моје књиге, извртања и изопачавања смисла његовог нисам могао друкчије доказати, него тачним навођењем тих места из моје књиге. По г. Милошевића поразно дејство тога срањивања хоће он сада да ослаби овим општим говором и поновном неистином о „честим противречностима“, а не доказује то конкретно ни на једном примеру, него на пр. мени приписује оно што у неколико речи он изводи о принципу културе, слободе, ауторитета итд. И сад као и раније позивам се на свој текст и молим свакога да не донесе свој суд пре него сравни. Друго не могу.

На истој страни вели даље: „Немоћан да побије било коју важнију замерку, д-р М. се и сувише задржава на срећно изнађеним ситницама, за које се хвата као дављеник за сламке.“

Већ у јануарској свесци г. Милошевић је учинио све „замерке“: дао потпуно негативан суд о основи, методи, систему и обради моје књиге и изнео томе насупрот своју основу и методу — логос и контрасте. Како се у овим стварима доцније понављао, ја сам се задржао нарочито на напису из те свеске, анализирао све замерке и оно што се препоручује као боље, доказујући без великих тешкоћа њихову бесмисленост било с гледишта савременог научног сазнања било с погледом на логичност мишљења. Он

то не признаје, разуме се, па смело износи крупну неистину да није било побијања „важнијих замерака“. Место тога он је из одговора изабрао ствари за које је веровао да ће их приказати као „ситнице“. Тако на пр. он тврди да се „силно узрујавам због убачене речице само“ и да „пристајем чак на суд части.“ Место које му је у мојем одговору даје „право“ да овако пише, гласи дословно:

„Ако М. може да наведе место где сам ја тврдио да се једна наука може неговати само на универзитетима, ја сам готов да примим сваку пресуду коју би он измислио не по својој „етици средње мере“ него — по крајњој мери. Његова сићушност није могла а да се и овде не послужи намерном неистином ради једног баналног вица. Он наиме каже после те неистине да моја обрада педагогике не би могла служити као доказ за противно гледиште.“

Ко још из овога може извести да се „силно узрујавам“ и да „чак пристајем на суд части?“ Он признаје да је „обачена речца само“, али не казује због чега је то учинио. Без те „речце“ не би био у стању да подметање учини бар вероватним и зато сам је пристао не на пресуду суда части него његову и то какву хоће. На истом месту он још пита да ли бих пристао на суд части „и по питању нанете увреде и клевете шт. радницима горњом његовом изјавом.“ Напред сам доказао да онај вређа и клевети који тврди да сам ја својом изјавом вређао и клеветао штампарске раднике.

На исти начин он тврди да сам се „грчевито ухватио за случај“ што је „поред речи „народност“ ставио у ограду реч „нација“ не под наводницом“ итд. Поступајући тако, г. Милошевић је створио збрку појмова коју је с очигледним задовољством и крупним речима приписао мени, а без тога не би био у стању да то учини. Кад сам ја раније такве поступке означавао као непоштење, он сад просто вели да је непоштење — што сам га ухватио у непоштењу.

Најинтересатније је што сад признаје да је због штампарске грешке поверовао да доиста има „најдужих појмова“ (штампано место „најужих“), па му је „само одношење речи најдужи стварало извесну забуну“ коју је он зналачки покушавао да размрси. Сада пак мисли да је тежа моја грешка што ту штампарску грешку нисам исправио, него налазим „да је читалац, па и критичар, дужан из смисла читавог једног пасуса да закључи на грешку.“ Нисам ја то „налазио“, него он тако мисли. Ја сам му само рекао да је био врло обазрив кад се само „чудио“, како је он писао, а није ме и због тога напао: он, наиме, није био сигуран да логика још није пронашла дуге, дуже и најдуже појмове.

И сви други наводи у овом последњем напису засновани су на неистинама, намерном изопачавању и подметању. До краја свога написа он објашњава опширно још два места из тога одговора. Најпре доказује да је погрешан мој „закључак“ да „Мајер и логику ставља на психолошку основу“, а ја сам тамо навео да је то закључак Ибервегов. Г. Милошевић чак наводи моју изјаву да Мајера нисам читао, понавља донекле и моје наводе из Ибервега — до места где се каже да Мајер на основу пружених доказа долази до закључка да за једну тако схваћену „логику мишљења уопште треба психологија емоционалног мишљења да пружи психолошку основу“ (било је под наводницима и у одговору). На основу ове неистине г. Милошевић тврди да ја чиним „погрешку против принципа идентитета, јер је г. д-р М. идентификовао два хетерогена појма „мишљење које сазнаје, суди“ и емоционално мишљење“ итд. Треба само сравнити шта сам ја казао и како он то обара, па ће се и овога пута видети објективност његовог писања.

Најдуже се г. Милошевић задржава на оном месту у мојем одговору, где сам приказао његово мишљење о књижевном периоду Sturm und Drang. Помоћу многих цитата и других својих разлагања он хоће да докаже да нисам имао право кад сам му пребацио што је израз „Sturm und Drang“ превео као „јуриш и навала.“ Признаје сад додуше да то време на пр. г. Трифунац означава као период „бујности и плаховитости“ и да се „наведени израз на литерарној страни преводи са **бујност, силина, плаховитост, полет**“, док је он себи допустио „јуриш и навала“, тј. нелитерарни превод. Даље ме напада што сам рекао да је тај период био „врло плодан“, а он би хтео да сам казао да је био „врло живахан“; што сам и Гетеа и Шилера означавао као претставнике и тога периода, па то обара на овај начин: „Премда су Г. и Ш. дали нешто најбоље из тога периода, ипак зато што то далеко изостаје од плодног класичног периода, они се не могу сматрати за претставнике тога времена, коме само својим почетним делима припадају, већ су они претставници немачког класичног периода“. Сада г. Милошевић, разуме се, не понавља своје раније мишљење о „болесном духу“ тога „најмучнијег књижевног периода“, на основу чега сам ја написао оно што г. Мил. сад напада и још нарочито га питао да ли су „Гете и Шилер „подлегли“ (болесном духу) или срећно „надмашили“ што несрећном Хелдерлину и поред његове највише истине о животу (речи г. Мил.) није, ето, пошло за руком.“ Шта више, г. Милошевић сад тврди да Гете и Шилер у „својој раној младости дају најјаче драме целог периода „бујности и плаховитости“ (сада више не каже „јуриш и навала“), али ме напада што сам и њих означио за претставнике узгред, у вези са необично неповољним мишљењем г. Мил. о песнику Хелдерлину, па доказује да не знам ни оно што могу знати „сви слушаоци Нар. Универзитета“ — наиме, да су Гете и Шилер претставници класичног доба. Нека му то задовољство, за које на изнети начин мисли да има право.

На крају морам да учиним још једну напомену која је неопходна због тврђења г. Мил. да му нисам одговорио на „важније замерке“. Мој објављени одговор обухватио је његов напис у „Учитељу“ од јануара до краја јуна 1937. За све што је написао у свескама „Учитеља“ за септембар, октобар и новембар 1937 обећано ми је гостопримство у „Учитељу“. Сада уредник објављује да је закључио полемiku, а ја сам, ослањајући се на дато обећање, пропустио законски рок за исправку. Остаје ми да се због те ствари обратим власнику листа, тј. г. председнику Југословенског учитељског удружења. На тај начин сам и приморан да објављивање ове исправке захтеван на основу прописа Закона о штампи.

Београд, 28 јула 1938 године.

Др. Вој. Р. Младеновић

НАПОМЕНА УРЕДНИШТВА. 1) Г. д-ру Младеновићу је обећан и штампан без икакве ограде, одговор на критику г. Милошевића. Писац и критичар сnose сву одговорност за своје писање. Г. др. Младеновић је имао довољно времена да одговор заврши и благовремено га пошаље, па нема разлога да се позива овде на Закон о штампи. Уредништво је схватило да је његов одговор дефинитиван и потпун, па је и закључило полемiku. 2) Г. др. Младеновић је и поред јасних писмених алузија на објективност уредника, чак и оних у писму власнику листа г. Димнику, ипак требао да зна, да је линија уређивања „Учитеља“ слободна мисао не само за једно већ за свако мишљење и да ће му уредништво, доследно тој линији, допу-

стити одговор и без позива на Закон о штампи, који је овде правно депласиран. Уредник може само да се жали на дужину написа и једног и другог, што иде и на штету ствари за које се боре и на штету осталог материјала који „Учитељ“ има да штампа. 3) Уколико су се поткрале штампарске грешке у „Учитељу“ оне долазе на првом месту од нечитког рукописа са г. Младеновића. Такав случај се не би десио да је одговор написао на писаћој машини. Последњи одговор г. Младеновићу није могао бити достављен на преглед, јер именовани није у том времену био у Београду. 4) Али како су и с једне и друге стране пале оштре речи и како се обе држе својих гледишта, уредништво је мишљења, да би за бољу оријентацију читалаца „Учитеља“ било потребно да г.г. Милошевић и Младеновић сваки од своје стране, одреде по једног психолога, по једног филозофа, по једног педагога, по једног социолога и по једног филолога, који би строго научно прегледали дело г. Вој. Младеновића, критику г. Милоша Милошевића и одговор г. Младеновића и дали свој непристрасни суд. Надамо се да би суд те комисије био од велике важности и по г.г. Милошевића и Младеновића и по југословенску педагогику. 5) Напослетку, ради умирења савести читалаца „Учитеља“ односно намерно чињених грешака од неких лица у штампарији, најбоље би било, да је г. Грегорић показао још и оригиналну машинску ревизију са одобрењем г. Младеновића. Тако би најбоље доказао своју изјаву.

Учишћељеве вести

„УЧИТЕЉ ЈЕ ПРЕПОРУЧЕН УЧИТЕЉИМА И КЊИЖНИЦАМА

На молбу неких нових претплатника „Учитеља“ доносимо у целини распис о препоруци „Учитеља“, који гласи:

Министарство просвете

Одељење за основну наставу

О.Н.Бр. 69679

15 октобра 1937 год.

Југословенском учитељском удружењу

Београд

Господин Министар просвете под О.Н.Бр. 68679 од 22 октобра 1937 године, донео је следећу одлуку:

„На основу мишљења Главног просветног савета С.Бр. 877/37 донетог на овом 2257 редовном састанку од 27 септембра 1937 године.

О д л у ч у ј е м :

да се часопис „Учитељ“ може препоручити за књижнице народних и учитељских школа као и свима учитељима и забавиљама и ученицима учитељских школа“.

Предње се доставља ради знања и употребе.

25 октобра 1937 год.

Београд

Шеф

Наставног отсека

Одељења за основну наставу

Драг. Бранковић с. р.

IZVOD IZ RECENZIJA O »PEDAGOŠKOJ ČEHOSLOVAČKOJ«
ODNOSNO O »UČITELJU« ZA MART—APRIL 1938 GODINE

Navodimo najvažnije:

1) »...Ova sveska donosi informativan zbijeni pregled svega onoga što su u pedagogiji, filozofiji, sociologiji, psihologiji, dječjoj književnosti i školstvu dali Čehoslovaci u samostalnoj i slobodnoj svojoj državi. ...Ova sveska »Učitelja« je upravo reprezentativna i zaslužuje naročitu pažnju i preporuku.«

»Napredak« za maj 1938, str. 239/40 — Zagreb

*

2) »...Nema sumnje da je JUU izdavanjem ovog zbornika izvršilo veliko i zaslužno delo za uže čehoslovačko-jugoslovensko zbliženje kojemu će knjiga zacelo da posluži u punoj meri. Namera sa kojom je M. R. Majstorović pristupio redigovanju ove knjige potpuno mu je uspela, a mi treba da cenimo rezultate tog rada tim više, kad uzmemo u obzir da su učitelji odlučan činilac u vaspitanju narodne duše. Razume se, bilo bi za poželeti da i kod nas izade slična publikacija o jugoslovenskom školstvu.«

»České slovo« (Prag, 22 aprila 1938)

*

3) »...Kao što se vidi ova je knjiga vrlo informativna, dodiruje »sine ira et studio« sve probleme moderne čehoslovačke škole i pruža Jugoslovenima informacije o nama kakvih bismo trebali u svim granama ljudske delatnosti.«

»Československo-Jihoslovanská revue« (Prag, 1938, br. 5—6)

*

4) »...Čehoslovačka pedagoška javnost a s njom i celokupna javnost kulturna biće vrlo blagodarna redakciji »Učitelja« za inicijativu koju ona razvija za uže uzajamno zbliženje kojemu je doprineo takođe lanjski VI kongres za ispitivanje deteta i predavanja naših pedagoških stručnjaka u Jugoslavij a doprineće mu i ovogodišnje posete jugoslovenskih pedagoških radnika u našim oglednim školama. Naročito topao ton kojim redakcija zaključuje ovu svesku ne može ostati ni kod nas bez isto tako vrelog odjeka. Takovo zbliženje za koje nam naši prijatelji iz Jugoslavije i za današnjih prilika pružaju ruku ima ne samo kulturni, nego i politički značaj. Ne bismo u najmanju ruku bili vredni pažnje koju nam ukazuju Jugosloveni, kad ne bismo umeli da njihovu srdačnost još srdačnije uzvratimo.«

»Moravskoslezský Učitel« (Brno, 30 aprila 1938)

*

5) »...Zbornik, kojemu ništa slična nemamo ni u našoj literaturi, predstavlja zadovoljavajući bilans našeg dosadanjeg pedagoškog razvoja u prvoj dvadesetgodišnjici Republike u čiju počast »Učitelj« i izdaje ovaj čehoslovački dvobroj da ojača ideju slovenske uzajamnosti. Njime pruža jugoslovensko učiteljstvo, koje već nekoliko godina manifestuje živo interesovanje za našu školsku reformu i naše pokusne škole, ruku našim pedagoškim radnicima, pa zato zaslužuje to delo najbolji prijem sa naše strane...«

»Lidové noviny« (Brno, 6 maja 1938)

PRAGER PRESSE О КЊИЗИ ДРУГАРСТВО КОД СЕОСКЕ МЛАДЕЖИ
од др. Слободана Поповића и сарадника

Угледан лист *Prager Presse*, у броју од 8 јануара о. г. (с. 8) доноси критички приказ збирке *Другарство код сеоске младежи* од др. Слободана Поповића и сарадника (Збирка студија је отштампана из „Учитеља“), под насловом **Ка социјалној психологији српског села.**

„Својим ранијим темељним радовима из области психологије сеоске младежи у Србији (Прилози писологији сеоске младежи, 1931; Душевени живот сеоске младежи, 1932; Прилози психологији сеоских младића, 1936) београдски психолог и професор на Вишој педагошкој школи Др. Слободан Поповић је додао ново интересантно специјално испитивање о односима другарства међу српском сеоском младежи од 10—14 година и младићима од 14—17 година (*Другарство код сеоске младежи*, Београд 1937, 8^о, стр. 90). Књига претставља збирку низа социјално-психолошког материјала којој је Др. Слоб. Поповић дао увод и коју је према јединственим гледиштима обрадио и уредио. Материјал су прикупили 1933—1934 учитељи сеоских основних школа из долине Мораве (окоLINE Ниша, Алексинца, Крушевца, Трстеника). Појединачне студије које су дали сарадници, пружају обиље опажања и тврђења која необично дају потстреке и која су савесно обрађена. На основу њих Др. Поповић у свом закључку истиче четири основна типа узрока другарства код више од 100 испитаних младића: тип везан за земљу и традицију, код кога је најбоље развијена свест о другарству и социјалном алтруизму; неразвијен тип, код кога је осећање другарства ограничено на најближе; практичан тип с краткотрајним и на материјалној користи заснованим односима другарства; духовни, који тежи за вишим образовањем и често иде заједно с типом везаним за традицију. Релативну честоћу таквих типова другарства који се укрштају нарочито истиче Др. Поповић на крају и наглашава њихову важност за социјално и економско напредовање српског села.“

УЧИТЕЉИ И „ВИТЕЗИ СЛОБОДЕ“

Почетком месеца новембра излази из штампе велико дело „Витези слободе“, које је написао наш одлични новинар г. Милан Шантић.

То ће бити књига докумената из наше скоре прошлости, и из ње ће се најбоље видети шта је наш мали човек, наш вредни сељак жртвовао за слободу и јединство народа и земље.

Учитељи су увек ишли упоредо са својим народом. У овој књизи се на дирљив али реалистички начин описују и њихове жртве и њихова јунаштва.

Колико је нама већ познато, књига „Витези слободе“ писана је лаким стилем, са много љубави и топлине, па ће претстављати један диван прилог нашој књижевности и историји у беспутној данашњици.

Поред „Трилогије“ од Стеве Јаковљевића, „Докумената о учитељима“, које је издало Југ. учит. удружење, „Учитељ - ратник“ од М. Недељковића, „Споменица“ књ. I и II у издању повереништва Београд — „Витези слободе“ треба да постане једна од ретких књига, које се стално читају и које стално надахњују учитеље. Ми топло препоручујемо својим читаоцима да се претплате на дело „Витези слободе“.

ЈОШ ЈЕДАН УЧИТЕЉ ДОКТОР ПЕДАГОГИКЕ

Учитељ г. **Коста Грубачић**, нови доктор педагогије, рођен је у селу Баљци, срез Билећа најзапуштенијем крају пасивне Херцеговине, као четрнаесто дете својих сиромашних родитеља. И за све време свога школовања био је препуштен самом себи.

Учитељску школу учио је у Мостару и Цетињу. Филозофски факултет завршио је у Београду. Уз помоћ друштва „Неретве“ а користећи студентски клиринг, студирао је у Јени два семестра. Школске 1937/38, као стипендиста Чехословачке државе, студирао је у Прагу педагогију, филозофију и социологију, где је и положио докторат. Оба ригороза (главни из социологије и педагогије, а споредни из филозофије) г. Грубачић је положио с одличним успехом, а његова дисертација — **Јавно мњење као васпитни проблем** била је примљена са похвалом.

Сарађивао је у „Учитељу“ и другим нашим и страним часописима. Раније су му била награђена два стручна рада. У току свога духовног сазревања код д-р Грубачића се амбиција за славом претвара у жељу да служи народу. То мисли да постигне учитељским позивом од кога нема идеалнијег позива, нема позива за који се лакше подносе жртве у интересу народног добра. Служити милионима неписмених и заборављених и свој живот мерити њиховим животом, значи постати пријатељ народа, значи постати човек. А смисао живота правога учитеља и јесте у томе, да живот неписмених и запуштених постане светлији и срећнији.

Младоме колеги честитамо овај научни степен и желимо пун успех у раду.

Учитељева библиографија

М. Ијин, CRNIM PO BELOM (DA LI ZNATE KAKO JE POSTALA KNJIGA?)

S ruskog preveo Rad. V. Teodosić. Izdanje knjižare Jer. J. Dželebdžića, Beograd 1938. Strana 96, cena 15 dinara.

Autor ove knjige poznat je kao pisac uspehlih monografija iz oblasti kulturne istorije i realnih nauka u kojima na lak i interesantan način, beletrističkom formom, popularno i razumljivo, ali u skladu sa činjenicama nauke, opisuje postanak i istorijski razvitak mnogih tekovina moderne kulture i civilizacije. Ta njegova dela imala su i imaju velikog uspeha kod kuće (u SSSR), a prevode se i na strane jezike.

Kako je pronalazak pisma i štampe, a s tim u vezi i razvitak pismenosti, jedna od najznačajnijih tekovina čovečanstva, prevodilac je dobro uradio što je odabrao baš ovu knjigu da je prevede na naš jezik.

Prevod kol. Teodosića je dobar. Jedino bismo mogli zameriti priličan broj štamparskih grešaka. Sreća je samo što su one mahom sitnije i ne otežavaju shvatanje smisla. Na mestima nalazimo i neke stilističke greške, verovatno pod uticajem originala, kao: „Šta **bi ste** (!) radili, **ako** biste jednog lepog dana primili”... (16), „to im nije **ispadalo za rukom**”... (27), „...a i Indijanci **ustreljuju** bele...” (21), „... Bilisu to pisci sa **zavešljajima** u rukama i perima od trske za uvom”... (26) itd.

Dosta ima i pravopisnih grešaka, naročito u pogledu sastavljenog i odvojenog pisanja reči: „niočemu” (8) m. „ni o čemu” — „po nekad” (19) m. „ponekad” — „zainat” (22) m. „za inat” — „ni malo” (26) m. „nimalo” — „po malo” (31) m. „pomalo” — „i ako” (69) m. „iako”.

Na str. 38 prevodilac je propustio da objasni autorov originalni primer o grafičkom pretstavljanju ruskog prezimena Borodin (svi čitaoci, naročito oni mlađi, ne će znati da se „jedan” kaže ruski „odin”). Sve to nas upućuje da

zaključimo da je prevodilac prevodio knjigu i vršio korekturu onako „na brzinu“, bez dovoljno pažnje.

Dalje se ne bismo mogli složiti sa transkripcijom nekih stranih geografskih i narodnih imena, kao na pr. „Irokesci“ (11), jer već na idućoj strani prevodilac ispravno transkribira „Irokezi“, onda „Etruzi“ (34), gde valjda valja reći „Etruščani“, dalje: Ninevija (Ninive), Finikija i sl. Pri pažljivijem prevodenju mogao bi prevodilac izostaviti prvu rečenicu na 12 str. i celu priču o prepisivaču na str. 64—66, jer prvo — barem za nas — ne važi, a drugo ne sadrži ništa bitnog sem providno tendenciozne poante.

Inače se knjiga čita zanimivo i lako kao neki roman i za njom će rado posegnuti svako koga interesuje razvoj pisma i pismenosti od prvih početaka ljudskog žnvota na Zemlji do danas. Knjiga će moći da posluži dobro nastavnicima kao izvor informacija, a rado će je pročitati i odraslija deca. U školi pak može se uspešno primeniti kao pomoćna lektira već u višoj narodnoj školi, pa onda u građanskim i srednjim školama.

F. Maslić

„Бачки рад“ — лист за писмена вежбања ученика-ца основних школа VII година излажења. Власник и уредник Војислав А. Нешић, учит. у Београду — Бирчанинова 40.

Пред нама су комплети овога листа за последње две године. Пажљиво смо их прегледали и слободно можемо рећи да је овај лист велики магацин разноврсних умних творевина наших ђака основних школа. Простор нам не дозвољав да уђемо дубље у садржину листа. Зато ћемо га приказати у најкраћим потезима.

Радови ученички подељени су у неколико рубрика: 1 „Лепа наша домовина“, где деца пишу о лепотама наше земље, својим родним местима. Сви су ти описи илустровани тако да човек добије јасну слику о ономе што прочита. Затим долази: 2) „Из школскога и домаћег живота.“ Та је рубрика нарочито обилата разноврсним и врло интересантним радовима. Ту ђаци описују, наравно на свој начин, свакидашње доживљаје. Јако жалимо што извесне радове не можемо овде, од речи до речи, изнети. И трећа рубрика: „Бачки покушаји“ такође заслужује пажњу. У њој деца покушавају, у стиху и прози, да открију дар за песму и приповетку, што у већини случајева прилично успевају. И напослетку рубрика годишњих времена: јесен, зима, пролеће и лето, где се свестрано износе све појаве које ђаци запажају у годишњим временима. Један део листа заузимају ребуси, испуњалке, укрштене речи и завршава се поштом листа и мишљењем повереника о листу.

Као што се види садржина листа је веома обилна и разноврсна, те потстиче ученике на рад. А то је баш и најважнији задатак листу. Зато се слободно може рећи да лист припомаже наставу свих наставних предмета, како ученицима тако и наставницима. С обзиром на тежњу да се прилагодимо принципима и тежњама нове активне школе, и новим начинима рада и наставника и ђака овај лист, у многome нам може помоћи. Зато га препоручујемо и ђацима и наставницима и родитељима.

Н. Л.

КОРЋАН-МУЏИЛ-БОВОКОВА: PRAХ NA NIŽŠOM STUPNI (Пракса на нижем ступњу), део I—II, издање Чсл. графичка унија у Прагу, 1937, страна 446 + 396, цена Кч. 100 (броширано) одн. Кч. 120 (везано) за обе свеске.

Најчешћа запрека ширењу школске реформе, широкој примени модерних реформо-педагошких начела у школској свакодневној пракси, јесте у томе што не постоји погодна литература, што нема књига које би биле намењене томе циљу. Теоријске расправе остају често „сиве“ (по оној познатој Гетеовој изреци), поједини примери из наставне праксе у педагошким часописима као и краће хоспитације у школама где се ради по мо-

дерним принципима недостају. Зато су добро учинила два одлична школска практичара и један теоретичар што су се удружили и написали ово обимно дело у 2 свеске у коме сем теорије модерног школског рада дају и образац обраде прописаног наставног градива за нижи ступањ (I и II разред) основних школа.

На почетку I свеске налази се исцрпна теоријска анализа савременог школског рада коју је написао школски надзорник у Трнави Ф. Мусил, познати чехословачки радник на пољу школске реформе, под чијим се вођством ти модерни педагошки принципи примењују у школама његовог среза. Ту он расправља о организацији и методама савременог школског рада најпре уопште, а онда у појединим предметима: почетној стварној настави, народном језику и рачуну.

Иза тога дат је преглед обраде прописаног наставног градива и то прегледно сређен по седмицама. У градиву почетне стварне наставе примењен је принцип пројеката. За сваку школску годину има по 38 пројеката, по 4 за сваки месец (значи: један пројекат недељно) сем децембра и марта, кад су због Божића и Ускрса предвиђена само по 3 пројекта. У сваком пројекту је после прегледа наставног градива које треба у том пројекту да се обради дат преглед активности и погодан материјал који ће наставник моћи да искористи при обради односног пројекта. Ту налазимо материјал за дечије вербално, музичко, графичко и моторичко изражавање (приче, песмице за декламовање, загонетке, песме за певање, опис игара и мотивисаних ритмичких вежби, шта да се моделује, црта, илуструје итд.).

У градиву за наставу материњег језика (читање, писање) примењен је глобални метод који се ослања на буквар што су га по тој методи израдили супрузи Мусил са д-ром Пржиходом („Pravní kniha“). Читање се овде схвата као наставни принцип који је уско повезан са осталим предметима, а у писању се поступа такође глобално и почиње са писаним словима.

Рачунска настава се ослања на словачку верзију рачунице „Млади рачунџија“ за I разред (Копчан — др. Шимек-Тврдек) а у тесној је вези како са почетном стварном наставом, тако и са језичном наставом.

Друга свеска је органски наставак прве и израђена је по истим принципима, једино се овде у настави материњег језика осамостаљују настава граматике и правописа.

Нема сумње да су аутори издавањем овог дела учинили велику услугу словачком учитељству, јер је словачка дидактичка литература и онако врло сиромашна. Ова књига је сасвим модерно оријентисана. Сем солидног теоријског увода она пружа обиље добро пробраног материјала који ће вешт учитељ моћи у своме раду да користи или непосредно или посредно (као потстрек да сам прибере нешто слично, да сам тражи и изналази, како се рад у школи не би шаблонизирао), па ће, бесумње, постати прави „ваде мекум“ модерно оријентисаног дела словачког учитељства. Једино нам се мелодије појединих песама чине претешке и ту ће требати извесних коректура. Свакако ће ово дело много допринети да се оствари жеља његових аутора који у „Предговору“ желе, да „принцип животне и радне школе не буде само призната педагошка парола, него да постане стварност у најширој области нашег (чехословачког) школства“.

Ф. Маслић

»Filosofický slovník« (Filozofski rečnik). Sastavili: dr. Josef Kratochvíl, dr. Karel Černocký i Otakar Charvát. Izdala »Občanská tiskarna«, Brno 1937. Četvrto potpuno preradeno i znatno prošireno izdanje. Strana VIII + 636 srednjeg leksikalnog formata. Cena (povezano) Kč 106.

Već smo u nekoliko navrata imali prilike istaknuti kako svakome strancu mora imponovati nastojanje Čehoslovaka da postanu što samostalniji i neodvisniji od drugih na svim poljima javnog života. Ne samo na gospodarskom polju, nego na pr. i na području nauke. U tome oni postižu mahom i lepe uspehe, što nas, kao njihovu braću, može samo da veseli.

Dok se mi moramo zadovoljiti sa prilično skromnim Marićevim »Filozofskim rečnikom«, dotle nam Čehoslovaci na ovom polju nauke mogu pokazati

sem manjeg rečnika dr. Krála ovaj obimni rečnik koji je za srazmerno kratko vreme (od 1929 g.) dostigao već 4 izdanje (I — 1929, II — 1932, III — 1934 a sem toga porastao na 4623 gesla, dok je III izdanje imalo samo 2626, a II samo 1853. Zato izdavači s pravom kažu u predgovoru da njihov Rečnik po broju obrađenih gesala nadilazi i slične velike zapadnoevropske radove te vrste.

Druge **pozitivne** strane ovog Rečnika jesu:

1) Kod sviju autora i sviju značajnijih gesala dat je i bibliografski pregled literature. Razume se da taj pregled nije svugde iscrpan i potpun, ali to je razumljivo već s obzirom na prirodu posla ove vrste. Gotovo nemoguće bilo bi pružiti **svu** literaturu koja se odnosi na pojedinog autora ili pojedini predmet.

2) Rečnik sadrži kod svakog stvarnog gesla i stručni termin na engleskom, francuskom, nemačkom, latinskom i grčkom, ukoliko u tim jezicima postoje odnosni termini. Na kraju su pridodati i mali rečnici: nemačko-češki, englesko-češki i francusko-češki, što u mnogome olakšava češkom čitaocu lekturu filozofskih spisa na nekom od tih jezika.

3) Korisna je novina i pregled filozofije pojedinih naroda, sem što su pojedini filozofi obrađeni alfabetnim redom. Na taj se način, doduše, nije moglo izbeći izvesno, ponavljanje, ali je rečnik mnogo dobio u preglednosti.

4) Kod svakog autora je ne samo godina rođenja (eventualno i smrti), nego i tačan datum, što je od praktičnog značaja s obzirom na jubileje pojedinih filozofa.

I izdavaču treba odati svako priznanje, jer je delo odista besprekorno tehnički opremio: dobra hartija, lep i čvrst povez, čitka i pregledna štampa. Pa i cena je vrlo umerena. Jedino bismo mogli zameriti što se u izdanju potkraj izvesan broj štamparskih grešaka. To u delima te vrste apsolutno ne bi smelo da bude.

Šteta da i sadržina tog Rečnika ne odgovara objektivnim zahtevima. Rečnik je i pored ogromnog broja obrađenih gesala nepotpun i pun grešaka, kao što smo pokazali u opširnom češkom referatu. To dolazi, uglavnom, otuda, što su autori u svome izboru bili isuviše jednostrani. Uneli su u Rečnik masu čisto teoloških pojmova i autora, pa pojmova koji pre spadaju u rečnik stranih reči itd., a izostavili masu čisto filozofskih termina. Dok je iscrpno obrađen svaki, pa i najneznatniji katolički filozof, dotle je izostavljeno mnogo filozofa nekatolika. Spinoza se morao zadovoljiti sa pukih 5 redaka, isto i Spenser, da navedemo samo dva primera, dok su neki katolički filozofski »korifeji« dobili kudikamo više mesta, ma da u filozofiji znače malo ili ništa. Tu se autori nisu umeli da uzdignu na nivo jezuite Fröbesa, koji je — iako jezuita — umeo da napiše retko objektivan i potpun udžbenik eksperimentalne psihologije, tako da ga i nekatolici rado citiraju kao najbolje delo te vrste. Ista stvar je i sa pedagoškim geslima kojih u Rečniku ima stotina.

Da jugoslovenskim čitaocima bar donekle ilustrujemo kako taj Rečnik izgleda, navešćemo samo jedan primer. U predgovoru se autori hvale da »za naročito preimućstvo dela smatraju okolnost što je to prvi rad te vrste, orijentovan **slovenski**«. Istina, u Rečniku su obrađene filozofije pojedinih slovenskih naroda (čehoslovačka, jugoslovenska, poljska i ruska), ali odmah ćemo videti kako.

Uzmimo samo južnoslovensku filozofiju (str. 218—220). Tu je obrađena zasebno filozofija: bugarska, hrvatska, slovenačka i srpska. Ostavićemo na stranu bugarsku filozofiju i pogledati samo jugoslovensku filozofiju u užem smislu te reči.

Odmah da istaknemo da u čitavom članku o jugoslovenskoj filozofiji ima masa pravopisnih grešaka u transkripciji imena pojedinih filozofa i naslova dela, dok je na pr. kod Poljaka u tome pogledu mnogo bolje, da ne kažemo savršeno, iako je poljski pravopis kudikamo komplikovaniji od našeg.

Kao svuda, tako se i ovde jasno očituju kardinalne greške autora: jednostranost u izboru i površnost u obradi.

Od Slovenaca ušli su samo izrazito katolički filozofi: Lampé, Ušeničnik, Kovačič, Krek, Korošec, Weber, Trinko i Alma Sodnikova. Od mislioca i naučnih radnika ostalih smerova **ni jedan!** Pa i tu nedostaju još uvek na pr. sociolozi dr. Gosar i dr. Josip Jeraj, dr. Gogala, Grivec itd. A gde su ostali, kao: Ozvald, Bežek, Derganc itd.? Ni reči nema o Rusu Spektorskom koji sada živi

i radi u Ljubljani. Slovenska Matica izdala je nedavno (1932) njegovo veliko delo »Zgodovina socijalne filozofije« u prevodu J. Vidmara, da ne spominjemo manje članke, kao »Baconovo mesto u istoriji filozofije«, »Hugon Grotius kao filozof«, »Hrišćanski pojam društva« i dr. U vidu naročitih gesala obrađeni su Pajk (367) i Žmavc (613), ali nema ni reči o tome da su oni Slovenci poreklom i rodom, iako su živeli i radili u tuđini (Žmavc živi i sada u Pragu u penziji), a sem na slovenačkom pisali mnogo i na nemačkom, francuskom i češkom jeziku.

Kod Hrvata imamo istu situaciju. Opet su većinom obrađeni samo katolički filozofi: Stadler, Bauer, Zimmermann (Mahnič nije Hrvat, već Slovenac). Ostalima, ukoliko se spominju, dato je malo mesta (Bazala, Bujas, Vernić, Pavao, Vuk-Pavlović, Dvorniković, Arnold). Ni spomena nema o Franji Markoviću i mnogim drugim, naročito mladim filozofima. Ksenija Atanasijević ne spada uopšte među hrvatske filozofe, ko zna zašto je autori ovamo strpaše? Takođe bibliografski podaci su vrlo mršavi, naročito kod nekatolički orijentiranih filozofa. Besmislena je rečenica o Arnoldu da se »posvetio **pedagoškim** problemima« u svojim studijama »O psihologiji bez duše« i »Monizam i kršćanstvo«. Nije nam takođe poznato da Bazala »izdaje filozofski časopis u kojem psihologiju pretstavljaju njegovi daci Ramiro Bujas i Zdenko Vernić«. Dalje je Rečnik »ukrao« Hrvatima Nikolu Tomazea (210), koji je ovde italijanski filozof, i poznatog humanistu Franju Petrića, o kome, istina, na str. 383 ispravno veli da je Hrvat, ali ga zato dvaput (209, 375) proglašuje Talijanom pod imenom Francesco Patrizzi.

Srpsku filozofiju reprezentuju: Petronijević, Nik. Popović, Toma Živanović, Dragiša i Miloš Đurić, Svet. Ristić, Dušan Nedeljković, Vladimir Vujić, Prvoš Slankamenac i Dušan Stojanović. Nešto više mesta dato je Petronijeviću i M. Đuriću, ostali se samo nabrajaju. Sem Petronijevićevih »Hauptsätze der Metaphysik« ne spominje se ni jedno drugo delo. Nema najoriginalnijeg srpskog mislioca Bože Kneževića (»Principi istorije«. Deo prvi »Red u istoriji« 1898, deo drugi »Proporcija u istoriji« 1901), a fale i: dr. Bora Stefanović, dr. Borislav Lorenc, dr. V. Mioč, dr. Paja Radosavljević, Mijo Mirković, dr. M. Kosić, dr. Kajica Milanov i mnogi drugi.

Sve nas to ne bi mnogo čudilo, da u češkoj literaturi ne postoji dosta i pouzdanih podataka o jugoslovenskoj filozofiji, kao na pr.: dr. Ivan Žmavc »List o slovenačkoj filozofiji« — »Česká Mysl« 1900; dr. O Kádner »Hrvatska filozofska literatura« — ibid. 1902; Fr. Bicek »O jugoslovenskoj filozofiji« — ibid. 1930; dr. D. Nedeljković »Les courants de la philosophie matérialiste en Yougoslavie« — časopis »Ruch filosoficky« 1935, a konačno članak univ. prof. J. Tvrđog u zborniku »Savremena filozofija kod Slovena« što ga je 1932 god. izdao »Slovenský ústav« u Pragu. Tu bi našli dosta materijala, ako nemaju direktnih informacija.

Na osnovu svega iznetog možemo zaključiti: ovaj Rečnik trebalo bi podvrći temeljitoj reviziji u novome izdanju, ili još bolje — izdati nov, objektivniji, potpuniji i naučniji rečnik.

Ferd. Maslić

Б. Н. БАЛКАНСКИ, ВАСПИТАНИЕ НА ДЕТЕТО (ВАСПИТАЊЕ ДЕТЕТА).

Софија 1938, страна 64, цена 10 лева. Издање пишево.

Познати бугарски педагог, публициста и јавни радник издао је недавно ово популарно писано делце о васпитању деце и наменио га родитељима, учитељима и јавним радницима. Пошто је најпре укратко расправљиво проблем односа између васпитања и образовања, извео какав циљ треба да има васпитање, дао општу карактеристику дечје психике, оцртао епохе у дечјем физичком и душевном развоју и пружио преглед о неким типовима деце (примерно, честољубиво, добродушна, потиштена итд. деца) аутор расправља о васпитању деце. Ту су одељци: Значај домаћег васпитања. Родитељи и деца — Воља код деце и њено васпитање — Васпитни значај дечјих игара — Рад и дете. Васпитни значај рада — Полни живот детета. Развиће и васпитање полног осећања — Дете и религија. Морално-религијско васпитање детета — Дете, позориште и биоскоп — Дете и књига. Књижевно и естетско васпитање деце — Дете и држава, Државно-грађанско васпитање — Средства за побољшање дечјег васпитања.

Ауторова излагања су, обзиром на скучен опсег књиге, кратка и сажета, али одају његову упућеност у све проблеме и доста их исцрпно обра-

ђују. Корисна књига која ће зацело добро послужити својој намени. Ни код нас не би било нешто слично на одмет, јер у широј нашој јавности још увек треба много и предано пропагирати исправна схватања о овоме проблему — дечјем васпитању.

Ф. Маслић

КЊИГЕ ПОСЛАТЕ НА ПРИКАЗ „УЧИТЕЉУ“

Д-р Милан М. Јовановић: **Смисао и вредност живота по Хајнриху Рикерту**, Београд, 1938, 8^о, стр. 184.

Д-р Владимир Ј. Спасић: **Метода активног посматрања у настави**, св. 10. Савремене педагошке библиотеке, Београд 1938, 8^о, стр. 103, цена 15.— дин. Издавачка књижарница „Рајковић“, Теразије 16.

Д-р Слободан Поповић: **Два прилога методици наставе књижевности и психологији младости**, св. 11 Савремене педагог. библиотеке. Београд 1933, 8^о, стр. 103, цена 10.— дин.

Д-р Слободан Поповић: **Психологија једне генерације и процеса стварања у роману Александра Видаковића**, Београд 1937, 8^о, стр. 11.

Петар М. Илић: **Да нам рад буде бољи и успешнији или како ваља радити** — примери, мисли и савети. Издање пишево, Његошева 80, Београд 1938, 16^о, стр. 56, цена 5.— дин.

М. Скоржепа: **Полно васпитање младежи**, с чешког превео Миодраг В. Матић. № 2 Психолошко-педагошка енциклопедија (Монографије о психолошким и педагошким питањима), Београд 1938, 8^о, стр. 56, цена 10.— дин. Издавачка књижарница Јер. Целебцића, Карађорђева 61.

Миодраг В. Матић: **Деца која задају бриге** (деца која се тешко васпитају и образују). Земун 1938, 8^о, стр. 88, цена 10.— дин. Педагошка библиотека „Нова светлост“ св. 22. Дом слепих у Земуну.

Благота Кољеншић: **Закон живота у служби васпитања**. Петровград 1938, 8^о, стр. 130, цена 30.— дин.

Драгомир Цветковић: **Сеоска основна школа** (нова теорија и пракса). Пирот 1938, 8^о, стр. 11.

Vaslav Pržihoda: **Ideologija nove didaktike**. Prevod L. Vedrelove. Ljubljana 1937, 8^о, str. 65. Slovenska šolska matica.

Albert Zerjav: **Sodobni zgodovinski pouk**. Ljubljana 1937, 8^о, str. 184. Slovenska šolska matica.

Dr. K. Ozvald: **Pedagoški zbornik**. Slovenske šolske matice, XXXIII zvezak, Ljubljana 1937.

Milica Stupan: **Teško vzgojivi otroci**. Maribor 1937, založba „Žena i svet“, 8^о, str. 159, cena 30.— din.

Jos. Dolgan—E. Vranc: **Podrobni učni nacrt za ljudske šole**, Ljubljana 1937, 8^о, str. 182.

Платон: **Федон или о души**, с грчког превео др. Милош Ђурић. Београд 1937, 8^о, стр. 162, цена 12.— дин. „Луча“, библиотека Задруге професорског друштва.

Д-р Радиша Митровић: **Основни проблеми теорије сазнања** од др. Кајице Миланова. Сарајево 1937, 8^о, стр. 12.

Relja Aranitović: **Stednja**. Izdanje Prosvetnog odobra Saveza Sokola Kraljevine Jugoslavije. Beograd 1938, r. 8^о, str. 40, cena 3.— din.

Dr. Nikola Čerinaс: **Nova nastava po vaspitnom sistemu Marije Montessori**. Zagreb 1938, 8^о, str. 42.

Д-р Даие Трбојевић: **Образовање савести**. Београд 1938, 8^о, стр. 274. Издање задужбине Дим. Стаменковића (Српска Краљ. Академија).

Јован Поповић: **Коментар са кратким упутствима за „Најновији буквар“**. Београд 1938, 8^о, стр. 24, цена 3.— дин. Издавачка књижарница Ј. Целебцића, Карађорђева 61.

Аноним: **Studij na čehoslovačkim visokim školama**. Prag 1938, 8^о, str. 36.

Стојановићи Светислав, Божидар и Душан: **Никола Тесла** (слике и доживљаји из детињства и школовања). Поучна књига за децу препоручена од Глав. прост. савета, Београд 1938, 8^о, стр. 78, цена 10.— дин.

Димитрије Ранчић: **Дечје срце**. Приче за децу. Београд 1937, 8^о, стр. 47. Издање књижаре Ђуковић — Теразије.

Михаило М. Вељић: **Приповетке с југа**. Књига IV. Скопље 1938, 8^о,

стр. 241, цена 15 дин.

Mato Lovrak: *Divjli dječak*. Naklada D. T. »Novi život« — Zagreb 1938, 8°, str. 116, цена 20 din.

Mićun Pavićević: *Da se zna*. Zagreb 1938, 8°, str. 63.

Mićun Pavićević: *Crnogorci u pričama i anegdotaма*. Knjiga XIV, Zagreb, Grgurova 3, 1938, 8°, str. 200.

S. Roca: *Što treba da se zna?* II izdanje. Beograd 1938, 8°, str. 110. Štamparija Drag. Gregorića, Strahinića Bana 75.

Младен Лесковац: *Наше народне приповетке* (Антологија), свеска 1: „Школа и живот“, библиотека за ученике средњих школа, Нови Сад 1938, 8°, стр. 174, цена 15 дин.

Петар А. Митропан: *Пушкин код Срба*, Скопље 1937, 8°, стр. 142, цена 20 дин. Издање књижаре „Славија“.

Д-р Михаило Илић: *Шта треба изменити у закону о штампи*. Београд 1937, 16°, стр. 35, цена 5 дин. Издање француско-српске књижаре А. М. Поповића. Библиотека „Политика и друштво“, св. 8.

Љубомир Радовановић: *Народна скупштина и изборни закон*. Београд 1937, 16°, стр. 35, цена 5 дин. Библиотека „Политика и друштво“, св. 9.

Д-р Милан Владисављевић: *Државноправни положај Хрватске у оквиру хабсбуршке монархије*. Београд 1937, 16°, стр. 78, цена 10 дин. Библиотека „Политика и друштво“, св. 10.

Д-р Јован Ђорђевић: *Савремена Кина као држава*. Београд 1937, 16°, стр. 45, цена 5 дин. Библиотека „Политика и друштво“, св. 12.

Радоје Л. Кнежевић: *Кроз средњу школу II*. Београд 1938, 16°, стр. 64, цена 7 дин. Библиотека „Политика и друштво“, св. 15.

Гаetan Пирu: *Корпоратизам*, Београд 1938, 16°, стр. 49, цена 5 дин. Библиотека „Политика и друштво“ св. 16.

СВИМА ПРЕТПЛАТНИЦИМА УЧИТЕЉА

Ова свеска учитеља шаље се свима ранијим претплатницима, школама и онима за које се надамо да ће бити претплатници. Ако нису осигурале кредит за ову годину, нека часопис врате у истом омоту. Тако исто шаље се и свима учитељима који су измирили претплату за прошлу годину. Ђаке учитељ. школа молимо да се преко повереника, које одреди г. Директор школе, хитно обратe за часопис.

Овој свесци се прилаже и чековна уплатница, па све претплатнике молимо да одмах претплату обнове и нађу нове претплатнике.

Југосл. учитељ. удружење, Београд

„Учитељ“ излази у месечним свескама од четири до пет табака. Годишња му је цена за чланове Југ. учит. удружења 50 дин; за нечланове и школе 80 дин; за ђаке учитељ. школа 45 дин. Претплата се полаже унапред најмање за пола године на Југосл. учит. удружење, Београд, чек. рач. бр. 53081. — Рекламације непримљених бројева најдаље после два месеца. Учитељ излази из штампе сваког 15 у месецу.

Власник и одговорни уредник

ИВАН ДИМНИК

претседник Југословенског учитељског удружења

Краља Милутина 66.

Београд

Телефон 22-585

**ИЗАШЛА ЈЕ
ШТАМПАНА
ЋИРИЛИЦОМ
НА 200 СТРАНА**
ПРАКСА НОВЕ ШКОЛЕ
СВЕСКА ПРВА
ЦЕНА 30.— ДИН.

САДРЖИ: Реформу просвете; Начин како ћемо данашњу школу претворити у Радну; разна упутства и 25 практичних предавања, разрађених по принципима Радне школе, која испуњавају око 180 радних часова.

Друга свеска излази новембра. Претплатна цена јој је 20 дин. и прима се до конца новембра.

Посебно отштампана упутства за преображај наше данашње школе стају 5 дин.

Наруџбине извршује и претплату прима Милорад Павловић, професор — Сомбор (Учитељска школа).

МИЛИЋ Р. МАЈСТОРОВИЋ
ПОЗНАВАЊЕ ПРИРОДЕ

ЗА III РАЗРЕД
ДИНАРА 8.—

И

ПОЗНАВАЊЕ ПРИРОДЕ

ЗА IV РАЗРЕД
ДИНАРА 10.—

Одобрено од Мин. просвете

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА:

ЈЕР. Ј. ЦЕЛЕБЦИЋА

**КЊИЖЕВНИ ОГЛАС
МИЛУТИН СТАНКОВИЋ:**

Рачуница са основима геометрије за други, трећи и четврти разред основних школа

модерни уџбеници у којима се огледа савремени развитак рачунске наставе. Подешени да послуже као потстрек за саморадњу, ови уџбеници својим илустрацијама, графичким претстављањем рачунских радњи и многобројним вежбањима потстичу ученике да сопственим посматрањем, упоређивањем и размишљањем долазе до потребних закључака. Као таква, свака од ових рачуница је **радна књига за ученике** и драгоцен **помагач учитељу**. Целокупна наставна грађа програмом прописана, изложена је на лак и деци приступачан и занимљив начин, у јасном облику и са научном исправношћу. Задачи су узети из савременог живота и одговарају ступњу духовног развитка ученика. У овим уџбеницима наставници ће наћи пуно корисних новина, а нарочито у обради вишеимених бројева, метарских мера, израчунавању површина итд. Рачуница за III раз. одобрена је за уџбеник одлуком г. Министра просвете О.н.бр. 18548 од исте године. Цена је Рачуници за II р. дин. 5, а рачуницама за III и IV р. по дин. 10. За поруџбину обратити се:

ИЗДАВАЧКОМ ПРЕДУЗЕЋУ
ГЕЦА КОН А. Д.
БЕОГРАД, Нез Михаилова бр. 12

Отварамо кредит сваком учитељу

дајемо на 12-месечну отплату

СВЕ КЊИГЕ НАШЕГ ИЗДАЊА

из области педагогије, психологије, филозофије,
историје, политике и белетристике

»КОСМОС«

А. Бергсон: Стварал. еволуција	120.—
С. Фројд: Увод у психоанализу	150.—
А. Адлер: Познавање човека	120.—
Б. Кроче: Естетика	180.—
О. Шпенглер: Проп. Запада I-II	360.—
Ф. Ниче: Воља за моћ	180.—
С. Фројд: Психопатологија	120.—
А. Адлер: Индивид. психологија	150.—
К. Г. Јунг: Психолошки типови	150.—
Ф. Хегел: Дијалектика	180.—
К. Сфорца: Неим. савр. Европе	120.—
Е. Лудвиг: Виљем Други	150.—
Л.-Морус: Новац у политици	120.—
А. Зишка: Рат за петролеј	120.—
Е. Лудвиг: Вођи Европе	120.—
Т. G. Masarik: Svetska revolucija	180.—
А. Зишка: Абисинија	120.—
В. С. Черчил: Светски рат I-II	360.—
Есад Беј: Алах је велик	120.—
К. Сфорца: Никола Пашић	120.—
Д. Л. Џорџ: Ратни мемоари I-II	360.—
А. Робер: Скандали у ист. I-II	300.—
Лоренс: Устанак у пустињи I-II	250.—
Фрезер: Златна грана	360.—

»НОВА ЗОРА«

Др. В. Младеновић: Оп. педаг.	180.—
П. Фикер: Дидакт. нове школе	120.—
В. Штерн: Псих. раног детињ.	180.—
А. Либерт: Филозофија наставе	100.—
Ц. Дуји: Педаг. и демократија	165.—
Б. Спиноза: Етика	190.—
И. Кант: Критика чистог ума	190.—
Вујаклија: Лексикон стр. речи	360.—
Др. Дворниковић: Борба идеја	75.—
Ч. Дарвин: Човеково порекло	225.—
Др. Костић: Пол. живот човека	125.—
Др. Костић: Брачни проблеми	65.—
Др. Костић: Жена пол - ж. човек	180.—
Др. Штекл: Писма једној мајци	100.—
Др. Штекл: Васпит. родитеља	80.—
О. Вајнинггер: Пол и карактер	150.—
Др. Страњаковић: Карађорђе	120.—
Ст. Јаковљевић: Срп. трилогија	180.—
Сл. Јовановић: Сабр. дела I-XVI	1500.—
Б. Ђ. Нушић: Сабр. дела I-XXV	1500.—
Змај: Сабрана дела I-XVI	1000.—
Сорокин: Социологија I-II	240.—
Ласки: Политичка граматика I-II	180.—
Бернс: Политички идеали	70.—
Ц. Кол: Основи савр. политике	150.—

Најмања месечна рата 20.— динара.

Сваки учитељ

може на захтев добити бесплатно
одлично уређен

УЧИТЕЉСКИ КАЛЕНДАР за 1938 / 39

Тражите наше илустроване про-
спекте и каталоге

Изрезати, попунити, налепити на дописницу и послати

Геца Кон А. Д. Београд, Кн. Михаилова 12

Молим Вас да ми бесплатно пошаљете:

УЧИТЕЉСКИ КАЛЕНДАР за 1938/39

КАТАЛОГ „КОСМОС“

КАТАЛОГ „НОВА ЗОРА“

..... Име _____
Датум _____
Непотребно _____
прецртати _____
Занимање _____
Место _____

Сва обавештења даје и поруџбине извршује
Геца Кон а. д. — Београд, Кн. Михаилова 12